ಸಂಧಿ ೨೧ – ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ (ಆವೇಶಾವತಾರಸಂಧಿ)

ಪೂರ್ವ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಇವರುಗಳ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ, ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಹ ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ ॥ ಪಲ್ಲವಿ ॥

ಸೂಚನೆ: **ಹರಿ ಶಿರಿ ವಿರಂಚೀರಮುಖನಿರ್ಜರರಾವೇಶಾವತಾರಗಳ**
ಸ್ಮರಿಸು ಗುಣಗಣ ಸರ್ವಕಾಲದಿ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಹರಿ, ಶಿರಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿರಂಚಿ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಈರ=ವಾಯುದೇವರು, ಮುಖ=ಇವರುಗಳೇ ಪ್ರಧಾನರಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ನಿರ್ಜರರ=ದೇವತೆಗಳ, ಆವೇಶಾವತಾರಗಳ=ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು, ಗುಣಗಣ=ಅವರುಗಳ ಗುಣ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಸರ್ವಕಾಲದಿ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿ ಸ್ಮರಿಸು!

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಗಳು ಅನಂತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೇವೆ. ಇಂತಹಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲ, ಅವರವರ ಗುಣಗಣಗಳನ್ನೂ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಭಾವ. ಹೀಗೆ ಈ ಸಂಧಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಮೀನ ಕೂರ್ಮ ಕ್ರೋಡನರಹರಿ
ಮಾಣವಕ ಭೃಗುರಾಮ ದಶರಥ
ಸೂನು ಯಾದವ ಬುದ್ಧಕಲ್ಕೀ ಕಪಿಲವೈಕುಂಠ ॥
ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವ್ಯಾಸ ಋಷಭ ಹ
ಯಾನನಾನಾರಾಯಣೀ ಹಂ
ಸಾನಿರುದ್ಧ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಶ್ರೀಧರ ಹೃಷೀಕೇಶ ॥ ೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಮೀನ=ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರವು, ಕೂರ್ಮ=ಕೂರ್ಮಾವತಾರವು, ಕ್ರೋಡ=ವರಾಹಾವತಾರವು, ಭೃಗುರಾಮ=ಪರಶುರಾಮಾವತಾರವು, ದಶರಥಸೂನು= ರಾಮಾವತಾರವು, ಯಾದವ=ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವು, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಕೀ, ಕಪಿಲ=ದೇವಹೂತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ದಮರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸುವ ಕಪಿಲ ದೇವರು, ವೈಕುಂಠ=ವಿಕುಂಠ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವನು. "ಪತ್ನೀ ವಿಕುಂಠಾ ಶುಭ್ರಸ್ಯ" ಎಂದು ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ವ್ಯಾಸ, ಋಷಭ=ನಾಭಿರಾಯನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮೇರುದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ, ಹಯಾನನ=ಹಯಗ್ರೀವ ರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಹಯಗ್ರೀವ ನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದುದು. ನಾರಾಯಣೀ=ಮೋಹಿನೀ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಪ್ರಾಶನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ ರೂಪ, ಹಂಸ=ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರಿಗೆ ತತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ರೂಪ, ಅನಿರುದ್ಧ=ವಾಸುದೇವಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳ ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ಶ್ರೀಧರ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಅಜಿತಾವತಾರ, ಹೃಷೀಕೇಶ=ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಭಗವದ್ರೂಪ, ಇಂತಹಾ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳುಳ್ಳವನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಹರಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಕೃಷ್ಣಾ
ಸುರಕುಲಾಂತಕ ಸೂರ್ಯ ಸಮಪ್ರಭ
ಕರೆಸುವನು ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಸುಖಪರಿಪೂರ್ಣತಾನೆಂದು ॥

ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು ಸರ್ವಗ
ಪರಮಪುರುಷ ಪುರಾತನ ಜರಾ
ಮರಣವರ್ಜಿತ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಮಿತ ರೂಪಾತ್ಮ ॥೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಹರಿಯು="ತತ್ರಾಪಿಜಜ್ಞೇಭಗವಾರ್ನ್ ಹರಿಣ್ಯಾಂಹರಿಮೇಧಸಃ ॥ ಹರಿರಿತ್ಯಾಹುತೋ ಯೇನ ಗಜೇಂದ್ರೋ ಮೋಚಿತೋ ಗ್ರಹಾತ್" ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಹರಿ ಮೇದಸ್ ಎಂಬಿವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹರಿಣೀ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಮೊಸಳೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ ಮನ್ವಂತರಾವತಾರ ರೂಪವು, ನಾರಾಯಣನು=ಧರ್ಮಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸೂನೃತೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ನರನಾರಾಯಣ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನಾರಾಯಣಾವತಾರವು, ಕೃಷ್ಣ ಅಸುರಕುಲಾಂತಕ =ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವು, ಇಂತಹಾ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸೂರ್ಯಸಮಪ್ರಭ=ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು, ನಿರ್ದುಷ್ಟ= ದೋಷರಹಿತನು, ಸುಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಗ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು, ಪರಮಪುರುಷ= ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಪುರಾತನ=ಅನಾದಿಕಾಲೀನನು, ಜರಾಮರಣವರ್ಜಿತ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಮಿತ ರೂಪಾತ್ಮ= ವಾಸುದೇವ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಾವತಾರ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ಕರೆಸುವನು=ಹೀಗೆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನೆಂದರ್ಥ.

ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಈ ನಳಿನಭವಜನನಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ಜ್ಞಾನಬಲಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸಂ
ಪೂರ್ಣಳೆನಿಪಳು ಸರ್ವಕಾಲದಿ ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ ॥
ಹೀನಳೆನಿಪಳನಂತಗುಣದಿ ಪು
ರಾಣ ಪುರುಷಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಗಿನ್ನು ಸ
ಮಾನರೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಸುರರೊಳಗೆ ॥ ೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಈನಳಿನಭವ=ಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ, ಜನನಿ= ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಸರ್ವಕಾಲದಿ=ಪ್ರಳಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ, ಜ್ಞಾನ ಬಲಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಂಪೂರ್ಣಳು=ಮಿಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ ಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರೆನಿಸುವರು. ಪುರಾಣಪುರುಷನಿಗೆ= ಪುರಾತನ ಪುರುಷನೆನಿಸುವ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ಅನಂತಗುಣದಿ=ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಹೀನಳೆನಿಪಳು= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ=ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಇನ್ನು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಸುರರೊಳಗೆ=ಮುಕ್ತರಾದವರಲ್ಲಾಗಲಿ, ಆಗುವವರಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನರೆನಿಸುವರಿಲ್ಲ.

ಗುಣಗಳತ್ರಯಮಾನಿ ಶ್ರೀಕುಂ
ಭಿಣಿಮಹಾದುರ್ಗಾಂಭ್ರಣೀ ರು
ಗ್ಮಿಣಿಯು ಸತ್ಯಾಶಾಂತಿಕೃತಿ ಜಯೆಮಾಯೆ ಮಹಾಲಕುಮಿ ॥
ಜನಕಜಾಕಮಲಾಲಯಾ ದ
ಕ್ಷಿಣೆಯು ಪದ್ಮಾತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿ
ಅಣುಮಹತ್ತಿನೊಳಿದ್ದು ಉಪಮಾರಹಿತಳೆನಿಸುವಳು ॥೪॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ: ಗುಣಗಳತ್ರಯಮಾನಿ=ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗಭಿಮಾನಿ, ಶ್ರೀ=ಶ್ರೀದೇವಿ, ಕುಂಭಿಣೀ= ಭೂದೇವಿ, ಮಹಾದುರ್ಗಾ, ಅಂಭ್ರಿಣೀ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯು, ಸತ್ಯಾ=ಸತ್ಯಭಾಮೆ, ಕಾಂತೀ=ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪತ್ನಿ, ಕೃತಿ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ, ಜಯಾ=ಸಂಕರ್ಷಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಾಯಾ=ವಾಸುದೇವನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಹಾಲಕುಮಿ=ನಾರಾಯಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಜನಕಜಾ=ಸೀತಾ, ಕಮಲಾಲಯಾ=ಅಜಿತನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ, ದಕ್ಷಿಣೆಯು=ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ, ತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿ= ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಿ ಎನಿಸುವರು. ಇಂತಹಾ ತ್ರಿಲೋಕೇಶ್ವರಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಣು ಮಹತ್ತಿನೊಳಿದ್ದು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ, ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲರೂಪರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು, ಉಪಮಾರಹಿತಳೆನಿಸುವಳು= ಎಣೆ ಇಲ್ಲದವರೆನಿಸುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಘೋಟಕಾಸ್ಯನಮಡದಿಗಿಂದಲಿ
ಹಾಟಕೋದರ ಪವನರೀರ್ವರು
ಕೋಟಿಗುಣದಿಂದಧಮರೆನಿಸುವರು ಯಾವಕಾಲದಲಿ ॥
ಖೇಟಪತಿಶೇಷಾಮರೇಂದ್ರರ
ಸಾಟಿಮಾಡದೆ ಶ್ರೀಶನಕೃಪಾ
ನೋಟದಿಂದಲಿ ಸರ್ವರೊಳು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು ॥೫॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಘೋಟಕಾಸ್ಯನ=ಕುದುರೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರ, ಮಡದಿ ಗಿಂದಲಿ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಹಾಟಕೋದರ ಪವನರೀರ್ವರು=ಹಾಟಕೋದರ=ಬಂಗಾರವೇ ಉದರವಾಗುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪವನ=ವಾಯುದೇವರು, ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಯಾವಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಕೋಟಿಗುಣಗಳಿಂದಧಮರೆನಿಪರು=ಒಂದು ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು; ಶ್ರೀಶನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಕೃಪಾನೋಟದಿಂದಲಿ=ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ, ಖೇಟಪತಿ ಶೇಷಾಮರೇಂದ್ರರ=ಖೇಟಪತಿ=ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಅಮರೇಂದ್ರರ= ದೇವೇಂದ್ರರನ್ನು, ಸಾಟಿಮಾಡದೆ=ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಸರ್ವರೊಳು= ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವರು= ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತರಾದ ಮೇಲೂ ಸಹ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಗರುಡ, ಶೇಷ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ ಬಲದಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದು, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುವರು, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಗರುಡಶೇಷಾಮರೇಂದ್ರರ" ಎಂದು ಗರುಡಶೇಷರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರ ದೇವರನ್ನು ಸಾಟಿ ಮಾಡುವರೋ ಏನೋ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು; ರುದ್ರ ದೇವರೇ ಶೇಷ ಪದವಿಗೆ ಬರುವರಾದುದರಿಂದ ಶೇಷ ದೇವರನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ರುದ್ರ ದೇವರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ, ವಾಯುದೇವರ ವಿಶೇಷವಾದ ಗುಣನಾಮ ಕರ್ಮನಾಮಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಪುರುಷ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿರಿಂಚಿಯು ಮಹಾ
ಮರುತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಧೃತಿ ಸ್ಮೃತಿ
ಗುರುವರ ಮಹಾ ಧ್ಯಾತ ಬಲ ವಿಜ್ಞಾತ ವಿಖ್ಯಾತ ॥
ಗರಳಭುಗ್ಭವರೋಗಭೇಷಜ
ಸ್ವರವರಣ ವೇದಸ್ಥ ಜೀವೇ
ಶ್ವರವಿಭೀಷಣ ವಿಶ್ವಚೇಷ್ಟಕ ವೀತಭಯ ಭೀಮ ॥ ೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ವಿರಿಂಚಿಯು=ವಾಸುದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮಾಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೇಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ರೂಪವು, ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳದುದಾಗಿರುವುದು. ಮಹಾ=ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಶಾಂತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹತ್ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ. ಬ್ರಹ್ಮಾ=ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ರೂಪನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾಯುದೇವರ ರೂಪನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–ಮರುತ ೪೯ ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರೂಪ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಪ್ರಾಣಭೂತರು, ಧೃತಿ=ಸಮರಹಿತವಾದ ಧೈರ್ಯ ಉಳ್ಳವರು. ಸ್ಮೃತಿ=ಉಪಮಾನರಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು, ಗುರುವರ=ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ಮಹಾಧ್ಯಾತ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಾಧ್ಯಾತನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವತಾರತ್ರಯಗಳಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಂದೇ ವಿಧಿವಾದ ಬಲ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಬಲ ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಿಜ್ಞಾತ= ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವರು. ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗರುಡಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಳಿದವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಿಖ್ಯಾತ=ಲೋಕದಲ್ಲೂ, ವೇದದಲ್ಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದವರು. ಗರಳಭುಕ್=ವಿಷವನ್ನುಂಡವರು. ಭವರೋಗ ಭೇಷಜ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಪ್ರಾಯರು, ವೇದಸ್ಥ=ವೇದದಲ್ಲಿರುವ,

ಸ್ವರವರಣ=ಸ್ವರ, ವರ್ಣ ಅಂದರೆ, ಅಕ್ಷರಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು; ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯವರಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಾಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು, ಜೀವೇಶ್ವರ=ಜೀವೋತ್ತಮರು, ವಿಭೀಷಣ=ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವರು; ಅಥವಾ ಜೀವೇಶ್ವರ ವಿಭೀಷಣ =ಜೀವನೇ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವರಿಗೆ ಭಯಂಕರರು, ವಿಶ್ವಚೇಷ್ಟಕ=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಚಲನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವರು, ವೀತಭಯ=ಭಯವಿಲ್ಲದವರು, ಭೀಮ=ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ವ್ಯೂಢಶ್ಚತುರ್ಧಾ ಭಗವಾನ್ ಸಏಕೋ ಮಾಯಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ಸಯಾऽऽರ ॥ ರೂಪೇಣ ಪೂರ್ವೇಣ ಸವಾಸುದೇವ ನಾಮ್ನಾವಿರಿಂಚಂ ಸುಷುವೇಚಸಾऽತಃ ॥೯ ॥ ಸಂಕರ್ಷಣಾಚ್ಚಾಪಿ ಜಯಾ ತನೂಜೋಬಭೂವ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬಲ ಸಂವಿದಾತ್ಮಾ ॥ ವಾಯುರ್ಯ ಏವಾಥ ವಿರಿಂಚನಾಮಾ ಭವಿಷ್ಯ ಅಧ್ಯೋ ನಪರಸ್ತತೋಹಿ ॥೧೦ ॥ ಸೂತ್ರಂ ಸವಾಯುಃ ಪುರಷೋ ವಿರಿಂಚಃ" ಇದರರ್ಥ:– ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ೪ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಧರಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ವಾಸುದೇವ ರೂಪದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯರ ಮೊದಲನೆಯ ರೂಪವಾದ ಮಾಯಾ ದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಆ ಮಾಯಾ ದೇವಿಯರು ವಾಸುದೇವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ವಿರಿಂಚನನ್ನು ಪಡೆದರು ॥೯ ॥ ಬಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕರಾದ ವಾಯುದೇವರು ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾ ದೇವಿಯರ ಕುಮಾರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಈ ವಾಯು ದೇವರೆ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿರಿಂಚ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಾಸುದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮಾಯಾ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕುಮಾರರಾಗಿ ಜನಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಇವರಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದವರು ಮತ್ತಾರು ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮಾಯಾ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವಿರಿಂಚನೇ ಪುರುಷ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪುರುಷ ರೂಪವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನ ರೂಪವು. ಅನಿರುದ್ಧನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಶಾಂತೀ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಿರಂಚನಾಮಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿ ಕಮಲದ ದೆಶೆಯಿಂದ ನಾಲ್ಮೊಗ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಜನಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳು, ೪ ರೂಪಗಳಿಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ವಾಯು ದೇವರು ಕೇವಲ ಬಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕರೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ, ನಿರ್ಣಯ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಭಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಂ ಸವೈರಾಗ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಮೇಧಾ ಧೃತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ॥ ಯೋಗಃ ಪ್ರಾಣೋಬಲಂಚೈವ ವೃಕೋದರ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಃ ॥೧೪೧ ॥ ಏತದ್ದಶಾತ್ಮಕೋ ವಾಯುಃ ತಸ್ಮಾದ್ಭೀಮಸ್ತದಾತ್ಮಕಃ"॥ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಬುದ್ಧಿ, ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿ, ಧೈರ್ಯ, ಸ್ಥೈರ್ಯ, ಯೋಗ, ಪ್ರಾಣ, ಬಲ ಇವು ಹತ್ತೂ ಭೀಮಸೇನ ಸ್ವರೂಪವು. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು ಈಹತ್ತರ ಸ್ವರೂಪರು. ಅವರೆ ಭೀಮಸೇನ ರೂಪರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರೂ ತದಾತ್ಮಕರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮರುತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಅರ್ಥಗಳು ಬರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಗರಳ ಭುಕ್=ವಿಷವನ್ನುಂಡವರೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಯಾವ ಆಧಾರ? ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲೆಂದರೆ; ದೇವದೈತ್ಯರು ಶೇರಿ ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಸಮುದ್ರ ಮಥನ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘೋರವಾದ ಹಾಲಾಹಲವೆಂಬ ವಿಷವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಆಗ ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಆ ವಿಷವನ್ನು ವಾಯುದೇವರು ಪಾನ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ನಿರ್ಣಯ ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತದಾ ಜಗದ್ಗ್ರಾಸಿ ವಿಷಂ ಸಮುತ್ಥಿತಂ ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ ವಾಯುರಧಾತ್ಕರೇನಿಜೇ ॥೧೩ ॥ ಕಲೇಃ ಸ್ವರೂಪಂ ತದತೀವ ದುಸ್ಸಹಂ ವರಾದ್ವಿಧಾತುಃ ಸಕಲೈಶ್ಚ ದುಸ್ಪೃಶಂ ॥ ಕರೇ ವಿಮಥ್ಯಾಸ್ತ ಬಲಂ ವಿಧಾಯ ದದೌಸ ಕಿಂಚಿದ್ಗಿರಿಶಾಯ ವಾಯುಃ ॥೧೪ ॥ ಸತತ್ಪಿಬನ್ ಕಂಠಗತೇನ ತೇನ ನಿಪಾತಿತೋ ಮೂರ್ಛಿತ ಆಶುರುದ್ರಃ ॥ ಹರೇಃ ಕರಸ್ಪರ್ಶ ಬಲಾತ್ಸಸಂಜ್ಞಾಮವಾಪ ನೀಲೋಸ್ಯಗಲಸ್ತದಾಸೀತ್ ॥೧೫ ॥ ಅಥತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋನಿಧಾಯ ನಿಧಾಯ ಪಾತ್ರೇ ತಪನೀಯರೂಪೇ ॥ ಸ್ವಯಂತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋ ಪಪನ್ನಂ ಪಪೌಸ ವಾಯುಸ್ತದು ತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಂ ॥೧೬ ॥ ಅತ್ಯಲ್ಪಪಾನಾಚ್ಚ ಬಭೂವ ಶೂಲಾಶಿವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಸ್ಯಕರಾವಶಿಷ್ಟಂ ॥ ಅಭೂತ್ಕಲಿಸ್ಸರ್ವಜಗತ್ಸುಪೂರ್ಣಂ ಪೀತ್ವಾ ವಿಕಾರೋನಬಭೂವವಾಯೋಃ ॥ ೧೭ ॥"

(ವ್ಯಾಸಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ) ಎಲೈ ದೇವಾದಿ ದೇವ! ದೇವತೆಗಳೂ, ದೈತ್ಯರೂ ಸಹ ಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅಮೃತ ಮಥನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಲು ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಮಂದರಾಚಲವನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಭಕ್ಷಿಸುವ ವಿಷವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಆಗ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ವಾಯುದೇವರು ಆ ವಿಷವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕ್ಕೊಂಡರು. ಆ ವಿಷವು ಕೇವಲ ಕಲಿಸ್ವರೂಪವಾದುದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರದಿಂದ ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟಲೂ ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದೆ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಹಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹದನ್ನು ವಾಯುದೇವರು ಪಾನಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾಗಿ ರುದ್ರದೇವರು ಆ ವಿಷವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು, ವಾಯುದೇವರು ಆ ವಿಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕ್ಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕಿ ವಿಷದ ಬಲವನ್ನು ಉಡುಗಿಸಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಿಷವನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಪಾನ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಆ ವಿಷವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ತಗಲಿ ತಕ್ಷಣ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ತದನಂತರ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಕರದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಲು ಕರಸ್ಪರ್ಶದ ಬಲದಿಂದ ರುದ್ರ ದೇವರು ಎಚ್ಚೆತ್ತರು. ಆದರೂ ಅವರ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ನಿಂತು ನೀಲಕಂಠನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಅದರ ಮೇಲೆ ವಾಯುದೇವರು ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಭಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಾಕಿಕ್ಕೊಂಡು, ತಾನು ಆ ವಿಷವನ್ನು ತಿಕ್ಕದೆ ಏನೂ ಮಾಡದೇ ಬಲ ಪೂರ್ಣವಾದುದನ್ನು ಹಾಗೇ ಪಾನ ಮಾಡಿದರು. ಅದು ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಜೀರ್ಣವಾಯಿತು. ರುದ್ರದೇವರು ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಿಷವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೂಲೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ರುದ್ರದೇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ವಿಷವು ಕಲಿ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ಅಂತಹಾ ವಿಷವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾನಮಾಡಿದರೂ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಗರಳ ಭುಕ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಿಕ್ಕ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿ ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿ ರೋ
ಚನ ವಿಮುಕ್ತಿಗಾನಂದ ದಶಮತಿ
ಅನಿಮಿಷೇಶಾನಿದ್ರ ಶುಚಿಸತ್ವಾತ್ಮಕಶರೀರ ॥
ಅಣುಮಹದ್ರೂಪಾತ್ಮಕಾಮೃತ
ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರ ಪದ್ಮಾ
ಸನಪದವಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಪರಿಸರ ಅಖಣಾಶ್ಮಸಮ ॥ ೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅನಿಲ=ವಾಯು ದೇವರು, ಸ್ಥಿತಿ=ಏಕರೀತಿಯಾದ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಉಳ್ಳವರು, ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿ, ರೋಚನ= ವಾಯುದೇವರ ರೂಪಾಂತರ; ಇವರು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವೋರೋಚಿಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಳಿದವರು; ವಿಮುಕ್ತಗ= ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ಮುಕ್ತಿ ಕೊಡುವವರು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ, ಆನಂದದಶಮತಿ= ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂತಲೂ, ದಶಮತಿ ತೀರ್ಥರು=ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರೆಂತಲೂ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದವರು. ಅನಿಮಿಷೇಶ=ದೇವೋತ್ತಮರು, ಅನಿದ್ರ= ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರು; ಶುಚಿಸತ್ವಾತ್ಮಕಶರೀರ= ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವರು, ಅಣುಮಹದ್ರೂಪಾತ್ಮಕ=ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವನ್ನೂ, ಅತಿಸ್ಥೂಲರೂಪವನ್ನೂ ಸಹ ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವರು. ಅಮೃತ=ಭೋಜನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲೂ ಭೋಜನಾನಂತರದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಮೃತ ಅಂದರೆ ಉದಕರೂಪದಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಆವರಣ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ರೂಪವು. ಹನುಮದಾದ್ಯವತಾರ=ಹನುಮದ್ಭೀಮ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಮೂರು ಅವತಾರವನ್ನು ತ್ರೇತಾ ದ್ವಾಪರ ಕಲಿಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ=ಹೊಂದಲ್ಪಡುವರು. ಪದ್ಮಾಸನಪದವಿ= ಬ್ರಹ್ಮ ಪಟ್ಟ ಉಳ್ಳವರು; ಅಖಣಾಶ್ಮಸಮ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಅನಿಲ ಎಂದು ಹೆಸರು, ವಾಯು ದೇವರು ಆ ರೂಪರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿಲನೆಂದು ವಾಯುದೇವರಿಗೂ ಹೆಸರು. ರೋಚನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಇಂದ್ರ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಳಿರುವವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸ್ವಾರೋಚಿಷೋಮನುರ್ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಗ್ನೇಃ ಸುತೋ ಮಹಾನ್ ॥ ಋಷಿರ್ವೇದಶಿರಾನಾಮ ತುಷಿತಾ ತಸ್ಯ ಪತ್ನ್ಯ ಭೂತ್ ॥೧ ॥ ತಸ್ಯಾಂ ರೋಚನ ನಾಮಾಸೀತ್ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಸೋಭವತ್ ॥ ಯಃಪುರಾ ಸೂತ್ರ ನಾಮಾಸೀತ್ಸ ಏವಾಯಮಿಹಾಭವತ್"॥೨॥ ಎರಡನೆಯಮನು ಸ್ವಾರೋಚಿಷನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಮಗನು; ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ವೇದಶಿರಸ್ಸೆಂದು ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯು ಇದ್ದನು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯು ತುಷಿತೆಯೆಂದು; ಆಕೆಯ ಜೇಷ್ಠ ಕುಮಾರನು ರೋಚನನು. ಆತನೇ ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರೇ ಈಗ ರೋಚನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾರತದಲ್ಲೂ ಪಾಂಡವರು ೫ ಮಂದಿಗಳೂ ೫ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೮ರಲ್ಲಿ "ಉದ್ಬಬರ್ಹ ಗಿರಿಂತಂತುದದರ್ಶಾತ್ರಚ ತಾನ್ ಸುರಾನ್ ಪೂರ್ವೇಂದ್ರಾನ್ ಮಾರುತವೃಷನಾಸತ್ಯಾಂಶ್ಚತುರಸ್ಥಿತಾನ್ ॥೧೪೨॥ ಮಾನುಷೇಷ್ವವತಾರಾಯ ಮಂತ್ರಂ ರಹಸಿಕುರ್ವತಃ" ॥ ದೇವೇಂದ್ರನು ರುದ್ರದೇವರ ಶಾಪದಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಪರ್ವತದ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಿತ್ತಿದನು. ಆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದ ವಾಯುದೇವರು, ಯಮಧರ್ಮ, ನಾಸತ್ಯದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೀರ್ವರು ಇವರು ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡುವ

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ವಿಷಯವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸ್ವಾರೋಚಿಷೋದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಮನುರಗ್ನೇಸ್ಸುತೋಭವತ್॥ ತತ್ರೇಂದ್ರೋ ರೋಚನಸ್ತ್ವಾಸೀದ್ದೇವಾಶ್ಚ ತುಷಿತಾದಯಃ ॥೨೦ ॥ ಋಷೇಸ್ತು ಸಸ್ತುಷಿತಾನಾಮ ಪತ್ನ್ಯಭೂತ್ ॥ ತಸ್ಯಾಂಜಜ್ಞೇ ತತೋ ದೇವೋವಿಭುರಿತ್ಯಭಿವಿಶ್ರುತಃ" ॥೨೧ ॥ ಸ್ವೋರೋಚಿಷನೆಂಬ ಅಗ್ನಿ ಕುಮಾರನು ಎರಡನೆಯ ಮನು. ಆಗ ರೋಚನನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ದೇವತೆಗಳು ಅಂದರೆ ತುಷಿತ ಮೊದಲಾದವರು. ವೇದ ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ತುಷಿತೆಯೆಂಬ ಹೆಂಡತಿಯಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ರೋಚನನು, ವೇದಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ತುಷಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ರೋಚನನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳದೆ ವೇದ ಶಿರಸ್ಸೇ ವಿಭುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ತಂದೆ ತುಷಿತೆಯು ತಾಯಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯಕ್ಕೂ ಭಾಗವತಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ:–ಈ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದ ೨೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ "ತಸ್ಮಾದನಂತರಂಚಾಹಮವತೀರ್ಣೋ ವಿಭುಃ ಸ್ವಯಂ ॥ ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ ತೇನಾಹಂ ವಿಶ್ರುತೋ ವಿದುಷಾಂ ಮುಖೇ" ॥೩ ॥ ವೇದ ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ತುಷಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಟ ಕುಮಾರನು ರೋಚನನು. ಅವನು ಜನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನಾನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಂದ್ರನೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕರೆಯುವರು. ಎಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವನು.

ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವೇದ ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಗಳ ಜ್ಯೇಷ್ಟ ಕುಮಾರನು ರೋಚನನು ಎರಡನೆಯ ಕುಮಾರನು ವಿಭುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಭಾಗವತ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯಗಳ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಮುಕ್ತಿಗ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂದರ್ಥ. "ವಿಷ್ಣುರ್ಹಿ ದಾತಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಯುಸ್ತು ತದನುಜ್ಞಯಾ" ॥ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆದರೂ ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ವಾಯು ದೇವರು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ವಿಮುಕ್ತಿಗ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶುಚಿಸತ್ವಾತ್ಮಕ ಶರೀರ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ "ವಿಶುದ್ಧ ಸತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಂ" ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರದೆಂದು ಭಾಗವತ ದಶಮ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೇ ಆಧಾರವು. ಅಮೃತ= ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕೂಡವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಅಮೃತ ಉಪಸ್ತರಣಮಸಿ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂತಲೂ, ಏಳುವಾಗ ಅಮೃತಾಬಿಧಾನಮಸಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಎಲೈ ಅಮೃತ! ಅಮೃತರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುದೇವ! ನಾನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಾಸಿಗೆಯಂತೆ ಇರು. ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ, ಕೊನೆಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವು ಎಲೈ ಅಮೃತ! ನಾನು ಭುಂಜಿಸಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹೊದ್ದಿಕೆಯಂತೆ ಇರು ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಅಮೃತ ಎಂದು ವಾಯು ದೇವರ ಹೆಸರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆಖಣಾಶ್ಮಸಮ=ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ "ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನಾಸುರಾವೇಶೋ ಆಖಣಾಶ್ಮಸಮೋಹಿಸಃ"॥ ಪ್ರಾಣ ದೇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಸುರಾವೇಶವಿಲ್ಲವು. ಅವರು ಭಗತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒರೆಗಲ್ಲು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯುದೇವರು ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಮರಾಗಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಾತರಿಶ್ವ ಬ್ರಹ್ಮರು ಜಗ
ನ್ಮಾತೆಗಧಮಾಧೀನರೆನಿಪರು
ಶ್ರೀತರುಣಿ ವಲ್ಲಭನು ಈರ್ವರೊಳಾವ ಕಾಲದಲಿ ॥
ನೀತ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲ ರೂ
ಪಾತಿಶಯದಿಂದಿದ್ದು ಚೇತ
ನಾಚೇತನಗಳೊಳು ವ್ಯಾಪ್ತರೆನಿಸುವ ತತ್ತದಾಹ್ವಯದಿ ॥ ೮ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಮಾತರಿಶ್ವಬ್ರಹ್ಮರು=ವಾಯುದೇವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಜಗನ್ಮಾತೆಗೆ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಅಧಮ=ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ, ಅಧೀನರು=ಆಕೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರೆಂತಲೂ, ಎನಿಪರು=ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು. ಶ್ರೀತರುಣಿವಲ್ಲಭನು=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೆಂಬ ತರುಣಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಆವಕಾಲದಲಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಈರ್ವರೊಳಗೆ=ಇವರಿಬ್ಬರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ನೀತ=ಸ್ಥಿರವಾದ, ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಬಲರೂಪಾತಿಶಯದಿಂದ=ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಬಲರೂಪದಿಂದ, ಇದ್ದು, ಚೇತನ=ನರ, ಪಶುಪಕ್ಷಿ, ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಲ್ಲೂ, ಅಚೇತನರೊಳು=ಜಡವಾದ ಬೆಟ್ಟ ನೀರು

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ, ತತ್ತದಾಹ್ವಯದಿ= ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ, ವ್ಯಾಪ್ತರು=ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೀರ್ವರೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಾಗಿರುವರು. ಎನಿಸುವ=ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಕೋಟಿಗುಣಾಧಮರು. ಮತ್ತು ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲೇ ಇರುವವರು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ, ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ರುದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಬಲರೂಪದಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತರೆಂದು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವನು. "ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ವಾಯುಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಾತ್ಮಕಃ" ಎಂಬ ಏಕಾದಶ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಬಲದಿಂದಲೆ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣ ಸ್ವರೂಪರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಸರಸ್ವತೀ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾಭುಜಿ
ನರಹರೀ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ
ಪರಮಸುಖ ಬಲಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧಾಪ್ರೀತಿ ಗಾಯತ್ರಿ ॥
ಗರುಡಶೇಷರ ಜನನಿ ಶ್ರೀಸಂ
ಕರುಷಣನ ಜಯಾತನುಜವಾಣೀ
ಕರಣನೀಯಾಮಕೆ ಚತುರ್ದಶಭುವನ ಸನ್ಮಾನ್ಯೆ ॥ ೯ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಸರಸ್ವತೀ, ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ=ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಭುಜಿ=ಸರ್ವಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಯಾಗಲೆಂದು ಭುಂಜಿಸುತ್ತಿರುವವರು, ನರಹರಿ= ನರಸಿಂಹನಾಮದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ, ಗುರು=ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲೂ, ಭಕ್ತಿ=ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು, ಬ್ರಾಹ್ಮೀ=ಬ್ರಹ್ಮ ಪತ್ನಿಯಾದವರು, ಪರಮ ಸುಖ ಬಲಪೂರ್ಣೆ=ಪರಮಾನಂದ, ಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾಗಿರುವವರು, ಶ್ರದ್ಧಾ= ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರೂಪವು. ಗಾಯತ್ರೀ=ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರ ರೂಪಾಂತರವು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದವಾದ ಸಾವಿತ್ರೀ ಎಂಬ ರೂಪಾಂತರವು. ಗರುಡ ಶೇಷರ ಜನನಿ=ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ಎಂಬೀರ್ವರ ನಾಮಾಂತರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ, ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂಬಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಶೇಷರು ಹುಟ್ಟಿರುವರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಗರುಡ ಶೇಷರ ತಾಯಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಜಯಾ ತನುಜವಾಣೀ=ಸಂಕರ್ಷಣನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ವಾಕ್ಯರೂಪರಾಗಿರುವವರು. ಕರಣ ನಿಯಾಮಕ=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಪತಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರು. ಚತುರ್ದಶಭುವನಸನ್ಮಾನ್ಯೆ=೧೪ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಜನರಿಂದಲೂ ಬಹು ಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು (ಪೂಜ್ಯರು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು ಸರ್ವ ವೇದಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಗರುಡ ಪುರಾಣ, ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದ "ಸರ್ವವೇದಾಭೀಮಾನಿ ತ್ವಾತ್ಸರ್ವ ವೇದಾತ್ಮಿಕಾ ಸ್ಮೃತಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಅದೇ ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ "ಭುಜ್ಯಂತೇ ಸರ್ವ ಭೋಗಾಂಸ್ತು ವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ ಮೇವಚ ॥ ಅತಸ್ತು ಭಾರತೀಜ್ಞೇಯಾ ಭುಜಿಸಂಜ್ಞಾ ಖಗೋತ್ತಮ" ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡನೆ, ಸರ್ವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಭುಂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ಭುಜಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಚಿಂತಿಸದೇ ಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನರಹರಿಗುರು ಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮ ಸತಿಯಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪರು ಪೂರ್ಣ ಬಲ ಉಳ್ಳವರು ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಭಾರತೀದೇವಿಯರದಾದರೂ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೂ ಅದೇ ಹೆಸರಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಮ ॥ಭಾ ॥ತಾ ॥ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನತಶ್ಚಾಥಕೃತೌ ಸ್ತ್ರಿಯೌದ್ವೇ ॥ ಪ್ರಜಜ್ಞತು ರ್ಯಮಳೇ ತತ್ರಪೂರ್ವಾಪ್ರಧಾನಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜನಿತ್ರೀ ॥೧೧ ॥ ಶ್ರದ್ಧಾದ್ವಿತೀಯಾಥ ತಯೋಶ್ಚ ಯೋಗೋ ಬಭೂವ ಪುಂಸೈವಚಸೂತ್ರನಾಮ್ನಾ ॥ ಹರೇರ್ನಿಯೋಗಾದಥಸಂಪ್ರಸೂತೌಶೇಷಃಸುಪರ್ಣಶ್ಚ ತಯೋ ಸಹೈವ" ॥೧೨ ॥ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕೃತೀದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಅವಳಿ ಜವಳಿಗಳಾಗಿ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಆಕೆಯು ಪ್ರಧಾನಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಸೃಷ್ಟಿಗೆ

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಕಾರಣರಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯು. ಎರಡನೆಯ ಆಕೆಯು ಶ್ರದ್ಧಾದೇವಿಯು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪುರುಷನಾಮಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದಲೂ, ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರಿಂದಲೂ ಸಂಬಂಧವಾದವು. ಅಂದರೆ ಪ್ರಧಾನ ನಾಮಕರಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರೂ, ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇವಿಯರಿಗೆ ವಾಯು ದೇವರೂ ಪತಿಗಳಾದರೆಂದರ್ಥ. ಇವರಿಬ್ಬರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಆ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಶೇಷನೂ, ಗರುಡನೂ ಹುಟ್ಟಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇವಿಯರು ವಾಯು ದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರ ಹೆಸರಾದರೂ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರಿಗೂ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಶೇರಿಸಿದರು. ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗರುಡ ಶೇಷರ ಜನನಿಯೆಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪತಿಗೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸರ್ವರಿಗೂ ವಾಗ್ರೂಪರಾಗಿ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂದು ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೧೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅಥೋಪಚಯಮಾಪನ್ನಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ತ್ರೀವಿಧಾಭವತ್ ॥೧೫ ॥ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಯೋಗೇನ ಗಾಯತ್ರೀ ಚ ಸರಸ್ವತೀ ॥ ಸಾವಿತ್ರೀತಿ ಚತಾಸ್ವೇಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾವೀರ್ಯಮವಾಸೃಜತ್" ॥೧೬ ॥ ಅದರಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪತ್ನಿಯು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸತ್ವ ರಜ ಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದಳು. ಆ ರೂಪಗಳ ಹೆಸರು ಗಾಯತ್ರೀ, ಸರಸ್ವತೀ, ಸಾವಿತ್ರೀಯೆಂದು. ಇವರು ಮೂವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ವೀರ್ಯ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಗಾಯತ್ರೀಯೆಂದು ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣಜಯಾತನುಜವಾಣಿ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕೃತಿದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೧–೧೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಭಾರತೀದೇವಿಯರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣ ಇದೇ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ "ಕೃತಿರಮಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಂದನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಿಬ್ಬರೂ "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನತಶ್ಚಾಥ ಕೃತೌ ಸ್ತ್ರಿಯೌದ್ವೇ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ, ಅವಳಿಜವಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ದಾಸರಾಯರ ಉಕ್ತಿಯೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೂ, ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು ಸಂಕರ್ಷಣ ಜಯಾತನುಜೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಾಸುದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮಾಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ನಾಮಕ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರೂ, ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರು ಜನಿಸಿದರೆಂದು ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ "ಶ್ರೀಸಂಕರುಷಣ ಜಯಾತನುಜವಾಣೀ" ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದ ಮಾಡಿ, ಸಂಕರ್ಷಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜಯಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, ವಾಣೀ ಎಂದರೆ ವಾಗ್ರೂಪಳಾಗಿರುವಳೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ವೇದಗಳು ಯಾವಾಗಲು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು. ಸರಸ್ವತಿಯು ವೇದಾತ್ಮಿಕಳಾದುದರಿಂದ ವೇದ ಸ್ವರೂಪಳಾಗಿ ವಾಯುದೇವರ ಮುಖ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವಳೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. "ಗೀರ್ವಾಗ್ವಾಣೀ ಸರಸ್ವತೀ" ಎಂಬ ಅಮರಕೋಶದ ರೀತ್ಯಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಾಣೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ವಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ವೇದಗಳು ಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ವೇಣುಗೀತೆಯಲ್ಲಿ "ವನಚರೋ ಗಿರಿತಟೇಷು ಚರಂತೀರ್ವೇಣುನಾಹ್ವ ಯತಿಗಾಃ ಸಯದಾಹಿ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ಪರವಾಗಿ ಒಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಪರವಾಗಿ ಒಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು. ನಾರಾಯಣನ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವ ವಿವರ ಹೇಗೆಂದರೆ; "ವನಚರ=ವನೇ=ಜಲೇ=ಚರಣಂ=ಶಯನಂ ಜಲಶಯನಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಗಿರಿತಟೇಷು ಚರಂತೀಃ=ವಾಯೋಃ ಗಿರಿತಟವದ್ವಿಸ್ತೃೈಯಮಾನಃ ಜಲಶಯನಃ ಆದಿಪುರುಷಃ ವಾಯುಮುಖೇವರ್ತಮಾನಶ್ರುತೀಃ ತದರ್ಥಕಥನ ಪೂರ್ವಕ ಮುಪದಿಶತಿ"॥ ೮ ॥ ವನಂಭಾಸ್ಯಪ್ಸು ಕಾನನೇ ಎಂಬ ಕೋಶಬಲದಿಂದ ವನವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಗೂ, ಉದಕಕ್ಕೂ, ಅಡವಿಗೂ ಸಹ ಹೆಸರು. ಪ್ರಕೃತ ವನಚರನೆಂದರೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವನೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹಾ ಆದಿಪುರುಷನು ತನ್ನ ಅನುರಾಗದ ಸನಕಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ತಳದಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಾಯುದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕ್ಕೊಂಡು ಅದರರ್ಥವನ್ನು ಸನಕ ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಾಯು ದೇವರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ರೂಪಳಾಗಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಹೊರಡುತ್ತಿರುವಳೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವದು ಸರ್ವ ಸಂಮತವು, ಅಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತತ್ವನಿಯಾಮಕರು, ಮತ್ತೂ ೧೪ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಪೂಜ್ಯರೆಂದರ್ಥ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಭಾರತಿಯ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಕಾಳಿ ದ್ರೌಪದಿ ಕಾಶಿಜಾ ಪಾಂ
ಚಾಲಿ ಶಿವಕನ್ಯೆಂದ್ರಸೇನಾ
ಕಾಲಮಾನೀ ಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮ ಭಾರತಿಯು ॥

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಗಾಳಿ ಬ್ರಹ್ಮರ ಯುವತಿಯರು ಏ
ಳೇಳು ಐವತ್ತೊಂದು ಗುಣದಿಂ
ಕೀಳರೆನಿಪರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗಿಂದಲಾವಾಗ ॥ ೧೦ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಕಾಶಿಜಾ=ಕಾಶಿರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಕಾಳಿ=ಕಾಳಿನಾಮಕರಾಗಿ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾರತೀದೇವಿಯರ ಅವತಾರವು. ಪಾಂಚಾಲಿ= ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗಳಾದ ದ್ರೌಪದಿ, ಶಚಿ, ಶಾಮಳಾ, ಉಷಾ, ಪಾರ್ವತಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವತರಿಸಿದ ಭಾರತೀರೂಪವು. ಶಿವಕನ್ಯಾ=ಶಿವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾರತೀರೂಪವು. ಇಂದ್ರಸೇನಾ=ನಳರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೂಪವು. ಕಾಲಮಾನಿ=ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಯು, ಚಂದ್ರಾ=ಶಂಕರನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೂಪವು. ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮ =ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರ ನಾಮಾಂತರವು. ಭಾರತಿಯು, ಈ ರೂಪನಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ಭಾರತೀದೇವಿಯರೆಂದರ್ಥ. ಗಾಳಿ ಬ್ರಹ್ಮರ ಯುವತಿಯರು=ವಾಯು ದೇವರು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರುಗಳ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಭಾರತಿ ಸರಸ್ವತಿಯರು, ಏಳೇಳುಐವತ್ತೊಂದು ಗುಣದಿಂ= ಏಳೇಳು=೪೯ ಮತ್ತು ೫೧=ಅಂತು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಆವಾಗ=ಯಾವಾಗಲೂ, ತಮ್ಮಪತಿಗಳಿಂದ=ವಾಯು, ಬ್ರಹ್ಮರಕಿಂತಲೂ, ಕೀಳರೆನಿಪರು= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಶೀರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಕಾಳೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದರು. ಮ ॥ಭಾ ॥ತಾ ॥ ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಕೃಷ್ಣಾಸ್ಯೈವಾಪ್ಯನ್ಯರೂಪೇಣಜಾತಾ ಕಾಶೀಶಪುತ್ರೀಂ ಯಾಂಪ್ರವದಂತಿಕಾಳೀಂ ॥ ಸಾಕೇವಲಾ ಭಾರತೀ ನಾನ್ಯದೇವ್ಯಸ್ತತ್ರಾ ವಿಷ್ಟಾಸ್ತತ್ಯೈತೇ ಕಾಶಿರಾಜಃ ॥೧೩ ॥ ಸ್ವಯಂವರಾರ್ಥಂ ನೃಪತೀನಾಜುಹಾವ ಸರ್ವಾಂ ಸ್ತೇಪಿಹ್ಯತ್ರ–ಹರ್ಷಾತ್ಸಮೇತಾಃ ॥ ತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಭೀಮಸೇನಾಂ ಸಏಷಾ ಮಾಲಾ ಮಾಧಾತ್ತತ್ರ ಜರಾಸುತಾದ್ಯಾಃ" ॥೧೪ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಇದೇ ದ್ರೌಪದೀ ದೇವಿಯರೇ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಕಾಶೀಶ್ವರನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಶಿದ್ದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾಳೀ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈಕೆಯು ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯರಂತೆ ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆವಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪವಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಭಾರತೀ ಅವತಾರವು. ಕಾಶಿರಾಜನು ಈಕೆಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿಸಿದನು. ಎಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಾಶಿರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದರು. ಆ ರಾಜರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕಾಶೀದೇವಿಯರು ಹಾರವನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆಗ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ರಾಜರು ಭೀಮಸೇನನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಲು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಭೀಮಸೇನದೇವರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ಕಾಶಿರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತರಾಗಿ ಕಾಳಿಯನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಶೇರಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಾಳೀ ಅವತಾರವು. ದ್ರೌಪದೀ, ಶಿವಕನ್ಯ, ಇಂದ್ರಸೇನ, ಚಂದ್ರಾ ಈ ಅವತಾರಗಳು ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀ, ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಶಾಮಳಾ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿ ಉಷಾ, ರುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಪಾರ್ವತಿ ಇವರು ನಾಲ್ವರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರ ಅವತಾರವು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಮ॥ ಭಾ ॥ತಾ ॥ ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅನ್ವೇನಂ ಭಾರತೀಸಾಕ್ಷಾದ್ವೇದಿಮಧ್ಯಾತ್ಸಮುತ್ಥಿತಾ ॥ ಪ್ರಾಣೋಹಿ ಭರತೋ ನಾಮಸರ್ವಸ್ಯ ಭರಣಾಚ್ಛ್ರುತಃ ॥೧೦೩ ॥ ತದ್ಭಾರ್ಯಾ ಭಾರತೀನಾಮ ವೇದರೂಪಾ ಸರಸ್ವತೀ ॥ ಆವೇಶಯುಕ್ತಾ ಶಚ್ಯಾಶ್ಚ ಶಾಮಳಾಂಯಾಸ್ತಥೋಷ ಸಃ ॥ ತಾಶ್ಚೇಂದ್ರಧರ್ಮನಾಸತ್ಯ ಸಂಶ್ರಯಾಚ್ಛ್ರಿಯಈರಿತಾಃ ॥೧೦೫ ॥ ಸಾಕೃಷ್ಣಾ ನಾಮತಶ್ಚಾಸೀದುತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ಧಿಯೋಷಿತಾಂ ॥ ..... ಉಮಾಂಶಯುಕ್ತಾತಿ ತರಾಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಯುತಾ। ಪೂರ್ವಂಹ್ಯುಮಾಚದೇವ್ಯಸ್ತಾಃ ಕದಾಚಿದ್ಭರ್ತೃಭಿರ್ಯುತಾಃ ॥೧೦೮ ॥ ವಿಲಾಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸುರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಶ್ಯತೋಧಿಕಂ ॥ ಶಶಾಪ ತಾಸ್ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಮಾನುಷೀಂ ಯೋನಿಮಾಪ್ಸ್ಯಥ ॥೧೦೯ ॥ ತತ್ರಾನ್ಯಗಾಶ್ಚ ಭವತೇತ್ಯೇವಂ ಶಪ್ತಾಃ ಸುರಾಂಗನಾಃ ॥ ವಿಚಾರ್ಯ ಭಾರತೀ ಮೇತ್ಯ ಸರ್ವಮಸ್ಯೈ ನಿವೇದ್ಯಚ ॥೧೧೦ ॥ ಸಹಸ್ರ ವತ್ಸರಂ ಚೈನಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಿತ್ವಾಬಭಾಷಿರೆ ॥ ದೇವಿನೋ ಮಾನುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮನ್ಯಗಾತ್ವಂಚ ಸರ್ವಥಾ॥ ೧೧೧ ॥ ತತ್ರಾಪಿ ಮಾರುತಾದನ್ಯಂ ನ ಸ್ಪೃಶೇಮಕದಾಚನ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೈವಚ ಶಪ್ತಾಸ್ಮಃ ಪೂರ್ವಂಚಾನ್ಯತ್ರ ಲೀಲಯಾ ॥೧೧೨ ॥ ಏಕ ದೇಹತ್ರ ಮಾಪ್ಯೇನಂ ಯದಾವಂಚಯಿತುಂ ಗತಾಃ ॥ ಏಕದೇಹಾ ಮಾನುಷತ್ವಮಾಪ್ಸ್ಯಥತ್ರಿಶ ಉದ್ಧತಾಃ ॥೧೧೩ ॥ ತ್ರಿಶೋ ಮದ್ವಂಚನಾಯೇತಾ ಇತಿತೇನೋದಿತಾವಯಂ ॥ ಅತಸ್ತ್ವಯ್ಯೈಕ ದೇಹತ್ವ ಮಿಚ್ಛಾಮೋದೇವಿಜನ್ಮಸು ॥೧೧೪ ॥ ಚತುರ್ಷ್ವಪಿಯತೋಸ್ಮಾಕಂ ಶಾಪದ್ವಯನಿಮಿತ್ತತಃ ॥ ಚತುರ್ಜನ್ಮ ಭವೇದ್ಭೂಮೌತ್ವಾಂ ನಾನ್ಯೋ ಮಾರುತಾದ್ವ್ರಜೇತ್ ॥೧೧೫ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ, ದ್ರುಪದರಾಜನು ಯಾಗ ಮಾಡುವಾಗ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಿಂದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದ ಕಟ್ಟೆಯಮಧ್ಯದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರು ಹೊರಟುಬಂದರು. ಸರ್ವರನ್ನು ಭರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಭರತ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದುದರಿಂದ ಭಾರತೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈಕೆಯು ವೇದ ರೂಪರಾದುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ಎಂತಲೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗಳೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ದ್ರೌಪದೀಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಚೀ, ಶಾಮಳಾ, ಉಷಾ ಎಂಬುವರ ಆವೇಶವೂ ಉಂಟು. ಇವರು ಮೂವರು ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಪತ್ನಿಯರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇವರಿಗಿದ್ದಿತು. ಈಕೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ರೂಪಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣೆಯೆಂದು ಹೆಸರು ಇದ್ದಿತು. ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಾಭರಣ ಭೂಷಿತರಾಗಿಯೂ, ಯೌವನ ಉಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಮುದುಕತನವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಲೋಕ ಸುಂದರಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಪಾರ್ವತೀ ಅಂಶವು ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ಹೆಚ್ಚಿಗಿತ್ತು. ಸರ್ವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರು ಜನಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿವಸ ಪಾರ್ವತೀ, ಶಚೀ, ಶಾಮಳಾ, ಉಷಾ ಇವರು ನಾಲ್ವರೂ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದರು, ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರು ನಾಲ್ವರಿಗೂ, ನೀವು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಪರಪುರುಷನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆಗ ಇವರು ನಾಲ್ಕು ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಯೋಚಿಸಿ, ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರನ್ನು ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಸೇವೆಮಾಡಿ ಅವರು ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಶಾಪದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೀಗೆ ಬೇಡಿಕ್ಕೊಂಡರು. ದೇವಿ! ನಾವು ನಾಲ್ವರೂ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ ಪುರುಷರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದೇ ಶಾಪವಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ದಿವಸ ನಾವು ನಾಲ್ವರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶೇರಿ ಹುಡುಗಾಟದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಹೋದೆವು. ಆಗಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಎಲೌ ಧೂರ್ತೆಗಳಿರಾ! ನೀವು ನಾಲ್ವರೂ, ಮೂರು ಸಲ ಒಂದೆ ದೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿ ನನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಬಂದುದರಿಂದ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಅನ್ಯ ಪುರುಷನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರಿ! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ನಾವು ಅನ್ಯ ಪುರುಷರನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪತಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ಉತ್ತಮರ ಸಂಗವು ಬಾಧಕವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ನಾವು ಮುಟ್ಟಲಾರೆವು. ನೀನು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಶೇರದಿದ್ದರೆ ವಾಯು ದೇವರ ಸಂಬಂಧವು ದೊರಕದು, ನಿನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಎರಡು ಶಾಪಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನೀನು ದೇಹವನ್ನೆತ್ತಿದರೆ ನಮಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಸಂಬಂಧ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸ್ಪರ್ಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಯವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಳಾಗಿ ಜನಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಹಾಗೇ ಆಗಲೆಂದು ಅವರಿಗೆ ವರವನ್ನಿತ್ತು ಮೊದಲು ಶಿವನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಗಳಾಗಿ ಶಿವಕನ್ಯೆಯೆಂದು ಹುಟ್ಟಿ ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ವರು ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು, ಒಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಐವರು ಇದ್ದ ಮೇಲೆ ಐವರ ಕರ್ಮವೂ ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಕಾಮ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದವರಾದರೂ ಕರ್ಮೈಕಾರ್ಥವಾಗಿ ರುದ್ರ ದೇವರ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಇವರುಗಳ ತಪಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳನ್ನು ತಾವು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ರುದ್ರದೇವರು ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರಿಗೆ ರುದ್ರಾಂತರ್ಗತ ಹರಿಯೂ, ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪತಿ ಸಂಬಂಧವಾಗುವ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಶಿವಕನ್ಯೆಯು ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೆ ಮರಣ ಹೊಂದಿದಳು. ಮತ್ತು ಎರಡನೆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಳರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯೆಂದು ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೇ ಜನಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುದ್ಗಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಋಷಿಯು ಒಂದು ದಿವಸ ಪುರಾಣ ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೇ ತಾನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ನೀನು ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತ್ಯಾದಿ ೫ ದೇವಿಯರ ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ಮುದ್ಗಲನು ಭಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಎಲೈ ಮುದ್ಗಲನೇ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಆ ದೇವಿಯರ ಸಂಬಂಧ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಇದ್ದು ಆ ದೇವಿಯರನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಆಗ ನಿನಗೆ ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವದು, ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಆ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಪಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅದರಂತೆ ವಾಯು ದೇವರು ಮುದ್ಗಲನಲ್ಲಿದ್ದು ಇಂದ್ರಸೇನೆಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಬಹುಕಾಲ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮುದ್ಗಲನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿತ್ತು ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯೂ ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದ್ರುಪದ ರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದುದು. ವಾಯು ದೇವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಂಕರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿಯು ಚಂದ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೇ ಮೃತಿಹೊಂದಿದಳು. ಅಂತು ಶಚ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಅವತರಿಸಿದ ರೂಪಗಳು ನಾಲ್ಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹನುಮದವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಕನ್ಯೆಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು ತ್ರೇತಾಯುಗಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಸೇನೆಯ ಜನನ, ಭೀಮಸೇನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದೀ, ಮಧ್ವಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾ ಹೀಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಭಾರತೀದೇವಿಯರೇ ಕಾಲಾಭಿಮಾನಿಯು. ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂತ ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರ ನಾಮಾಂತರವು. ಈ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಾರತಮ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶೇಷ ದೇವರ ಮತ್ತು ರುದ್ರದೇವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಹರಿಸಮೀರಾವೇಶಾ ನರ ಸಂ
ಕರುಷಣಾವೇಶಯುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ
ಪರಮಪುರುಷನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶ ಬಲರಾಮ ॥
ಹರ ಸದಾಶಿವ ತಪ ಅಹಂಕೃತು
ಮರುತಯುಕ್ತ ಶುಕೋರ್ಧ್ವಪಟ ತ
ತ್ಪುರುಷಜೈಗೀಷ್ಯೌರ್ವ ದ್ರೌಣೀವ್ಯಾಧದೂರ್ವಾಸ ॥ ೧೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಹರಿಸಮೀರಾವೇಶನರ=ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ವಾಯು ದೇವರು ಇವರಿಬ್ಬರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರವು ನರನಾರಾಯಣರ ಪೈಕಿ ನರರೂಪವು. ಸಂಕರ್ಷಣಾವೇಶಯುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ=ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರವು ಲಕ್ಷ್ಮಣರೂಪವು. ಪರಮಪುರುಷನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶ ಬಲರಾಮ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಶುಕ್ಲ ಕೇಶಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷ ದೇವರ ಅವತಾರವೇ ಬಲರಾಮರೂಪವು. ಹರ=ಸಕಲಪಾಪಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರ ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು. ತಪಃ=೧೦ ಕಲ್ಪಗಳು ಲವಣ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತಪಃ ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಹಂಕೃತು=ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಹಂಕೃತು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮರುತಯುಕ್ತ ಶುಕ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರುದ್ರಾವತಾರವು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು. ಊರ್ಧ್ವಪಟ=ಅಂತರಿಕ್ಷವೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಪಟಗತಾವಿತಿಧಾತೋಃ ಪಟ ಎಂದರೆ ಗತಿಗೆ ಹೆಸರು ಅಂತರಿಕ್ಷಗಮನ ಉಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಊರ್ಧ್ವಗತಿಯುಳ್ಳ ರೇತಸ್ಸುಳ್ಳವರೆಂದರ್ಥ. ತತ್ಪುರುಷ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವಕರಾದುದರಿಂದ ತತ್ಪುರುಷ ಅಂದರೆ ಅವನ ಪುರುಷನೆಂದರ್ಥ. ಜೈಗೀಷ=ಜೈಗೀಷ ಎಂದು ಋಷಿಕುಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ತತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ ರುದ್ರಾವತಾರವು. ಔರ್ವ=ಭೃಗು ಕುಲದಲ್ಲಿ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಋಷಿರೂಪ. ದ್ರೌಣಿ=ದ್ರೋಣ ಪುತ್ರರಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು. ವ್ಯಾಧ=ಕಿರಾತರೂಪ; ದೂರ್ವಾಸ=ದೂರ್ವಾಸ ಋಷಿರೂಪ; ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ರುದ್ರಾವತಾರಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗರುಡಶೇಷಶಶಾಂಕದಳಶೇ
ಖರರುತಮ್ಮೊಳುಸಮರು ಭಾರತಿ
ಸರಸಿಜಾಸನಪತ್ನಿಗಧಮರು ನೂರು ಗುಣದಿಂದ ॥
ಹರಿಮಡದಿಜಾಂಬವತಿಯೊಳು ಶ್ರೀ
ತರುಣಿಯಾವೇಶವಿಹದೆಂದಿಗು
ಕೊರತೆಯೆನಿಪರು ಗರುಡಶೇಷರಿಗೈವರೈದುಗುಣ ॥ ೧೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಗರುಡಶೇಷ ಶಶಾಂಕದಳ ಶೇಖರರು=ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರ ಈ ಮೂವರೂ, ತಮ್ಮೊಳು ಸಮರು=ಪರಸ್ಪರ ಸಮಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು. ಭಾರತಿಸರಸಿಜಾಸನಪತ್ನಿಗೆ=ಭಾರತೀ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರಿಗೆ ನೂರು ಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಧಮರು=ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸಿವರು. ಹರಿಮಡದಿ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡಂದಿರಾದ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರಾದ ಜಾಂಬವತಿ, ಮಿಂತ್ರವಿಂದಾ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರ, ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷಣಾ ಎಂಬ ೬ ಮಂದಿಯರ ಪೈಕಿ, ಜಾಂಬವತಿಯೊಳು, ಎಂದಿಗೂ, ಶ್ರೀತರುಣಿಯಾವೇಶವಿಹದು=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಆವೇಶವಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೇಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಸಮಳೆನಿಸುವರು. ಮಿಕ್ಕ ನೀಲಾದಿ ೫ ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯರೂ, ಗರುಡ, ಶೇಷರಿಗೆ, ಐದು ಗುಣ, ಕೊರೆತೆಯೆನಿಪರು=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಜಾಂಬವತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾವೇಶವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೬ ಮಂದಿಗಳೂ ಸಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಗರುಡದೇವರಿಗೆ ಅವತಾರವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಗರುಡ ಶೇಷರುದ್ರರು ಸಮರು. ಪದವಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಶೇಷದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಿಂಚಿದುತ್ತಮರೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇವರು ಮೂವರೂ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡಂದಿರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಗಳೂ ಸಮರಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅವೇಶಬಲದಿಂದ ಜಾಂಬವತಿಯು ಮಿಕ್ಕ ೫ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ಕಿಂಚಿದುತ್ತಮರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಗರುಡಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವಳು. ಮಿಕ್ಕ ನೀಲಾದಿ ೫ ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗರುಡಾದಿಗಳಿಕಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಸೌಪರ್ಣಿ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ, ಮೂವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ನೀಲ ಭದ್ರಾ ಮಿತ್ರವಿಂದಾ
ಮೇಲೆನಿಪ ಕಾಳಿಂದಿ ಲಕ್ಷಣಾ
ಬಾಲೆಯರಗಿಂದಧಮ ವಾರುಣಿ ಸೌಪರಣಿ ಗಿರಿಜಾ ॥
ಶ್ರೀಲಕುಮಿಯುತ ರೇವತೀ ಶಿರಿ
ಮೂಲರೂಪದಿ ಪೇಯಳೆನಿಪಳು
ಶೈಲಜಾದ್ಯರು ದಶಗುಣಾಧಮ ತಮ್ಮಪತಿಗಳಿಗೆ ॥ ೧೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಮಿತ್ರವಿಂದಾ, ಮೇಲೆನಿಪ=ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸುವ, ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷಣಾ, ಬಾಲೆಯರಗಿಂದಾ=ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ಈ ೬ ಮಂದಿ ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರಕಿಂತಲೂ, ವಾರುಣಿ=ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಸೌಪರ್ಣಿ=ಗರುಡನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಿರಿಜಾ=ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿಯರು ಇವರು ಮೂವರೂ ಅಧಮ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವಾರುಣೀ ದೇವಿಯು, ಶ್ರೀಲಕುಮಿಯುತ=ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ರೇವತೀ=ರೇವತರಾಜನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ರೇವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವರು. ಈಕೆಗೆ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಂಶವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮೂಲರೂಪದಿ=ಮೂಲ ರೂಪವಾದ ವಾರುಣೀ ರೂಪದಿಂದ, ಪೇಯಳೆನಿಪಳು=ಪಾನ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮದ್ಯರೂಪಳಾಗಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸಿರುವಳು. ಶೈಲಜಾದ್ಯರು=ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರು, ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಗೆ ದಶಗುಣಾಧಮ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ವಾರುಣೀ, ಸೌಪರ್ಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಮೂವರೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ರೇವತೀ ಎಂಬ ರೇವತ ರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಬಲರಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯು, ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶುಕ್ಲಕೇಶಾವೇಶವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾರುಣೀ ರೂಪವು. ಈಕೆಗೆ ಶ್ರೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಇದೇ ವಾರುಣಿಯು ಮೂಲ ರೂಪದಿಂದ ಮದ್ಯದ ರೂಪಳಾಗಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿರುವಳು. ಭಾಗವತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧ ೬೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ರಾಮ; ಕ್ಷಪಾಸು ಭಗವಾರ್ ಗೋಪೀನಾಂ ರತಿಮಾವರ್ಹ ॥೧೭ ॥ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಕರಾಮೃಷ್ಟೇ ಕೌಮುದೀಗಂಧವಾಯುನಾ ॥ ಯಮುನೋಪವನೇರೇಮೇ ಸೇವಿತೇ ಸ್ತ್ರೀಗಣೈರ್ವೃತಃ ॥೧೮ ॥ ವರುಣಪ್ರೇಷಿತಾ ದೇವೀ ವಾರುಣೀ ವೃಕ್ಷಕೋಟರಾತ್ ॥ ಪತಂತೀತದ್ವನಂಸರ್ವಂ ಸೌರಭೇಣಾಧ್ಯವಾಸಯತ್ ॥೧೯ ॥ ತಂಗಂಧಂ ಮಧುಧಾರಾಯಾಃ ವಾಯುನೋಪಹೃತಂಬಲಃ ॥ ಆಘ್ರಾಯೋಪಗತಸ್ತತ್ರ ಲಲನಾಭಿಃ ಪಪೌಸಮಂ ॥೨೦ ॥ ಬಲರಾಮನು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕುಮುದ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಯಮುನಾ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಗಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವರುಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾರುಣೀ ಎಂಬ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯು, ಬಲರಾಮನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಟೊಂಗೆಯಿಂದ ಮದ್ಯದ ರೂಪಳಾಗಿ ಹೊರಟು ತನ್ನ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಆ ವನವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಳು. ಬಲರಾಮನು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಆ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ, ಸ್ತ್ರೀಗಳಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಆ ಮಧುವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಮೂಲ ರೂಪದಿ ಪೇಯಳೆನಿಪಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ಇಂದ್ರ ಕಾಮರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ನರಹರಿಯ ಆವೇಶಸಂಯುತ
ನರ ಪುರಂದರ ಗಾಧಿಕುಶ ಮಂ
ದರದ್ಯುಮ್ನ ವಿಕುಕ್ಷಿ ವಾಲೀ ಇಂದ್ರನವತಾರ ॥
ಭರತಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟಸಾಂಬಸು
ದರುಶನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸನಕಾ
ದ್ಯರೊಳಗಿಪ್ಪ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಷಣ್ಮುಖನುಕಾಮ ॥ ೧೪ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ನರಹರಿಯ=ಶ್ರೀಶೇಷಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದುದು ನರನಾರಾಯಣರ ಪೈಕಿ ನರರೂಪವೆಂದು ಶೇಷದೇವರ ಅವತಾರ ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನು ನರ=ಅರ್ಜುನನು. ಪುರಂದರ=ಈ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರು. ಗಾಧಿ=ಕುಶರಾಜನ ಮಗನಾದ

ಗಾಧಿರಾಜನು; ಕುಶ=ರಾಮದೇವರ ಮಗ ಕುಶನು, ಮಂದರದ್ಯುಮ್ನ=ಚಾಕ್ಷುಷಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನು. ವಿಕುಕ್ಷಿ=ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ರಾಜನ ಮಗನು; ವಾಲೀ ಸುಗ್ರೀವನ ಅಣ್ಣನು; ಇವರೆಲ್ಲರು ಇಂದ್ರನ ಅವತಾರ. ಭರತ=ರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟಸಾಂಬ= ಜಾಂಬವತೀ ಮಗನಾದ ಸಾಂಬನು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನ್ಮಥನು. ಸುದರ್ಶನ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಚಕ್ರವು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿ ಮಗನು; ಸನಕಾದ್ಯರೊಳಗಿಪ್ಪ=ಸನಕ, ಸನಂದ, ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನತ್ಸುಜಾತರೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸ ಪುತ್ರರಾದ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ, ಸನತ್ಕುಮಾರನು, ಷಣ್ಮುಖನು, ಕಾಮ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ನರಾಂಶದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನ ಅವತಾರವೇ ಅರ್ಜುನನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಇತೀರಿತಾಸಾಹ್ವಯದಾಶು ವಾಸವಂ ತತಃ ಪ್ರಜಜ್ಞೇಸ್ವಯಮೇವಶಕ್ರಃ॥ ಸಚಾರ್ಜುನೋನಾಮನರಾಂಶಯುಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣ್ವಾವೇಶೀಬಲವಾನಸ್ತ್ರವೇತ್ತಾ ॥೯೮॥" ಪಾಂಡುರಾಜನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತೀದೇವಿಯು ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕರೆದಳು. ಆಗ ದೇವೇಂದ್ರನು ತಾನೇ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನು ನರಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಅಂದರೆ ಹರಿ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷಾಂಶವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; (ಹರಿಯಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೇಷದೇವರೇ ನರಾವತಾರವೆಂದು ೧೧೧ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಿರುವರು.) ಮತ್ತೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿಯೂ ಸಕಲಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯವೇ ನರಹರಿಯಾವೇಶಯುಕ್ತ, ನರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನರಾಂಶವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ನರನೆಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಹೆಸರು. "ನರನಾರಾಯಣಾವೇತೌ" ಎಂಬ ಭಾರತವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರೆ ನಾರಾಯಣ ನರರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು ಅರ್ಜುನನ ಹೆಸರು ನರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ನರಹರಿಯಾವೇಶಯುತ=ನರ ಅಂದರೆ, ನರಹರಿ ಅನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರನೇ ಪುರಂದರನೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಹೆಸರನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನರಹರಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ನರಾಂಶವೂ ಹರಿಯ ಅಂಶವೂ ಕೂಡಿದ ನರ ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಪುರಂದರನೆಂದರೆ ಪುರಂದರನೆಂಬ ದೇವೇಂದ್ರನು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೪೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಏಷಏವಮನುರ್ಜಾತಃ ಸಪ್ತಮೋಹಿರವೇ ಸುತಃ ॥೩೭॥ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಮುಖ್ಯಾಸ್ತಸ್ಯಾಸುಃ ಪುತ್ರಾದಶಮಹಾಬಲಾಃ। ಇಂದ್ರಃಪುರಂದರಸ್ತತ್ರ ದೇವಾರುದ್ರಾದಯಸ್ತಥಾ॥ ೩೮ ॥" ಆರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವ್ರತನೆಂಬ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆ ಸತ್ಯವ್ರತನು ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧದೇವನೆಂತಲೂ ವೈವಸ್ವತನೆಂತಲೂ ಹುಟ್ಟಿ ಈ ಮನ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದನು. ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ಮೊದಲಾದ ೧೦ ಮಂದಿಗಳು. ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರನೆಂಬ ಕಶ್ಯಪರ ಮಗನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈವಸ್ವತಮನ್ವಂತರದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪುರಂದರನೆಂದು ಹೆಸರು. ಗಾಧಿರಾಜನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ೪ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತತಃ ಸುವಂಶೇಶಶಿನಃ ಪ್ರಸೂತೋಗಾಧೀತಿಶಕ್ರಸ್ತನುಜೋಸ್ಯಚಾಸೀತ್" ॥೪॥ ಉತ್ತಮವಾದ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ಗಾಧಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನ ಮಗನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ರಾಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕುಶಲವರಲ್ಲಿ ಕುಶನೇ ಇಂದ್ರನು. ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂಭತ್ತರಲ್ಲಿ "ದೇವ್ಯಾಂಸಚಾಜನಯದಿಂದ್ರ ಹುತಾಶನೌದ್ವೌಪುತ್ರೌಯಮೌ ಕುಶಲವೌ ಬಲಿನೌಗುಣಾಢ್ಯೌ ॥" ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಸೀತಾ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿಯರನ್ನು ಕುಶ ಲವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕುಶನು ಇಂದ್ರನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವು. ಮಂದರದ್ಯುಮ್ನನು ಪೂರ್ವೇಂದ್ರನು ಪ್ರಮಾಣ; ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ೪೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ "ಷಷ್ಠಸ್ತುಚಕ್ಷುಷಃ ಪುತ್ರಃ ಚಾಕ್ಷುಷೋ ಮನುರೀರಿತಃ ॥ ಮಂದರದ್ಯುಮ್ನಃ ಸ್ವಯಂಶಕ್ರಃ ಐಂದ್ರಂಪದಮಶಾಸತ ॥೮॥" ಆರನೆಯ ಮನುಚಕ್ಷುಷನ ಮಗನು, ಚಾಕ್ಷುಷನೆಂಬುವನು. ಸ್ವಯಂ ದೇವೇಂದ್ರನು ಮಂದರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇಂದ್ರ ಪಟ್ಟವನ್ನಾಳಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಕ್ಷ್ವಾಕುರಾಜನ ಮಗನು ವಿಕುಕ್ಷಿರಾಜನು, ಇಂದ್ರಾವತಾರನು. ವಾಲೀ ಇಂದ್ರಾವತಾರವು.

ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–ರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನಾದ ಕೈಕೇಯೀ ಮಗ ಭರತನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು. ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ; "ಪೂರ್ವಂಹರೇಶ್ಚಕ್ರಮಬೂಧ್ಧಿದುರ್ಗಾತಮಃಸ್ಥಿತಾ ಶ್ರೀರಿತಿಯಾಂವದಂತಿ ॥ ಸತ್ವಾತ್ಮಿಕಾಶಂಖಮಥೋರಜಸ್ಥಾ ಭೂರ್ನಾಮಿಕಾಪದ್ಮಮಭೂದ್ಧರೇರ್ಹಿ ॥೭೫॥ ಗದಾತುವಾಯುರ್ಬಲ ಸಂವಿದಾತ್ಮಾಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಚ ವಿದ್ಯೇತಿರಮೈವಖಡ್ಗಃ ॥ ದುರ್ಗಾತ್ಮಿಕಾ ಸೈವಚಚರ್ಮನಾಮ್ನೀ ಪಂಚಾತ್ಮಕೋ ಮಾರುತಏವಬಾಣಾಃ ॥೭೬॥ ಏವಂಸ್ಥಿತೇಷ್ವೇವ ಪುರಾತನೇಷುವರಾದ್ರಥಾಂಗತ್ವಮವಾಪಕಾಮಃ ॥ ತತ್ಸೂನುತಾಮಾಪಚಸೋಽನಿರುದ್ಧೋ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವಃ ಶಂಖತನುಃ ಪುಮಾತ್ಮಾ ॥ ೭೭ ॥ ತಾವೇವ ಜಾತೌಭರತಶ್ಚನಾಮ್ನಾ ಶತ್ರುಘ್ನ ಇತ್ಯೇವಚರಾಮತೋಽನು" ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ, ಶ್ರೀಭೂ ದುರ್ಗೆಯರೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಕ್ರರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ಸತ್ವಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯರು ಶಂಖರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ರಜೋಗುಣಾತ್ಮಕರಾದ ಭೂದೇವಿಯರು ಪದ್ಮರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ಬಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುದೇವರು ಗದೆಯಾಗಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾನಾಮಕರಮಾದೇವಿಯರು ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ

ಧನುಸ್ಸಾಗಿದ್ದರು. ರಮಾದೇವಿಯರೇ ಖಡ್ಗರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರು ಚರ್ಮ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರು ಬಾಣರೂಪರಾಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಮನ್ಮಥನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ವರದಿಂದ ಚಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಮನ್ಮಥನ (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ) ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಶಂಖರೂಪನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈಶೇರಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೆ ಭರತ, ಶತ್ರುಘ್ನರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಮದೇವರನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕೈಕೇಯೀ ಸುಮಿತ್ರೆಯರ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮನ್ಮಥನೇ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ಚಕ್ರನಾಗಿದ್ದವನು, ಅವನೇ ಭರತ. ಕಾಮನ ಭರತ, ಸುದರ್ಶನ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಗೂ ಆಧಾರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಜಾಂಬವತೀ ಕುಮಾರನಾದ ಸಾಂಬನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನ್ಮಥನು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ನಿರ್ಣಯ ೧೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅಥಾಪಸಾಂಬನಾಮಕಂ ಸುತಂಚರೋಹಿಣೀಹರೇಃ ॥೨೨೦ ॥ ಚತುರ್ಮುಖಾಂಶಸಂಯುತಂ ಕುಮಾರಮೇವಷಣ್ಮುಖಂ" ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತೀ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ರೋಹಿಣಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಾಂಬನೆಂಬ ಕುಮಾರನನ್ನು ಪಡೆದಳು. (ರೋಹಿಣೀಯೆಂದು ಜಾಂಬವತೀಗೆ ಹೆಸರು, ಜಾಂಬವಂತನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಜಾಂಬವತೀಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದರೂ ಆಕೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಸರು ರೋಹಿಣೀಯೆಂದು ಇದ್ದಿತು.) ಆ ಸಾಂಬನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಮನ್ಮಥನು ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಂಬನೆಂತಲೂ, ಮನ್ಮಥನೇ ಷಣ್ಮುಖನೆಂತಲೂ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳಿಗೂ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತಯಾರಮಜ್ಜನಾರ್ದನೋವಿಯೋಗಶೂನ್ಯಯಾಸದಾ ॥೧೮೧ ॥ ಅಥತ್ತಪುತ್ರ ಮುತ್ತಮಮ್ಮನೋಭವಂಪುರಾತನಂ ॥ ಚತುಸ್ತನೋರ್ಹರೇ ಪ್ರಭೋಸ್ತೃತೀಯರೂಪಸಂಯುತಃ ॥೧೮೨ ॥" ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾದ್ರಮಾವತಾರಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಸದಾವಿಯೋಗ ಶೂನ್ಯಳಾದ ಆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಕುಮಾರನು ಜನಿಸಿದನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು. ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧರೆಂಬ ೪ ರೂಪಗಳ ಪೈಕಿ ಮೂರನೆಯದಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನೆಂಬುವದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಮಾನಸಪುತ್ರರಾದ ಸನಕಾದಿ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಸನತ್ಕುಮಾರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರವು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಇಂದ್ರ ಕಾಮರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ರತಿ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈರೈದುಗುಣ ಕಡಿಮೆ ಪಾರ್ವತಿ
ವಾರುಣೀಯಗಿಂದ್ರ ಕಾಮ ಶ
ರೀರಮಾನಿ ಪ್ರಾಣ ದಶಗುಣವವರ ಶಕ್ರನಿಗೆ ॥
ಮಾರಜಾ ರತಿ ದಕ್ಷ ಗುರು ವೃ
ತ್ರಾರಿ ಜಾಯಾ ಶಚಿ ಸ್ವಯಂಭುವ
ರಾರುಜನ ಸಮ ಪ್ರಾಣಗವರರು ಹತ್ತುಗುಣದಿಂದ ॥ ೧೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಪಾರ್ವತಿ, ವಾರುಣಿಯರಿಗೆ, ಇಂದ್ರ ಕಾಮರು, ಈರೈದುಗುಣ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕಡಿಮೆ= ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಶಕ್ರನಿಗೆ=ಇಂದ್ರನಗಿಂತಲೂ, ಶರೀರಮಾನಿಪ್ರಾಣ=ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು, ದಶಗುಣವು=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅವರ= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಮಾರಜ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯಾದ ಮನ್ಮಥನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ರತಿ=ರತಿದೇವಿಯು, ದಕ್ಷ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನೂ, ಗುರು=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ವೃತ್ರಾರಿಜಾಯಾ=ವೃತ್ರಾಸುರನ ಶತ್ರುವಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚಿ=ಶಚೀದೇವಿಯು, ಸ್ವಯಂಭುವರು=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಇವರು, ಆರು ಜನ ಸಮ, ಪ್ರಾಣಗೆ=ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ, ಹತ್ತು ಗುಣದಿಂದ ಅವರರು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಪಾರ್ವತೀ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರನು ಮನ್ಮಥರು ೧೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ಇವರಕಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದಧಮರು. ಇವನಕಿಂತಲೂ ರತಿ, ಸ್ವಯಂಭುವಮನು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಶಚಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಇವರಾರು ಜನರೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ೬ ಜನರೂ ಸಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ ಇವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಕಾಮಪುತ್ರನಿರುದ್ಧ ಸೀತಾ
ರಾಮನಾನುಜ ಶತ್ರುಹನ ಬಲ
ರಾಮನಾನುಜಪೌತ್ರನಿರುದ್ಧನೊಳಗನಿರುದ್ಧ ॥
ಕಾಮಭಾರ್ಯಾ ರುಗ್ಮವತಿ ಸ
ನ್ನಾಮ ಲಕ್ಷಣಳೆನಿಸುವಳು ಪೌ
ಲೋಮಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು ತಾರಾ ಎರಡುಪೆಸರುಗಳು ॥ ೧೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಕಾಮಪುತ್ರನಿರುದ್ಧ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಸೀತಾರಾಮನಾನುಜ=ಸೀತಾ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ತಮ್ಮನಾದ, ಶತ್ರುಹನ= ಶತ್ರುಘ್ನನು, ಅಂದರೆ ಅನಿರುದ್ಧನವತಾರವೇ ಶತ್ರುಘ್ನನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಬಲರಾಮನಾನುಜ= ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನೆಂದೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಪೌತ್ರನು=ಮಗನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ, ಅನಿರುದ್ಧನೊಳಗೆ, ಅನಿರುದ್ಧ=ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವೇಶ ಉಂಟು, ಕಾಮಭಾರ್ಯಾ= ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರತೀದೇವಿಯ ಅವತಾರಗಳು, ರುಗ್ಮವತಿ=ರುಗ್ಮಿಯ ಮಗಳಾದ ರುಗ್ಮವತಿಯೂ, ಸನ್ನಾಮ ಉತ್ತಮವಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲಕ್ಷಣ=ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷಣೆ ಇವೆರಡೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೌಲೋಮಿ=ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು=ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು, ತಾರಾ=ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರೆಯು, ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳು. ಈ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಎರಡು ಹೆಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ನಿರ್ಣಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಮನ್ಮಥನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅವನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ಶಂಖನಾದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೆ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಂಖಾತ್ಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅನಿರುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವಿರುವುದು ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅದೇ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಶತ್ರುಘ್ನನಾದುದರಿಂದ ಶತ್ರುಘ್ನನಲ್ಲೂ ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವಿರುವದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರತಿದೇವಿಯು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಣ್ಣನಾದ ರುಗ್ಮಿಯ ಮಗಳಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಹೆಂಡತಿಯಾದಳು. ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವೇ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷಣಾದೇವಿಯೆಂದು. ನಿರ್ಣಯ ೧೯ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತಸ್ಯಾಂಸುತಂತ್ವಜನಯತ್ಪುರು ಅಸಯೋಕ್ಷಃ ಕನ್ಯಾಂಪುರಾಪ್ರಿಯತಮಾಂಚಷಡಾನನಸ್ಯ" ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕಾಶಿರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರನನ್ನೆ ಲಕ್ಷಣನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಳು. ಆಕೆಯ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷಣೆ. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನ ಪ್ರಿಯತಮಳಾದ ಹೆಂಡತಿಯು. ಷಣ್ಮುಖನು ಮನ್ಮಥಾವತಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಷಣ್ಮುಖನೇ ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧಾರ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೨೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, "ದುರ್ಯೋಧನಸ್ಯಾಸ ಪುತ್ರೀರತಿರ್ಯಾ ಪೂರ್ವಂನಾಮ್ನಾಲಕ್ಷಣಾಕಾಂತರೂಪಾ॥ ಸ್ವಯಂವರಸ್ಥಾಂತಾಂಬಲಾ ದೇವಸಾಂಬೋ ಜಗ್ರಾಹಸಾಚೈನಮಾಸಾನುರಕ್ತಾ ॥೨೩೧ ॥" ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷಣಾ ಎಂಬಾಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರತೀದೇವಿಯು. ಆಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವಾಗ ಜಾಂಬವತೀ ಕುಮಾರನಾದ ಸಾಂಬನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಆ ಲಕ್ಷಣೆಯೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಷಣ್ಮುಖನ ಹೆಂಡತಿಯು ಲಕ್ಷಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ರತಿದೇವಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಷಣ್ಮುಖನವತಾರ ಸಾಂಬನೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವರು, ಆತನು ಈ ಲಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ರತಿಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದ ಮೇಲೆ ಷಣ್ಮುಖನೇ ಮನ್ಮಥನೆಂತಲೂ, ಅವನೇ ಸಾಂಬ, ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಈ ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ರತೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅವತಾರವಾದ ರುಗ್ಮಿ ಮಗಳಾದ ರುಗ್ಮವತಿಯನ್ನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ, ರತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸಾಂಬನೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆಂಬ ಭಾವ. ಶಚೀದೇವಿಯ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:– ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನ ಮಗಳು ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಎಂಬಾಕೆಯು ಶಚಿಯ ಅವತಾರವು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸಂವತ್ಸರಾಂತೇ ಫಲ್ಗುನಸ್ಯಾನುರೂಪಾಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ವೀರಸೇನೇನತೋಷಾತ್ ॥ ಸವೀರಸೇನಸ್ತ್ವಷ್ಟುರಂಶೋಯಮಸ್ಯಾಪ್ಯಾವೇಶಯುಕ್ ಸಾಚಕನ್ಯಾಶಚೀಹಿ ॥೧೬೧ ॥ ಅರ್ಜುನನು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಡೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನರಾಜನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯನ್ನು, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಆ ವೀರಸೇನನು ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶವುಳ್ಳವನು, ಮತ್ತು ಯಮನಾವೇಶವು ಉಂಟು. ಅವನ ಮಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯು ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀದೇವಿಯು. ಆದರೆ

ಈಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಗನಾದ ಬಭ್ರುವಾಹನನು ಹುಟ್ಟುವವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆದುದರಿಂದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಗೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಒಂದು ಕಡೆ ವಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ:– ನಿರ್ಣಯ "ತಾರಾದೇಹೇಸೂರ್ಯಜಸ್ಯಾಂಗ– ಸಂಗಾತ್ಸ್ವರ್ಗಂನಾಯಾದಂತರಿಕ್ಷಾದಿಹಾಸೀತ್ ॥ ತೇನೈವಹೇತೋರ್ನಾತಿ ಸಾಮೀಪ್ಯಮಾಸೀತ್" ॥೧೬೧ ॥ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ತಾರೆಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನ ಅಂಗಸಂಗವು ಈಕೆಗೆ ಆದದೋಷದಿಂದ ಆಗ ಆಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಳು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಗೂ ಅತಿ ಸಾಮೀಪ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ವಾಲಿಯೆಂಬ ಕಪಿಯು ಇಂದ್ರಾವತಾರದವನು; ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ತಾರೆ. ಆಕೆಯು ಶಚೀದೇವಿಯೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ತಾರನಾಮಕ ತ್ರೇತೆಯೊಳು ಸೀ
ತಾರಮಣನಾರಾಧಿಸಿದನು ಸ
ಮೀರಯುಕ್ತೋದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪ್ರೀಯನೆನಿಸಿದನು ॥
ವಾರಿಜಾಸನಯುಕ್ತ ದ್ರೋಣನು
ಮೂರು ಇಳಿಯೊಳು ಬೃಹಸ್ಪತಿಗವ
ತಾರವೆಂಬರು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ ॥ ೧೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ತಾರನಾಮಕ=ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯು, ತ್ರೇತೆಯೊಳು=ತ್ರೇತಾ–ಯುಗದಲ್ಲಿ, ಸೀತಾರಮಣನ= ಸೀತಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರನ್ನು, ಆರಾಧಿಸಿದನು. ಸಮೀರಯುಕ್ತ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ಧವನು, ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸಿದನು. ವಾರಿಜಾಸನಯುಕ್ತ=ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ=ದ್ರೋಣನು= ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಇಳಿಯೊಳು=(ಹೀಗೆ) ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ, ಮೂರು ಅವತಾರಗಳೆಂದು, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ, ಎಂಬರು=ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳು=ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿರುವರು. ಮಹಾ ಭಾರತ ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರರಲ್ಲಿ "ಬೃಹಸ್ಪತಿಸ್ತಾರ ಉತೋಶಚೀ ಚ ಶಕ್ರಸ್ಯಭಾರ್ಯೈವಬಭೂವತಾರಾ ॥೭೦ ॥ ಬೃಹಸ್ಪತಿಬ್ರಹ್ಮಸುತೋಪಿಪೂರ್ವಂ ಸಹೈವಶ ಚ್ಯಾಮನಸೋಭಿಜಾತಃ ॥ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಧವಸ್ಯಾಂಗಿರಸಃ ಸುತೋಭೂನ್ಮಾರೀಚಜಸ್ವೈವಶಚೀಪುಲೋಮ್ನಃ ॥೭೧ ॥ ಸ ಏವಶಚ್ಯಾಸಹವಾನರೋಭೂತ್ಸ್ವಸಂಭವೋದೇವಗುರುರ್ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ"॥ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ತಾರನೆಂತಲೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಚೀದೇವಿಯು ತಾರೆಯೆಂತಲೂ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರಾಗಿ ಏಕೋದರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಈ ತಾರೆಯೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರನಾದ ವಾಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯು. ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶಚೀದೇವಿಯಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿಯೇ ಜನಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜನ್ಮ ಭಿನ್ನ ಶರೀರರಾಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅಂಗಿರಸ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಮರೀಚಿಋಷಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕಶ್ಯಪರ ದೆಶೆಯಿಂದ ದನೂದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪುಲೋಮನೆಂಬ ದಾನವನ ಮಗಳಾಗಿ ಶಚೀದೇವಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಳು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೌಲೋಮೀಯೆಂದು ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವು. ಈಗ ಅದೇ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಶಚೀದೇವಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ವಾನರ ರೂಪಿಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೇ ಹೊರತು ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮಗ ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯೆಂದರ್ಥವಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ. ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ಪೂರ್ವಮಭೂದ್ಧರೇಃ ಪದಂಸಂಶ್ರಿತುಂಪವನಾವೇಶಯುಕ್ತಃ ॥೧೦೦ ॥ ಸಉದ್ಧವೋನಾಮ ಯದುಪ್ರವೀರಾಜ್ಜಾತೋವಿದ್ವಾನುಪಗವನಾಮಧೇಯಾತ್ ॥ ದ್ರೋಣಾತ್ಮಕಂನಾತಿತರಾಂಸ್ವಸೇವಕಂ ಕುರ್ಯಾದ್ಧರಿರ್ಮಾಮಿತಿ ಭೂಯಏವ॥ ೧೦೧ ॥ ಸಉದ್ಧವಾತ್ಮಾವತತಾರ ಯಾದವೇಷ್ವಾ ಸೇವನಾರ್ಥಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ ॥ "ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತರಾಗದೆ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಯಾದವ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಉಪಗವನೆಂಬುವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಉದ್ಧವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದರು". ಅದೇಕೆಂದರೆ:– ದ್ರೋಣರೂಪಿಯಾದ ತನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನಾದ ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವೆ

ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉದ್ಧವ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇದೇ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಉದ್ಧವನಾಗಿ ಜನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಮೊದಲನೆಯ ಅವತಾರವು ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯು. ಎರಡನೆಯದು ಉದ್ಧವನದು. ಮೂರನೆಯದು ದ್ರೋಣನೆಂದು ಉದ್ಧವನ ಅವತಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ದ್ರೋಣ ರೂಪಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ್ಯ ಪ್ರಿಯಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಉದ್ಧವನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಉದ್ಧವನೂ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಮಕಾಲೀನರು; ಅದರಲ್ಲಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲು ಆದುದೆಂತಲೂ, ತದನಂತರ ಉದ್ಧವನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆದುದೆಂತಲೂ ನಿರ್ಣಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು, ಆದರೆ ದಾಸರಾಯರು ಏಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಮೊದಲು ತಾರ, ಎರಡನೆಯದು ಉದ್ಧವ, ಆಮೇಲೆ ದ್ರೋಣನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಅವತಾರ ಮೂರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಹೊರತು ಅವತಾರಕ್ರಮ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ:– ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಯದೈವ ಜಾತಃ ಸಕೃಪ ಸ್ತದೈವ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ಸೂನುರಗಾಚ್ಚಗಂಗಾಂ ॥ ಸ್ನಾತುಂ ಘೃತಾಚೀಂ ಸದದರ್ಶತತ್ರ ಶ್ಲಥದ್ದುಕೂಲಾಂ ಸುರವರ್ಯ ಕಾಮಿನೀಂ ॥ ೬೪ ॥ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ ಸ್ಕನ್ನಮಥೇಂದ್ರಿಯಂ ಸದ್ರೋಣೇ ದಧಾರಾಶು ತತೋಭವತ್ಸ್ವಯಂ ॥ ಅಂಭೋಜಜಾವೇಶಯುತೋ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ಕರ್ತುಂ ಹರೇಃಕರ್ಮಭುವೋ ಭರೋದ್ಧೃತೌ ॥೬೫ ॥ ದ್ರೋಣೇತಿನಾಮಾಸ್ಯಚಕಾರತಾತೋ" ಯಾವಾಗ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೋ ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಭಾರದ್ವಾಜರು ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗೆಗೆ ಬಂದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ದೇವತಾಕಾಮಿನಿಯಾದ ಘೃತಾಚಿಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಆಕೆಯ ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜಾರಿ ಕೆಳಗೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹಾ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಇವರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯವು ಸ್ಖಲನವಾಯಿತು. ಅವರು ಅಮೋಘ ವೀರ್ಯರಾದುದರಿಂದ ಆ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ರೋಣ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರು. ಆ ಪಾತ್ರೆಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಭೂಭಾರಹರಣರೂಪವಾದ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರ ತಂದೆಯಾದ ಭರದ್ವಾಜರು ಇವರಿಗೆ ದ್ರೋಣ ಎಂದು ನಾಮಕರ್ಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ದಾಸಾರ್ಯರು ಈ ಅವತಾರ ಆವೇಶಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯದೊಳಗೆ ಅಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಪ್ರವಹವಾಯು, ಯಮ, ಮನುಪತ್ನಿಯಾದ ಶತರೂಪ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಿಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ
ಗುಣವುಪಂಚಕ ನೀಚನೆನಿಸುವ
ಇನಶಶಾಂಕರು ಧರ್ಮ ಮಾನವಿ ಎರಡುಗುಣದಿಂದ ॥
ಕನಿಯರೆನಿಪರು ಪ್ರವಹಗಿಂದಲಿ
ದಿನಪ ಶಶಿ ಯಮಧರ್ಮರೂಪಗ
ಳನುದಿನದಿ ಚಿಂತಿಪುದು ಸಂತರು ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ॥ ೧೮ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಗಿಂದ=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ, ಪ್ರವಹ=ಪ್ರವಹವಾಯು, ಪಂಚಕಗುಣವು=೫ ಗುಣಗಳಿಂದ, ನೀಚನೆನಿಸುವ; ಇನ=ಸೂರ್ಯ, ಶಶಾಂಕರು=ಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರು, ಧರ್ಮ=ಯಮಧರ್ಮನು, ಮಾನವಿ=ಮನುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶತರೂಪೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಪ್ರವಹಗಿಂದಲಿ=ಪ್ರವಹ–ವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ, ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ, ಕನೀಯರೆನಿಪರು=ಚಿಕ್ಕವರೆನಿಪರು, ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ದಿನಪ, ಸೂರ್ಯ, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ಯಮಧರ್ಮರೂಪಗಳನು=ಇವರ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಸಂತರು=ಸಜ್ಜನರು, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ=ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಚಿಂತಿಪುದು= ಸ್ಮರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆ:– ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ, ಉಡುಪಿಯ ಛಾಪಾ ಮೂಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ ಸಹ "ಮನುಮುಖ್ಯಾದ್ಯರಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ ಗುಣಗಳದ್ವಯನೀಚನೆನಿಸುವ" ಎಂದು ಪಾಠವಿರುವುದು. ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುಸ್ತಕದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ "ಮನುಮುಖಾದ್ಯರಗಿಂದಪ್ರವಹಾ ಗುಣವು ಪಂಚಕನೀಚನೆನಿಸುವ" ಎಂದು ಪಾಠವಿರುವುದು. ಈ ಪಾಠದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರ ಪುಸ್ತಕ ಪಾಠವು ಸಾಧುವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯಸಂಧಿಯೆಂಬ

೨೦ನೆಯ ಸಂಧಿ ೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಮಾರಜಾದ್ಯರಿಗೈದುಗುಣದಿಂದಧಮಪ್ರವಹಾಖ್ಯ"ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಪಾಠವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ದಾಸರಾಯರು ಮೇಲಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ, ಮಾರಜಾದ್ಯರು ಅಂದರೆ, ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಮನು, ಗುರು, ದಕ್ಷ, ಶಚಿ ಹೀಗೆ ಕಾಮಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಪ್ರವಹವಾಯು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ "ಮನುಮುಖ್ಯಾದ್ಯರಿಗಿಂದ ಪ್ರವಹಾ ಗುಣಗಳದ್ವಯನೀಚನೆನಿಸುವ" ಮನು, ಶಚಿ, ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ದಾಸರಾಯರ ಸ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧ ಅಂದರೆ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೂ, ಕೆಳಗಿನ ಮಾತಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಣಗಳದ್ವಯ" ಎಂಬ ಕಡೆ ಗುಣವು ಪಂಚಕವೆಂದು ಇರುವ ಪಾಠವನ್ನೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಕಾಮಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ರತಿ, ಶಚಿ, ದಕ್ಷ ಇವರಾರು ಮಂದಿಯರಕಿಂತಲೂ ಏಕೋನಪಂಚಾಶರ್ ಮರುದ್ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರವಹವಾಯುವು ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಇವನಕಿಂತಲೂ ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಯಮ, ಶತರೂಪೆ(ಮನುಪತ್ನಿ) ಇವರುಗಳು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಮಧರ್ಮ, ಇವರನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಮದೇವರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರದ್ವಾರಾ ಯಮಬಾಧೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು. ಸೂರ್ಯನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದವೂ, ಸರ್ವರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯೂ ಆಗುವದಲ್ಲದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಳೆಯೂ ಬರುವುದು. ಚಂದ್ರನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಭೊಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವರೆಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಾಗವತಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಯಮಧರ್ಮ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಇವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಮರುತನಾವೇಶಯುತ ಧರ್ಮಜ
ಕರಡಿ ವಿದುರನು ಸತ್ಯಜಿತು ಈ
ರೆರಡು ಧರ್ಮನರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟಸುಗ್ರೀವ ॥
ಹರಿಯ ರೂಪಾವಿಷ್ಟ ಕರ್ಣನು
ತರಣಿಗೆರಡವತಾರ ಚಂದ್ರಮ
ಸುರಪನಾವೇಶಯುತನಂಗದನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪ ॥ ೧೯ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಧರ್ಮನ=ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ, ಮರುತನಾವೇಶಯುತ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧರ್ಮಜ=ಧರ್ಮರಾಜನ ಅವತಾರ ಒಂದು, ಕರಡಿ= ಜಾಂಬವಂತನೆಂಬ ರೂಪವು ಎರಡನೆಯದು. ವಿದುರ ಮೂರು; ಸತ್ಯಜಿತ್=ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದವನು ನಾಲ್ಕು ಹೀಗೆ ಈರೆರಡುರೂಪ=೪ ಅವತಾರಗಳು. ತರಣಿಗೆ=ಸೂರ್ಯನಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾವಿಷ್ಟ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುಗ್ರೀವ=ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಹರಿಯರೂಪಾವಿಷ್ಟ ಕರ್ಣನು=ಪರಮಾತ್ಮನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಣ ರೂಪ ಒಂದು; ಅಂತು ಎರಡವತಾರ=೨ ಅವತಾರಗಳು. ಚಂದ್ರಮ= ಚಂದ್ರನು, ಸುರಪನಾವೇಶಯುತನು= ಇಂದ್ರನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಂಗದನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು. ಕುಂತೀಪುತ್ರನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನ ರೂಪ ಒಂದು. ಇವನಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವಿರುವದು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಇತೀರಿತೇತಯಾಯಮಃ ಸಮಾಹುತೋಗಮದ್ರುತಂ॥ ೩೨ ॥ ತತಶ್ಚ ಸದ್ಯಏವಸಾಸುಷಾವ ಪುತ್ರಮುತ್ತಮಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ಯಮೋಹಿಸಃ ಪ್ರಪೇದ ಆತ್ಮಪುತ್ರತಾಂ ॥೩೩ ॥" ಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತೀ ದೇವಿಯು ಯಮದೇವರನ್ನು ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಕರೆದಳು. ಯಮನು ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಕುಂತಿಯು ಯಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆಂದು ಆ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅವನು ಯಮಧರ್ಮನು. ಯಮನು ತನ್ನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮರಾಜನು ಯಮನೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಇವನಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶ ಉಂಟೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೨೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದ್ಯೇಷು ಚತುರ್ಷುವಾಯುಃ ಸಮಾವಿಷ್ಟಃ ಫಲ್ಗುನೇತೋವಿಶೇಷಾತ್ ॥೧೨೯ ॥ ಯುಧಿಷ್ಠಿರೇ ಸೌಮ್ಯರೂಪೇಣವಿಷ್ಟಃ ವೀರೇಣರೂಪೇಣಧನಂಜಯೇಸೌ" ॥ ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಸ್ವಯಂ ವಾಯುದೇವರೇ ಅದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ, ಧರ್ಮರಾಜ, ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ, ಸಹದೇವ ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲೂ ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲೂ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ

ವಿಶೇಷವಾದ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು. ಧರ್ಮರಾಜನಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯರೂಪದಿಂದ ವಾಯುದೇವರ ಪ್ರವೇಶವು. ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ವೀರರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಧರ್ಮರಾಜನಲ್ಲಿ ವಾಯು ಆವೇಶ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ಕರಡಿ ಅವತಾರವೆಂದರೆ ಜಾಂಬವಂತನ ಅವತಾರ ಒಂದು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಯಏವಪೂರ್ವಂಪರಮೇಷ್ಠಿಶ್ಚವಕ್ಷಸಸ್ತ್ವಗುದ್ಭವೋಧರ್ಮಇಹಾಸ್ಯತೋ ಭವತ್ ॥೬೬ ॥ ಯಏವಸೂರ್ಯಾತ್ಪುನರೇವಸಂಜ್ಞಯಾಂ ನಾಮ್ನಾಯಮೋದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಪಆಸೀತ್ ॥ ಸಜಾಂಬವಾರ್ನ್ದೈವತಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನಾ ಪುರೈವಸೃಷ್ಟೋಮುಖತಃ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ॥೬೭ ॥" ಯಾವ ಧರ್ಮನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಚರ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನೋ, ಅದೇ ಧರ್ಮನೇ ಮತ್ತೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಾಯಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಈಗ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮತ್ತು ಯಾವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿವಸ್ವ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಮನೆಂದು ಹುಟ್ಟಿ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಪಾಲಕನೆಂದೆನಿಸಿದನೋ ಅದೇ ಯಮಧರ್ಮನೇ ದೇವತಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮುಖದದೆಶೆಯಿಂದ ಮೊದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅವನೇ ಜಾಂಬವಂತನು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜಾಂಬವಂತನು ಯಮಾವತಾರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿದುರನು ಧರ್ಮರಾಜನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, "ತಸ್ಯಾಂಸದೇವೋಜನಿಧರ್ಮರಾಜೋ ಮಾಂಡವ್ಯಶಾಪಾದ್ಯ ಉವಾಹಶೂದ್ರತಾಂ ॥ ವಸಿಷ್ಠ ಸಾಮ್ಯಂಸಮಭೀಪ್ಸಮಾನಂ ಪ್ರಚ್ಚ್ಯಾವಯನ್ನಿಚ್ಛಯಾ ಶಾಪಮಾಪ ॥೧೩೬ ॥" ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ತಾಯಿಯಾದ ಸತ್ಯವತಿಯ ಮಾತಿನ ಪ್ರಕಾರ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನ ಹೆಂಡಂದಿರಾದ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅಂಬಿಕೆಯು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ಅಂಧಕನೂ, ಎರಡನೆಯವಳಾದ ಅಂಬಾಲಿಕೆಯು ಪಾಂಡುರಾಜನೆಂಬುವನನ್ನೂ ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಡೆದರು. ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನು ಅಂಧಕನೂ, ಎರಡನೆಯವನು ಶುದ್ಧವಾದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದವನೂ ತಾಯಿಯರ ದೋಷದಿಂದ ಆದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸತ್ಯವತಿಯು, ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರನ್ನು ಬೇಡಿ, ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಸೊಸೆಯಾದ ಅಂಬಿಕೆಯನ್ನು ನೀನು ಮೊದಲು ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟೆ; ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಕುರುಡನಾದನು. ಈಗ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ನಿನ್ನ ಭಾವನಾದ ವೇದವ್ಯಾಸನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ದಾಸಿಯಾದ ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ತನ್ನಂತೇ ಅಲಂಕರಿಸಿ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು. ಆಕೆಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರನ್ನು ಸೇವೆಮಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಮಧರ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಯಮನು ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಮಾಂಡವ್ಯನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯು ತಾನು ವಸಿಷ್ಠರಿಗೆ ಸಮನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಜನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರು ಬಿದ್ದು ರಾಜದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದರು. ಹಿಂದೇ ರಾಜನಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ರಾಜದೂತರು ಆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಕಳ್ಳರು ಭಯಪಟ್ಟು ಈ ಮಾಂಡವ್ಯರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಮಾಂಡವ್ಯನು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜದೂತರು ಮಾಂಡವ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಕಂಡು ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಮಾಂಡವ್ಯರನ್ನೂ ಕೂಡ ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳರ ಕೂಡಲೆ ಇವರನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ತೆಗೆದುಕ್ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು, ರಾಜನು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧಿಸಿದಂತೆ ಇವರಿಗೂ ಶೂಲಾರೋಪಣೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆಗಲೂ ಇವರು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕ ಕಳ್ಳರೆಲ್ಲರೂ ಮೃತರಾದರು. ಇವರಿಗೆ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ನೋಡುವಾಗ ತಮಗೆ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿರುವ ದೂತರನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜರನ್ನು ಕರೆಯಿರಿ! ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತರು. ದೂತರು ಭಯದಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾಚಾರ ಕೊಡಲು ರಾಜನು ಬಂದು ನೋಡಿ ಕ್ಷಮಾ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ತ್ರಿಶೂಲವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಏರಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಾಂಡವ್ಯನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಆಪಾನಕ್ಕೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೂಲವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಶೂಲಾಗ್ರವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಣಿಮಾಂಡವ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಮಾಂಡವ್ಯನು ಇದು ರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ. ಯಮದೇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ರಾಜನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಯಮದೇವರ ಬಳಿ ಬಂದು ನನಗೆ ಶೂಲಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಗೆ ಕಾರಣವು, ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ವಶಿಷ್ಟ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದೇ ಕಾರಣವಾದರೂ, ಯಮದೇವರು ಇವರು ಮಾಡಿದ ಹೆಚ್ಚು ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಕೋಪವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಸಿ ತಾನು ಶಾಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ "ನೀವು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನೊಣಗಳಿಗೆ ಅಪಾನದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂದಿರಿ! ಅದರಿಂದ ಶೂಲಾರೋಪಣೆಯಾಯಿತೆಂದು" ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದನು. ಇದು ಅವರ ತಪೋನಾಶರೂಪವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸುಳ್ಳಾದುದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾಕರ್ತನಾದ ಯಮದೇವನಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದ ದೋಷವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಂಡವ್ಯನು ಕೋಪದಿಂದ ನಾನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದ ದೆಶೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಷಿಕೆಯ ವಧ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅದರ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಇದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೂದ್ರನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟೆಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಿಂದ ಮಾಂಡವ್ಯರ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಇವರಿಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೆ ಅವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಶಾಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಆಕಾರಣದ ದೆಶೆಯಿಂದಲೇ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ದೆಶೆಯಿಂದ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಯಮಧರ್ಮನು ವಿದುರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆದರೂ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮನಿರತನಾಗಿದ್ದನು. "ವಿದ್ಯಾರತೇರ್ವಿದುರೋನಾಮಚಾಯಂ" ಎಂದು ವಿದ್ಯಾನಿರತನಾದುದರಿಂದ ವಿದುರನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯಜಿತು ಎಂದು ಒಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟು. ಅದು ಯಾವ ಕಾಲ? ಎಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ ೨೭ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತೃತೀಯೇತ್ವಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನುತ್ತಮೋನಾಮ ವೈಮನುಃ ॥೪ ॥ ಯಃಸ್ತನಾದಭವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಧರ್ಮಸ್ತ್ವಿಂದ್ರತಾಂಗತಃ॥ ಸತ್ಯಜಿನ್ನಾಮವಿಖ್ಯಾತೋಧರ್ಮಾದಜನಿಯಃ ಸ್ವಯಂ ॥೫ ॥" ಮೂರನೆ ಯಮನು ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನ ಮಗನು ಉತ್ತಮನೆಂಬುವನು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾವನು "ಧರ್ಮಸ್ತನಾದ್ದಕ್ಷಿಣತಃ" ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಲದ ಸ್ತನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಅದೇ ಧರ್ಮನೆ ಧರ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಾನೇ ಜನಿಸಿ ಈ ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಆಧಾರವು ಸತ್ಯಜಿತ್ ಯಮಧರ್ಮನೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಯಮಧರ್ಮನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು. ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಎರಡವತಾರಗಳು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಪಿಯ ರೂಪ ಒಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸುಗ್ರೀವಆಸೀತ್ಪರಮೇಷ್ಠಿತೇಜಸಾಯುತೋರವಿಃ" ॥೬೬ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸೂರ್ಯನು ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎರಡನೆಯ ಅವತಾರವು ಕರ್ಣನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅಥಾಸಸಾದ ಭಾಸ್ಕರಃ ॥ ಸತತ್ರಜಜ್ಞಿವಾನ್ ಸ್ವಯಂದ್ವಿತೀಯರೂಪಕೋವಿಭುಃ ॥ ಸವರ್ಮದಿವ್ಯಕುಂಡಲೋ ಜ್ವಲನ್ನಿವಸ್ವತೇಜಸಾ ॥೧೫೬ ॥ ಪುರಾಸವಾಲಿಮಾರಣಪ್ರಭೂತದೋಷಕಾರಣಾತ್ ॥ ಸಹಸ್ರವರ್ಮನಾಮಿನಾ ಸುರೇಣವೇಷ್ಟಿತೋಽಜನಿ ॥೧೫೭ ॥ ಯಥಾಗ್ರಹೈರ್ವಿದೂಷ್ಯತೇ ಮತಿರ್ನೃಣಾಂ ತಥೈವಹಿ ॥ ಅಭೂಚ್ಚದೈತ್ಯದೂಷಿತಾಮತಿರ್ದಿವಾಕರಾತ್ಮನಃ ॥೧೫೮ ॥ ತಥಾಪಿರಾಮಸೇವನಾದ್ಧರೇಶ್ಚಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್॥ ಸುದರ್ಶನೀಯಕರ್ಣತಃ ಸಕರ್ಣನಾಮ ಕೋಭವತ್ ॥೧೫೯ ॥" ಕುಂತೀದೇವಿಯ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕರೆಯಲು ಸೂರ್ಯನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಾನೇ ಎರಡನೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಸಹಜವಾದ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯವಾದ ಕವಚದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆದರೆ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನಾಗಿದ್ದಾಗ ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಪಾಪದಿಂದ ಸಹಸ್ರವರ್ಮನೆಂಬ ದೈತ್ಯನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೂರ್ಯ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಇವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಕಿವಿಗಳು ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿ ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕರ್ಣನೆಂದು ನಾಮವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ೨ ಅವತಾರಗಳು. ಚಂದ್ರನು ಇಂದ್ರನಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಂಗದನೆಂಬ ಕಪಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವಃ ಸೋಮಉತಾಸ್ಯಸೂನೋರತ್ರೇರಭೂತ್ಸೋಂಗದಏವಜಾತಃ ॥೬೮ ॥" * * * ಇಂದ್ರೋಂಗದೇಚೈವತ ತೋಂಗದೋಹಿಬಲೀನಿತಾಂತಂಸಬಭೂವಶಶ್ವತ್ ॥೭೮ ॥ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರನೇ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅತ್ರಿ ಋಷಿಗಳ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಅವನೇ ಮತ್ತೂ ಅಂಗದನೆಂದು ವಾಲಿಯ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದು ೭೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಧ್ಯಾಯ ೬೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಂಗದನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಆವೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಗದನು ಬಹಳ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು "ಸುರಪನಾವೇಶಯುತನಂಗದ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರುಣ, ನಾರದರು, ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ, ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ವರುಣನ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ತರಣಿಗಿಂದಲಿ ಪಾದಪಾದರೆ
ವರುಣನೀಚನು ಮಹಾಭಿಷಕ್ ದರ
ದುರಸುಷೇಣನು ಶಂತನುವು ನಾಲ್ವರು ವರುಣರೂಪ ॥
ಸುರಮುನೀ ನಾರದನು ಕಿಂಚಿತ್
ಕೊರತೆ ವರುಣಗೆ ಅಗ್ನಿ ಭೃಗುವಜ
ಗೊರಳಪತ್ನಿ ಪ್ರಸೂತಿ ಮೂವರು ನಾರದನಿಗಧಮ ॥ ೨೦ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ತರಣಿಗಿಂದಲಿ=ಸೂರ್ಯನಕಿಂತಲು,ಪಾದಪಾದರೆ=ಒಂದು ಪಾದವೂ ಅರೆಪಾದಗುಣಗಳಿಂದ (ಕಾಲೇ ಅರೆಕಾಲು) (ಅಥವಾ ರೂಪಾಯಿಯಲ್ಲಿ ೬ಆಣೆ ಭಾಗ) ವರುಣ=ವರುಣನು, ನೀಚನು; ಮಹಭಿಷಕ್=ಮಹಾಭಿಷಕೆಂಬ ರಾಜನವತಾರ ಒಂದು; ದರದುರ (ದರ್ದುರ) ಕಪ್ಪೆಯರೂಪ ಒಂದು; ಸುಷೇಣ=ಸುಷೇಣನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು; ಶಂತನುವು=ಶಂತನು

ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ರೂಪ ಒಂದು, ನಾಲ್ವರು=ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು, ವರುಣರೂಪ=ವರುಣನ ಅವತಾರಗಳು. ಸುರಮುನೀ=ದೇವಋಷಿಯಾದ ನಾರದನು, ವರುಣಗೆ, ಕಿಂಚಿತ್=ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ, ಕೊರತೆ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಅಗ್ನಿ ಭೃಗು= ಭೃಗು ಮುನಿಪನು, ಅಜಗೊರಳಪತ್ನಿ=ಮೇಕೆಯ ತಲೆಯುಳ್ಳ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ, ಮೂವರು=ಈ ಮೂವರೂ, ನಾರದನಿಗೆ=ನಾರದನಕಿಂತಲೂ, ಅಧಮ= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಸೂರ್ಯನಕಿಂತಲೂ ಆರು ಆಣೆಯ ಭಾಗ ಗುಣಗಳಿಂದ ವರುಣನು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವರುಣನಿಗೆ ೪ ಅವತಾರಗಳು. ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದುದು ಒಂದು ರೂಪವು. ವರುಣನು ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ; ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪೂರ್ವೋದಧೇಸ್ತೀರಗತೇಽಬ್ಜಸಂಭವೇ ಗಂಗಾಯುತಃ ಪರ್ವಣಿಘೂರ್ಣಿತೋಬ್ಧಿಃ ॥ ಅವಾಕ್ಷಿಪತ್ತಸ್ಯ ತನೌ ನಿಜೋದಬಿಂದುಂಶಶಾಪೈನಮಥಾಬ್ಜಯೋನಿಃ ॥೧೬ ॥ ಮಹಾಭಿಷಙ್ನಾಮನರೇಶ್ವರಸ್ತ್ವಂ ಭೂತ್ವಾಪುನಃ ಶಂತನುನಾಮಧೇಯಃ ॥ ಜನಿಷ್ಯಸೇ ವಿಷ್ಣುಪದೀತಥೈಷಾತತ್ರಾಪಿಭಾರ್ಯಾಭವತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥೧೭ ॥ ಶಾಂತೋಭವೇತ್ಯೇವಮಯೋದಿತಸ್ತ್ವಂ ತನುತ್ವಮಾಪ್ತೋಸಿ ತತಶ್ಚಶಂತನುಃ ॥ ಇತೀರಿತಃಸೋಥ'ನೃಪೋಬಭೂವಮಹಾಭಿಷಙ್ನಾಮಹರೇಃ ಪದಾಶ್ರಯಃ ॥೧೮ ॥ ಸತತ್ರಭುಕ್ತ್ವಾಚಿರಕಾಲಮುರ್ವೀಂತನುಂವಿಹಾಯಾಪ ಸದೋವಿಧಾತುಃ ॥ ತತ್ರಾಪಿತಿರ್ಷ್ಠಸುರವೃಂದಸನ್ನಿಧೌ ದದರ್ಶಗಂಗಾಂಶ್ಲಥಿತಾಂಬರಾಂಸ್ವಕಾಂ ॥೧೯ ॥ ಅವಾಙ್ಮುಖೇಷುದ್ಯುಸದಸ್ಸು ಗಂಗಾಂನಿರೀಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಪುನರಾತ್ಮಸಂಭವಃ ॥ ಉವಾಚಭೂಮೌ ನೃಪತಿರ್ಭವಾಶು ಶಪ್ತೋಯಥಾ ತ್ವಂ ಹಿ ಪುರಾಮಯ್ಯೈವ ॥೨೦ ॥ ಇತೀರಿತಸ್ತತ್ಕ್ಷಣತಃ ಪ್ರತೀಪಾದ್ಬಭೂವನಾಮ್ನಾನೃಪತಿಶ್ಚ ಶಂತನುಃ ॥" ಒಂದಾನೊಂದು ಪರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲು, ಸಮುದ್ರನು (ವರುಣನು) ಗಂಗಾ ಸಂಗಮದಿಂದಲೂ, ಪರ್ವಕಾಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಬಲವಾದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೊರೆಯುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಉದಕಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ "ಎಲೈ ವರುಣನೆ! ನೀನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಶಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಜಕುಮಾರನಾಗಿ ಜನಿಸು, ಆಗಲೂ ಈ ಗಂಗೆಯು ನಿನಗೆ ಭಾರ್ಯಳಾಗುವಳು. ಶಾಂತನಾಗು ಎಂದು ನನ್ನಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ನೀನು ತನುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಶಂತನು ಎಂದು ಹೆಸರಾಗುವುದು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂತಿರಲು, ಮಹಾಭಿಷಗ್ರಾಜನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗಂಗೆಗೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವು ಸೊಳ್ಳಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಲು ಅಲ್ಲಿಕೂತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ "ನನಗ್ನಾಂಸ್ತ್ರೀಯಮೀಕ್ಷೇತ" ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಬಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿದರು. ಆಗ ಈ ರಾಜನು ಮಾತ್ರ ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಾನು ನಿನಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದಂತೆ ಈಗಲೂ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟು ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತರು. ಆ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಶಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಹುಕಾಲ ವಾಸುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮಹಾಭಿಷಕ್ ೧, ಶಂತನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೨, ಇವೆರಡು ಅವತಾರಗಳ ಕಾರಣವೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ದರ್ದುರನೆಂದು ಒಂದು ಅವತಾರವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ದರ್ದುರವೆಂದರೆ ಕಪ್ಪೆಗೆ ಹೆಸರು. ವರುಣನು ಕಪ್ಪೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿರುವದನ್ನು ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಮಂಡೂಕರೂಪೀವರುಣಸ್ತುಷ್ಟಾವ ಹರಿಮವ್ಯಯಂ" ವರುಣನು ಮಂಡೂಕ ಅಂದರೆ ಕಪ್ಪೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಮೂರನೆಯದು ಕಪ್ಪೆಯ ಅವತಾರವು. ಸುಷೇಣ ಎಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು. ನಿರ್ಣಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೭೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಭೂತ್ಸುಷೇಣೋವರುಣಃ" ವರುಣನು ಸುಷೇಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ವರುಣನಿಗೆ ೪ ರೂಪಗಳು. ದೇವಋಷಿಯಾದ ನಾರದರು ವರುಣನಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ನಾರದನಕಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರು ಮೂವರು ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಅಜಗೊರಳನೆಂದು ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಇದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಅವಮಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇವನು ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವನ ಮಗಳೂ ರುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ಸತೀದೇವಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರಲು ರುದ್ರದೇವರ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಲು, ಸತಿಯು ತಡೆಯದೆ ತಂದೆಯಾದ ದಕ್ಷನನ್ನು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರ ದೂಷಿಸಿ ಆ ದೇಹವನ್ನು ಅಲ್ಲೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಳು. ಇದನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ತಿಳಿದು ಕೋಪದಿಂದ ಅವನ ಯಾಗವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿ ದಕ್ಷನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಬಂದು ರುದ್ರದೇವರ ಕೋಪವನ್ನು ಶಾಂತಿಗೊಳಿಸಿ ದಕ್ಷನು ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡೆನಲು ರುದ್ರ ದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಾಕ್ಯಪ್ರಕಾರ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸಲು ತಲೆಯನ್ನು ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟುದುದರಿಂದ ತಲೆಯಿಲ್ಲದಿರಲು ಮೇಕೆಯ (ಆಡಿನ) ತಲೆಯನ್ನು ಅವನಿಗಿಟ್ಟು ಬದುಕಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಜಗೊರಳನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಇವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ನೀಲಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಲವನೀ
ಲೇಲಿಃಹಾನನರೂಪಗಳು ಭೃಗು
ಕಾಲಿಲೊದ್ದದರಿಂದ ಹರಿಯ ವ್ಯಾಧನೆನಿಸಿದನು ॥
ಏಳುಋಷಿಗಳಿಗುತ್ತಮರು ಮುನಿ
ಮೌಳಿ ನಾರದಗಧಮ ಮೂವರು
ಗಾಳಿಯುತಪ್ರಹ್ಲಾದ ಬಾಲ್ಹಿಕರಾಯನೆನಿಸಿದನು ॥ ೨೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ನೀಲನೀಲನೆಂಬ ಕಪಿ, ದೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ=ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗನು, ಲವ=ರಾಮದೇವರ ಮಗನು, ಈ=ಈ ಮೂರು, ಲೇಲಿಹಾಲನರೂಪಗಳು= ಅಗ್ನಿಯ ಅವತಾರಗಳು, ಭೃಗು=ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ಹರಿಯ=ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕಾಲಿಲೊದ್ದದರಿಂದ, ವ್ಯಾಧನೆನಿಸಿದನು=ಜರಾ ಎಂಬ ವ್ಯಾಧನಾಗಿ (ಬೇಡಜಾತಿ) ಹುಟ್ಟಿದರು. ಮೂವರು=ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗು, ಪ್ರಸೂತಿಯೆಂಬ ಮೂವರು, ಏಳು ಋಷಿಗಳಿಗೆ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಋಷಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಉತ್ತಮರು; ಮುನಿಮೌಳಿ= ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ನಾರದಗೆ=ನಾರದರಿಗೆ ಅಧಮರು. ಗಾಳಿಯುತ=ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ=ಪ್ರಹ್ಲಾದನು, ಬಾಲ್ಹಿಕರಾಯನೆನಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಅಗ್ನಿಗೆ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳು, ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ನೀಲನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ೧, "ನೀಲೋಗ್ನಿ ರಾಸಿತ್" ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯವು. ಎರಡನೆಯದು ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪವು. ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪುತ್ರಂಚ ದ್ರೋಣಹಂತಾರ ಮಿಚ್ಛನ್ ವಿಪ್ರವರೌ ಯಯೌ ॥ ಯಾಜೋಪ ಯಾಜಾವಾ ನೀಯಾಥಾರ್ಬುದೇನ ಗವಾನ್ನೃಪಃ ॥೯೨ ॥ ಚಕಾರೇಷ್ಟಿಂ ತು ತದ್ಭಾರ್ಯಾ ದ್ವಿಜಾಭ್ಯಾಮತ್ರ ಚಾಹುತಾ ॥ ದ್ರುಪದಾತ್ಸುತ ಲಬ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಸಾಹಂಕಾರಾದ್ವ್ಯಲಂ ಬಯತ್ ॥೯೩ ॥ ಕಿಮೇ ತಯೋತ್ಯವಜ್ಞಾಯ ತಾವುಭೌ ವಿಪ್ರ ಸತ್ತಮೌ ॥ ಅಜುಹ್ವತಾಂ ತತ್ಪುತ್ರಾರ್ಥಂ ಪತ್ನ್ಯಾಪ್ರಾಶ್ಯಂ ಹವಿಸ್ತದಾ ॥೯೪ ॥ ಹುತೇಹವಿಷಿಮಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ವೈಷ್ಣವಾಭ್ಯಾಂ ತದೈವಹಿ ॥ ದೀಪ್ತಾಂ ಗಾರನಿಭೋ ವನ್ಹಿಃ ಕುಂಡ ಮಧ್ಯಾತ್ಸ ಮುತ್ಥಿತಃ ॥೯೫ ॥ ಕಿರೀಟೀ ಕುಂಡಲೀ ದೀಪ್ತೋ ಹೇಮಮಾಲೀ ಮಹಾಸಿರ್ಮಾ ॥ ರಥೇನಾದಿತ್ಯ ವರ್ಣೇನ ನರ್ದ ದ್ರುಪದ ಮಾದ್ರವತ್ ॥೯೬ ॥ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯೋತನತ್ವಾ ಚ್ಚ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಃ ಇತೀರಿತಃ" ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಭೀಮಾರ್ಜುನರಿಂದ ದೃಪದರಾಜನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ರಾಜ್ಯಾರ್ಧವನ್ನು ತಾವು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಲು, ದ್ರುಪದರಾಜನು ತನಗಾದ ಪರಾಭವದಿಂದ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ, ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಬಲವನ್ನೂ, ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿರುವ ಮಾರ್ದವ ಗುಣವನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಮಗಳನ್ನೂ, ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನೂ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಯಾಜೋಪ ಯಾಜರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅವರಿಗೆ ೧೦ ಕೋಟಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಕರತಂದು ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಯಾಜ, ಉಪಯಾಜರು, ಪುತ್ರ ಸಂತಾನಕರವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ದ್ರುಪದ ರಾಜನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕರೆದರು. ಬಂದೆ ತಡೀರಿ! ಎಂದು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಾವಕಾಶಮಾಡಿದಳು. ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಕ್ಕಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ತಾನು ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ಪುರೋಹಿತರಾದ ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ಕಾದಿರುತ್ತಾರೆ ತನಗಾಗಿ ಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಇವಳ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಈಕೆಯಿಂದ ನಮಗಾಗುವುದೇನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ಆಕೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿರುವ ಮಗನೂ, ಮಗಳೂ, ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಎರಡು ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣು ಸಂಬಂಧವಾದ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಕುಂಡ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಟು ಬಂದನು. ದಿವ್ಯವಾದ ಕಿರೀಟದಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಬಂಗಾರದ ಹಾರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕ್ಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅತಿಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಈಗಲೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವನೋ! ಎಂದು ತೋರುವಂತೇ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಾ ದ್ರುಪದರಾಜನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅತಿ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಕಾಂತಿಸಂಪನ್ನನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಕಟ್ಟಿಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯು ಹುಟ್ಟಿದಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪವು ಎರಡನೆಯ ಅವತಾರವೆಂದು ಇದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ಅವತಾರವು ಲವನೆಂಬ ರಾಮದೇವರ ಮಗನು. ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಇಂದ್ರನವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಇಂದ್ರನು ಕುಶನಾಗಿಯೂ, ಅಗ್ನಿಯು ಲವನಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಅವಳಿ ಜವಳಿಗಳಾಗಿ ಕುಶಲವರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ

ಪ್ರಮಾಣವೆ ಅಗ್ನಿಯು ಲವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾರೆಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟುಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದೆ ಇರಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಕೋಪಬಂದುದನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಆ ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆದುಕ್ಕೊಂಡುದುದನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ರುದ್ರದೇವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲು, ಅವರು ಪಾರ್ವತಿಯ ಸಂಭೋಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭೃಗುಋಷಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲು, ಭೃಗುಋಷಿಯು ನೀನು ಅಶುಭಾಚಾರನೆಂದು ಆಲಿಂಗನವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು, ರುದ್ರ ದೇವರು ಕೋಪದಿಂದ ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದುದನ್ನೂ ನೋಡಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆತನು ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಲಿಂದ ಒದೆಯಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಆದರದಿಂದೆದ್ದು ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿದುದನ್ನೂ ಕಂಡು ಭೃಗುಮುನಿಯು ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಧ್ಯಮರೆಂತಲೂ, ರುದ್ರದೇವರು ಇವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರೆಂತಲೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಪಡಿಸಿದರೆಂದು ಕಥೆ ಇರುವುದು. ಈ ಕಥೆಯು ಭಾಗವತದಲ್ಲೂ ಭವಿಷ್ಯೋತ್ತರ ಪುರಾಣದಲ್ಲೂ ಸಹ ಬರುವುದು. "ಪಾದಪ್ರಹಾರದೋಷೇಣ ಭೃಗುಂತುವ್ಯಾಧತಾಂಗತಂ ಸ್ವಾಜ್ಞಾಪ್ರಾಪ್ತವಿಮಾನೇನದಿವಂನಿನ್ಯೇಜನಾರ್ದನಃ" ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಲಿಲ್ಲೊದ್ದ ದೋಷದಿಂದ ಭೃಗುಋಷಿಯು ಜರಾ ಎಂಬ ಬೇಡನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು ಎಂದು ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧದ ಕಡೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗುಋಷಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರು ಮೂವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಇದೇ ೨೩ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತ ಋಷಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ನಾರದರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಈ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು, ವಾಯುದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬಾಹ್ಲೀಕ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರತಾಂಯಾತೋ ಬಾಲ್ಹೀಕೋ ರಾಜಸತ್ತಮಃ ॥೭॥ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುತ್ರಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದೋಽಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಃ ॥ ವಾಯುನಾಚಸಮಾ ವಿಷ್ಟೋಮಹಾಬಲಸಮನ್ವಿತಃ ॥೮॥ ಯೇನೈವಜಾಯಮಾನೇನ ತರಸಾಭೂರ್ವಿದಾರಿತಾ ॥ ಭೂಭಾರಕ್ಷಪಣೇ ವಿಷ್ಣೋರಂಗತಾಮಾಪ್ತುಮೇವಸಃ ॥೯॥ ಪ್ರತೀಪಪುತ್ರತಾಮಾಪ್ಯ ಬಾಹ್ಲೀಕೇಷ್ವಭವತ್ಪತಿಃ" ಕುರುವಂಶದ ರಾಜನಾದ ಪ್ರತೀಪನಿಗೆ ದೇವಾಪಿ, ಬಾಲ್ಹೀಕ, ಶಂತನು ಎಂದು ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು. ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ತನಗೇನೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲೇ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರಧರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆರೀತಿಯಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ರಾಜನಾದ ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾದ ಬಾಲ್ಹೀಕರಾಜನು ತನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಬಾಲ್ಹೀಕದೇಶಾಧಿಪತಿಗೆ ಪುತ್ರಿಕಾಪುತ್ರ ಧರ್ಮದಿಂದ ದತ್ತನಾಗಿ ಆ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದನು. ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನ ಮಗನಾದ, ಮಹಾಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿ ಬಾಲ್ಹೀಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನು ಹುಟ್ಟಿ ಭೂಸ್ಪರ್ಶವಾಗಲು ಭೂಮಿಯ ಆ ಭಾಗವು ಬಿರಿದುಹೋಯಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಹರಣ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಅಂಗಭೂತನಾಗಿ ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯರೂಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವದೇ ಇವನ ಉದ್ದೇಶವು. ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಾಲ್ಹೀಕ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ತಾರತಮ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಶೇರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಶೇರಿಸಿ ಅವನ ಅವತಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ:–

ಜನಪಕರ್ಮಜರೊಳಗೆ ನಾರದ
ಮುನಿಯನುಗ್ರಹ ಬಲದಿ ಪ್ರಹ್ಲಾ
ದನಲ ಭೃಗುಮುನಿ ದಕ್ಷಪತ್ನಿಗೆ ಸಮನೆನಿಸಿಕೊಂಬ ॥
ಮನುವಿವಸ್ವಾ್ಗಾಧಿಜೀರ್ವರು
ಅನಲಗಿಂದಲಿ ಕಿಂಚಿತಾಧಮ
ಗೆ(ರೆ)ಣೆಯೆನಿಸುವರು ಸಪ್ತಋಷಿಗಳೆಲ್ಲಕಾಲದಲೀ ॥ ೨೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಜನಪಕರ್ಮಜರೊಳಗೆ=ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕರ್ಮಜರೆನಿಸುವರು. ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ನಾರದಮುನಿಯ ಅನುಗ್ರಹಬಲದಿ=ಉಪದೇಶರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಬಲದಿಂದ, ಅನಲ=ಅಗ್ನಿ, ಭೃಗುಮುನಿ, ದಕ್ಷಪತ್ನಿಗೆ= ಪ್ರಸೂತಿದೇವಿ=ಇವರಿಗೆ ಸಮನೆನಿಸಿಕೊಂಬ, ಮನುವಿವಸ್ವಾ್=ವಿವಸ್ವಾ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ವೈವಸ್ವತನೆಂಬ ಮನುವು, ಗಾಧಿಜ=ಗಾಧಿರಾಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಗಳು, ಈರ್ವರು=

ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಅನಲದಿಂದಲಿ=ಅಗ್ನಿಯಕಿಂತಲೂ, ಕಿಂಚಿದಧಮಗೆ=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯಾದ, ಸಪ್ತ ಋಷಿಗಳಿಗೆ=ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತ ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ= ಅನಾದ್ಯನಂತ–ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಎಣೆಯೆನಿಸುವರು=ಸಮರೆನಿಸುವರು. "ಅನಲಗಿಂತಲಿಕಿಂಚಿತಾಧಮರೆಣೆಯೆನಿಸುವರು ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರ" ಹಾಗಿದ್ದರೆ ವೈವಸ್ವತಮನು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಗ್ನಿಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಮರು ಸಪ್ತಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಮರೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಈ ಸಂಧಿಯ ೮೭ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅರಸರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವ ಹೊಂದಿದ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮನು ಹೇಗಾದನೆಂದರೆ, ಇವನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೆ ನಾರದರ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಭವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅಧಿಕವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಾದನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವೈವಸ್ವತಮನುವು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ೭ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಮರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಜನರು ಯಾರೆಂಬುವುದನ್ನೂ ಅವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಕಮಲಸಂಭವಭವರೆನಿಪಸಂ
ಯಮ ಮರೀಚಿಯು ಅತ್ರಿಯಂಗಿರ
ಸುಮತಿ ಪುಲಹ ಕ್ರತು ವಶಿಷ್ಠ ಪುಲಸ್ತ್ಯಮುನಿ ಸ್ವಾಹಾ ॥
ರಮಣಗಧಮರು ಮಿತ್ರನಾಮಕ
ದ್ಯುಮಣಿ ರಾಹೂಯುಕ್ತಭೀಷ್ಮಕ
ಯಮಳರೂಪನು ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ ತ್ರೇತೆಯೊಳು ॥ ೨೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಕಮಲಸಂಭವ=ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ, ಭವರೆನಿಪ= ಹುಟ್ಟಿದವರೆನಿಸುವ, ಸಂಯಮ=ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾದ, ಮರೀಚಿಯು=ಮರೀಚಿಋಷಿಯು, ಅತ್ರಿಯು, ಅಂಗಿರ= ಅಂಗಿರಸಋಷಿಯು, ಸುಮತಿ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ, ಪುಲಹ=ಪುಲಹಋಷಿಯು, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಪುಲಸ್ತ್ಯಮುನಿ=ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಋಷಿಗಳು, ಇವರೇಳು ಮಂದಿ ಋಷಿಗಳೂ ಸ್ವಾಹಾರಮಣಗೆ=ಅಗ್ನಿಗೆ, ಅಧಮರು, ಮಿತ್ರನಾಮಕದ್ಯುಮಣಿ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ರಾಹುಯುಕ್ತಭೀಷ್ಮಕ=ರಾಹು ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೀಷ್ಮಕರಾಯನೆಂದು ಜನಿಸಿದನು. ತ್ರೈತೆಯೊಳು=ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ=ತಾರನಾಮಕನಾಗಿದ್ದು, ಯಮಳರೂಪನು=ಎರಡು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಈ ಏಳುಮಂದಿ ಋಷಿಗಳೂ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾರನಾಮಕನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ತಾರನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದರೆಂದು ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿತ್ರನು ತಾರನೆಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಪಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರವು ನಮಗೆ ದೊರಕಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಾರ್ಯರು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆಂದು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ನಮ್ಮ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ ತಾರನೆಂಬ ಇವರು ಬೇರೆ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಅವತಾರನಾದ ತಾರನು ಬೇರೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಬರೆದಿರುವರು. ಅವರೂ ಆಧಾರ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಕಮಲಾಪತಿ ದಾಸರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ "ತಾರನಾಮಕನೆನಿಸಿ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆಗೆ ಕೃಪೀ ಎಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟೆಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ; ಇಲ್ಲಿರುವುದು ತಾರನೆಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಾರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು; ಇದು ಮೂಲಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪುಸ್ತಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರವಿರಬಹುದೋ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಅಂತು ಇದು ಹೀಗೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅವತಾರವು ಭೀಷ್ಮಕರಾಜನ ರೂಪವು. ಇವನಲ್ಲಿ ರಾಹುವಿನ ಆವೇಶವೂ ಇರುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ೧೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಯಃ ಪೂರ್ವಮಾಸದಿತಿಜೋನರಹೇಲ್ವಲಾಖ್ಯೋ ರುಗ್ಮೀತಿ ನಾಮಚ ಬಭೂವ ಸ ಕುಂಡಿನೇಶಃ ॥೯೦ ॥ ಭಾಗೇತಏವತನಯಸ್ಯ

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಸಏವವನ್ಧೇರ್ನಾಮ್ನಾ ಶುಚೇಸ್ಸಚಪಿತಾಸ್ಯಹಿಮಿತ್ರಭಾಗಃ ॥ ರಾಹ್ವಂಶಯುಕ್ ತದನುಜೌ ಕ್ರಥಕೈಶಿಕಾಖ್ಯೌ" ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಇಲ್ವಲನೆಂಬ ದಾನವನೇ ರುಗ್ಮೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಕುಂಡಿನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವನಲ್ಲಿ ಶುಚಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಇವನ ತಂದೆಯಾದ ಭೀಷ್ಮಕ ರಾಜನು ರಾಹು ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ನಿಋುಋುತಿಯ ಅವತಾರವನ್ನು ತಾರಾ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ಅಶ್ವಿನೀ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ಋತಿಗೆರಡವತಾರ ದುರ್ಮುಖ
ಹರಯುತ ಘಟೋತ್ಕಚನು ಪ್ರಾವಹಿ
ಗುರುಮಡದಿ ತಾರಾಸಮರು ಪರ್ಜನ್ಯ ಗುತ್ತಮರು ॥
ಕರಿಗೊರಳಹರಯುಕ್ತ ಭಗದ
ತ್ತರಸು ಕತ್ಥನ ಧನಪರೂಪಗ
ಳೆರಡು ವಿಘ್ನಪ ಚಾರುದೇಷ್ಣನು ಅಶ್ವಿನಿಗಳಸಮ ॥ ೨೪ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ನಿರ್ಋತಿಗೆ, ದುರ್ಮುಖ=ದುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪ ಒಂದು, ಹರಯುತ=ರುದ್ರದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಘಟೋತ್ಕಚನ, ಎರಡವತಾರ=ಹೀಗೆ ಎರಡವತಾರಗಳು. ಪ್ರಾವಹಿ=ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಾವಹೀ, ಗುರುಮಡದಿ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ, ತಾರಾ=ತಾರಾ ದೇವಿಯು, ಸಮರು=ಪೂರ್ವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ನಿರ್ಋತಿ, ಪ್ರಾವಹೀ, ತಾರೆ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಸಮರು. ಪರ್ಜನ್ಯಗುತ್ತಮರು, ಧನಪ=ಕುಬೇರನಿಗೆ, ಕರಿಗೊರಳ=ನೀಲಕಂಠನೆನಿಸಿದ, ಹರಯುಕ್ತ= ರುದ್ರದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಭಗದತ್ತರಸು=ನರಕಾಸುರನ ಮಗನಾದ ಭಗದತ್ತನೆಂಬ ರಾಜನ ರೂಪ ಒಂದು, ಕತ್ಥನ=ಕತ್ಥನನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ಅಂತು ರೂಪಗಳೆರಡು. ವಿಘ್ನಪ=ಗಣಪತಿಯ ಅವತಾರವು ಚಾರುದೇಷ್ಣನೆಂಬ ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನ ರೂಪವು, ಈ ಗಣಪತಿ ಧನಪರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳ ಸಮ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ನಿರ್ಋತಿಗೆ ದುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು. ಘಟೋತ್ಕಚನ ರೂಪ ಒಂದು. ಅಂತು ಎರಡು ರೂಪಗಳುಂಟು. ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಮಗನಾದ ಘಟೋತ್ಕಚನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ಆವೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಈ ನಿರ್ಋತಿಗೆ ಸಮರು ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನ ಪತ್ನಿ. ಪ್ರಾವಹಿ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪರ್ಜನ್ಯನಗಿಂತಲೂ ೨ ಗುಣಗಳುತ್ತಮರು. ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ "ಮಹಾಬಲೀ ದುರ್ಮುಖಶ್ಚ ರುದ್ರಯುಕ್ತೋ ಘಟೋತ್ಕಚಃ ॥ ದ್ವಾವೇತೌನಿರ್ಋತಿಃ ಪೂರ್ವಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಋತಿಯ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಕತ್ಥನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು, ನರಕಾಸುರನ ಮಗ ಭಗದತ್ತ ರೂಪ ಒಂದು ಅಂತು ಎರಡವತಾರಗಳು. "ಸಕತ್ಥನೋವಿತ್ತಪತಿಃ" ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಭಗದತ್ತನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ಅಂಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ವಿತ್ತೇಶ್ವರಃ ಪೂರ್ವಮಭೂದ್ದಿಭೌಮಾನ್ತರೇಃ ಸುತತ್ವೇಪಿ ತದಿಚ್ಛಯಾಸುರಾತ್ ॥ ಪಾಪೇನ ತೇನಾಪಹೃತೋ ಹಿ ಹಸ್ತೀ ಶಿವಪ್ರದತ್ತಃ ಸುಪ್ರತೀಕಾಭಿಧಾನಃ॥ ೩೨ ॥ ತದರ್ಥಮೇವಾಸ್ಯ ಸುತೋಭಿಜಾತೋ ಧನೇಶ್ವರೋ ಭಗದತ್ತಾಭಿದೇಯಃ ॥ ಮಹಾಸೂರಸ್ಯಾಂಶಯುತಃ ಸ ಏವ ರುದ್ರಾವೇಶಾದ್ಬಲವಾನಸ್ತ್ರವಾಂಶ್ಚ" ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಷ್ಣಾ ವತಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರು ಆತನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಜನಿಸಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಕುಬೇರನು ನರಕಾಸುರನ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಪಾಪಿಯಾದ ನರಕಾಸುರನು, ಕುಬೇರನಿಗೆ ರುದ್ರದೇವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ಆನೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದರ ಲೋಭದಿಂದ ಆ ಪಾಪೀಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಆ ಆನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕುಬೇರನು ಭಗದತ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನರಕಾಸುರನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನಲ್ಲಿ ನರಕಾಸುರನ ಆವೇಶವು ನರಕಾಸುರನು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಇದ್ದಿತು. ನರಕಾಸುರನು ಮೃತನಾದಮೇಲೆ ಅಸುರಾವೇಶವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಇವನಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾವೇಶವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರಾಭಿಗ್ನನಾಗಿ ಇದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಕುಬೇರನಿಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳು. ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನಿಗೆ ಒಂದೇ ಅವತಾರವು. ಚಾರುದೇಷ್ಣನೆಂದು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಭೈಷ್ಮ್ಯಾ ಅಪಿಚಾರುದೇಷ್ಣ॥ ಸಚಾರುದೇಷ್ಣೋಪಿಹಿ ವಿಘ್ನರಾಜಃ" ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಾರುದೇಷ್ಣನೆಂಬ ಕುಮಾರನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಆ

ಚಾರುದೇಷ್ಣನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಕುಬೇರನು, ಗಣಪತಿಯೂ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಪ್ರಧಾನರಾದ ೧೦೦ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅಷ್ಟವಸುಗಳ ಅವತಾರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರೋಣಧೃವ ದೋಷಾರ್ಕನಗ್ನಿ
ಪ್ರಾಣದ್ಯು ವಿಭಾವಸುಗಳೆಂಟು ಕೃ
ಶಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠದ್ಯುನಾಮವಸು ಭೀಷ್ಮಾರ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಯುತ ॥
ದ್ರೋಣನಾಮಕ ನಂದಗೋಪ ಪ್ರ
ಧಾನ ಅಗ್ನಿಯನುಳಿದು ಏಳು ಸ
ಮಾನರೆನಿಪರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣದಿಂದ ॥ ೨೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ದ್ರೋಣ, ಧೃವ, ದೋಷ, ಅರ್ಕನು, ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಾಣ, ದ್ಯು, ವಿಭಾವಸುಗಳು ಹೀಗೆ ಎಂಟು ವಸುಗಳು, ಕೃಶಾನುಶ್ರೇಷ್ಠ=ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ದ್ಯುನಾಮವಸು=ದ್ಯು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸುವು, ಬ್ರಹ್ಮಯುತ=ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಭೀಷ್ಮಾರ್ಯ=ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಜನಿಸಿದನು. ದ್ರೋಣನಾಮಕ=ದ್ರೋಣನೆಂಬ ವಸು, ನಂದಗೋಪ=ನಂದಗೋಪನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಪ್ರಧಾನ ಅಗ್ನಿಯನುಳಿದು=ಎಂಟು ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಏಳು=ಏಳು ವಸುಗಳು, ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ಸಮಾನರೆನಿಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– "ನವಕೋಟ್ಯೋಹಿ ದೇವಾನಾಂ ಶೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇಶತಸ್ಯತು ॥ ಸೋಮಾಧಿಕಾರೋ ವೇದೋಕ್ತೋ" ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಹದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಬಿಟ್ಟು ದೇವತೆಗಳ ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿಗಳ ಪೈಕಿ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸೋಮಪಾನ ಉಂಟೆಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಆ ೧೦೦ ಮಂದಿಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ತಾರತಮ್ಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಳಿದವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ೧೦೦ ಮಂದಿಯರಲ್ಲಿ ವಸುಗಳು ೮ ಮಂದಿಗಳು. ದ್ರೋಣ, ಧೃವ, ದೋಷ, ಅರ್ಕ, ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಾಣ, ದ್ಯು, ವಿಭಾವಸು ಎಂದು ೮ ಮಂದಿ ವಸುಗಳು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಅವನ ತಾರತಮ್ಯ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಧಿ ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ನೀಲದೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಲವನೀಲೇಲಿಹಾಲನ ರೂಪಗಳು" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಉಳಿದ ಏಳು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮಾನರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ಯುನಾಮಕವಸು ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ "ಅಥಾಷ್ಟಮೋ ವಸುರಾಸೀದ್ಯುನಾಮಾ" ಎಂಬ ೨೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ೩೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವರೆಗೂ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇನೆ:– ಅಷ್ಟ ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ೮ನೆಯ ವಸುವಾದ ದ್ಯುನಾಮಕ, ವಸುವಿಗೆ ವರಾಂಗಿ ಎಂಬ ಹೆಂಡತಿ ಇದ್ದಳು. ಸುವಿಂದನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವರಾಂಗಿ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ಈಕೆಗೆ ಸಖಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ಮನುಷ್ಯಳಾದುದರಿಂದ ಆಕೆಗೆ ಮುದುಕತನವು ಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿ ವಸು ಪತ್ನಿಯಾದ ವರಾಂಗಿಯು ತನ್ನ ಸಖಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ತನ್ನಂತೆ ಜರಾಮರಣವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಶಿಷ್ಠರಲ್ಲಿದ್ದ ನಂದಿನೀ ಎಂಬ ಕಾಮಧೇನುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತರಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಬೋಧನ ಮಾಡಿದಳು. ಅದೇಕೆಂದರೆ ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಹಾಲು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಲು ಜರಾಮರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ಹಾಲನ್ನು ತನ್ನ ಸಖಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ಆಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ದ್ಯುನಾಮಕನು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿದ ಏಳು ವಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಉಳಿದ ಏಳು ಮಂದಿ ವಸುಗಳೂ ಅವನ ಕೂಡಲೆ ಬಂದು ೮ ಮಂದಿಗಳೂ ಕೂಡಿ ವಶಿಷ್ಠರ ಗೋವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಆಗ ವಶಿಷ್ಠರ ಒಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದು ಇವರನ್ನು ಶಪಿಸಿದರು. ಏನೆಂದರೆ, ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದುದರಿಂದ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರಿ! ಯಾವನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನೀವು ಏಳು ಜನರು ಧರ್ಮ ಭ್ರಷ್ಟರಾದಿರೋ, ಆ ಒಬ್ಬ ದ್ಯುನಾಮವಸು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿರಿ! ಅವನೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ೮ ಜನರ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ; ಅವನನ್ನು ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವರಾಂಗಿಯು ಅಂಬಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮನುಷ್ಯಳಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಪತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದು ಪುರುಷ ಶರೀರ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಪತಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಕಾರಣಳಾಗಲಿ!

ಇವನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯನಿಷ್ಟನಾಗಿರುವನು; ಈ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಬಲವತ್ತರವಾದ ವಿರೋಧವು ಉಂಟಾಗಲಿ! ಇವನು ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ೮ ಜನರ ಗರ್ಭಯಾತನೆಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಲಿ! ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ವ್ರಣವಾಗಿ ೮ ಜನರ ಮರಣ ವೇದನೆಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಲಿ! ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ವಸುಗಳೆಂಟು ಜನರೂ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಗೋವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ನಮಗೆ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಗರ್ಭ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು, ದ್ಯುನಾಮಕನು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿಯೂ, ಅಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಆವೇಶವೂ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬಲವೂ ಅವನಿಗಿರುವಂತೇ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದೆಂದು ವರವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ವಸುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಗಂಗೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶಾಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ನೀನು ನಮ್ಮೆಂಟುಮಂದಿಯರನ್ನೂ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ದ್ಯುನಾಮಕನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ೭ ಮಂದಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಕೊಂದುಬಿಡು. ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಶಿಶುಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷವು ಬಾರದಂತೆ ನಾವು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಲು, ಆಕೆಯು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಕುರುವಂಶದರಸನಾದ ಪ್ರತೀಪ ರಾಜನು ಮೃಗ ಬೇಟೆಗೆ ಬಂದು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ದಿವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಇವನ ಬಲದ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನನಗೆ ಪತಿಯಾಗೆಂದು ಕಪಟದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು. ಆಗ ಅವನು ಭಾರ್ಯಾಭಾಗವು ಎಡವು. ನೀನು ಬಲದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತುದುದರಿಂದ ಮಗಳು ಅಥವಾ ಸೊಸೆ ಕೂಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವದು. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ನನಗೆ ಸೊಶೆಯಾಗು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಇವಳ ಉದ್ದೇಶವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ವರುಣನೇ ಇವನ ಮಗನಾಗಿ ಶಂತನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸುದುದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಳು. ಶಂತನುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ತಾನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಬಲದ ತೊಡೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದಳು. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ೭ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ, ಪ್ರತೀಪರಾಜನು ನನಗೆ ಸೊಶೆಯಾಗು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ, ನಾನು ನಿನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ, ನೀನಾರೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಬಾರದು; ನಾನು ಏನು ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ತಡೆಯಬಾರದು; ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಕೇಳಬಾರದು. ಇವು ಮೂರರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ನಿನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾದರೆ ನಾನು ಸೊಶೆಯಾಗುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಪ್ರತೀಪನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪಿ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದವನಾರೆನಲು ಶಂತನುವನ್ನು ನಾನು ವರಿಸುವೆನು ಎಂದಳು. ರಾಜನು ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶಂತನುವಿಗೆ ಹೇಳಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಈ ೮ ವಸುಗಳೂ ಆಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಏಳು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟಳು. ಎಂಟನೆಯವನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ತಾನು ಹೊರಟು ಹೋಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತು ೮ನೆಯ ಮಗುವನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ತೋರಿಸಿದಳು. ಆಗ ಶಂತನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಈಕೆಯ ಕೈ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು ನೀನಾರು? ಹೀಗೇಕೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆ, ಕಾರಣವೇನು? ಕೊಲ್ಲಬೇಡೆಂದನು. ತಕ್ಷಣ ಕೊಲ್ಲುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣವನ್ನು ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಆ ಎಂಟನೆಯ ಮಗನೇ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರೆಂದು ಭಾರತದಲ್ಲೂ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲೂ ಇರುವ ಕಥೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ದ್ರೋಣನಾಮಕ ವಸುವು ನಂದಗೋಪನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು.ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ತಥೈವಾಯೋದ್ರೋಣನಾಮವಸುಃ ಸಃ ॥೨೨೪ ॥ ಸ್ವಭಾರ್ಯಯಾ ಧರಯಾ ತ್ವತ್ಪಿತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ತಪಸ್ತೇಪ ಉದಾರಮಾನಸಃ॥ ತಸ್ಮೈ ವರಃ ಸಮಯಾಸನ್ನಿಸೃಷ್ಟಃ ಸಚಾಸ ನಂದಾಖ್ಯ ಉತಾಸ್ಯಭಾರ್ಯಾ ನಾಮ್ನಾ ಯಶೋದಾ ಸಚಶೂರತಾತಸುತಸ್ಯ ವೈಶ್ಯಪ್ರಭವೋಹಿಗೋಪಃ ॥" ॥೨೨೫ ॥ (ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಘಟ್ಟ) ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ದ್ರೋಣನೆಂಬ ವಸು ತನ್ನ ಭಾರ್ಯಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ನಿನ್ನ (ಭಗವಂತನ) ತಂದೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಅದರಂತೆ ನಾನು (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು) ಅವನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನು. ಅವನು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಪನೆಂತಲೂ, ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ಯಶೋದೆ ಎಂತಲೂ, ಜನಿಸಿರುವರು. ನಂದಗೋಪನು ಶೂರರಾಜನ ದೆಶೆಯಿಂದ ವೈಶ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಗೋಪಾಲನಾಗಿರುವನು! ನೀನು ವಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ನಂದಗೋಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ವಾಸಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ದ್ರೋಣನೆಂಬ ವಸುವಿಗೆ ಒಂದು ಅವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಭೀಮರೈವತವೋಜಜೈಕಪ
ದಾಮಹರ್ ಬಹುರೂಪಕನು ಭವ
ವಾಮ ಉಗ್ರವೃಷಾಕಪಿಯಹಿರ್ಬುಧ್ನಿ ಎನುತಿಪ್ಪ ॥
ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ವು
ಮಾಮನೋಹರನುತ್ತಮನು ದಶ
ನಾಮಕರು ಸಮರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು ತಮ್ಮೊಳೆಂದೆಂದು ॥ ೨೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಭೀಮ, ರೈವತ, ಅಜ, ಅಜೈಕಪಾತ್, ಮರ್ಹಾ, ಬಹುರೂಪಕನು, ಭವ, ವಾಮ, ಉಗ್ರ, ವೃಷಾಕಪಿ, ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧಿ, ಎನುತಿಪ್ಪ=ಹೀಗೆ ೧೧ ಮಂದಿ ರುದ್ರರೆನಿಸುವ ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಉಮಾ ಮನೋಹರನು, ಭವನಾಮಕರಾದ ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಉತ್ತಮರು. ದಶನಾಮಕರು=ಉಳಿದ ೧೦ ಮಂದಿಯರು, ಎಂದೆಂದೂ=ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ, ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಸಮರೆನಿಸಿ ಕೊಂಬರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಏಕಾದಶ (೧೧) ರುದ್ರರ ಪೈಕಿ ಭವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿಯು ಉತ್ತಮ ಕಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೇರಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ೧೧ ರುದ್ರರು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ದಶ ರುದ್ರರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೂರ್ಯಜೈಕಪದಾಹ್ವಯಹಿರ್ಬು
ಧ್ನೀರಯಿದು ರುದ್ರಗಣ ಸಂಯುತ
ಭೂರಿಶ್ರವನೆಂದೆನಿಪ ಶಲವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನಾಮಕನು ॥
ಸೂರಿಕೃಪವಿಷ್ಕಂಭ ಸಹದೇ
ವಾರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೊಮದತ್ತನು
ತಾರಚಿಸಿದ ದ್ವಿರೂಪ ಧರೆಯೊಳು ಪತ್ರತಾಪಕನು ॥ ೨೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಅಜೈಕಪದಾಹ್ವಯ=ಅಜೈಕಪಾತ್ ಎಂಬ ರುದ್ರನು, ಭೂರಿ= ಭೂರಿ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನಿ=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರನು, ಈರಯಿದು ರುದ್ರಗಣ ಸಂಯುತ=೧೦ ರುದ್ರರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಭೂರಿಶ್ರವನೆಂದೆನಿಪ=ಭೂರಿಶ್ರವ ರಾಜನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾಮಕನು=ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಶಲ=ಶಲ ರಾಜನಾದನು. ವಿಷ್ಕಂಭ=ಆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರನು, ಸೂರಿ=ಜ್ಞಾನಿಯಾದ, ಕೃಪ=ಕೃಪಾಚಾರ್ಯ ನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಸಹದೇವ ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನೂ, ರಣಾಗ್ರಣಿ=ರಣದಲ್ಲಿ ಶೂರನಾದ ಸೋಮದತ್ತನೂ, ದ್ವಿರೂಪ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು, ಪತ್ರತಾಪಕನೂ =ಪತ್ರತಾಪಕನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಧರೆಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ತಾರಚಿಸಿದ=ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಅಂದರೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಅಜೈಕಪಾತ್, ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ರುದ್ರರು ಸೋಮದತ್ತನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಭೂರಿ, ಭೂರಿಶ್ರವ, ಶಲ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿರುವರು. ಈ ಮೂವರ ತಂದೆಯಾದ, ಪ್ರಹ್ಲಾದಾಂಶನಾದ ಬಾಲ್ಹೀಕ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಸೋಮದತ್ತ ರಾಜನು, ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನ ಅವತಾರವು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪ್ರತೀಪಪುತ್ರತಾಮಾಪ್ಯ ಬಾಲ್ಹೀಕೆಷ್ವಭವತ್ಪತಿಃ ॥ ರುದ್ರೇಷುಪತ್ರತಾಪಾಖ್ಯಃ ಸೋಮದತ್ತೋಸ್ಯಚಾತ್ಮಜಃ ॥೧೧ ॥ ಅಜೈಕಪಾದಹಿರ್ಬುಧ್ನಿರ್ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಇತಿತ್ರಯಃ॥ ರುದ್ರಾಣಾಂಸೋಮದತ್ತಸ್ಯ ಬಭೂವುಃ ಪ್ರಥಿತಾಃ ಸುತಾಃ ॥ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾಂಗತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಭೂರಿ ಭೂರಿಶ್ರವಾಃ ಶಲಃ ॥ ಶಿವಾದಿ ಸರ್ವರುದ್ರಾಣಾಮಾವೇಶಾದ್ವರತಸ್ತಥಾ ॥೧೨ ॥ ಭೂರಿಶ್ರವಾ ಅತಿಬಲಸತ್ರಾಸೀತ್ಪರಮಾಸ್ತ್ರವಿತ್ ॥ ತದರ್ಥಂಹಿತಪಶ್ಚೀರ್ಣಂ ಸೋಮದತ್ತೇನ ಶಂಭವೇ ॥೧೩ ॥ ದತ್ತೋ ವರಶ್ಚತೇನಾಸ್ಯ ತ್ವತ್ಪ್ರತೀಪಾಭಿ ಭೂತಿಕೃತ್ ॥ ಬಲವೀರ್ಯಗುಣೋಪೇತೋ ನಾಮ್ನಾ ಭೂರಿಶ್ರವಾಃ ಸುತಃ ॥೧೪ ॥ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಮಯಾವಿಷ್ಟೋ ಯಜ್ಞಶೀಲ ಇತಿಸ್ಮಹ ॥ ತೇನಭೂರಿಶ್ರವಾ ಜಾತಃ ಸೋಮದತ್ತಸುತೋಬಲೀ॥ ೧೫ ॥" ಪ್ರತೀಪರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು ದೇವಾಪಿ, ಬಾಲ್ಹೀಕ, ಶಂತನು ಎಂಬ ಮೂವರು; ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಬಾಲ್ಹೀಕ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಸೋಮದತ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಾಲ್ಹೀಕ ರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಅಜೈಕ್‌ಪಾತ್, ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷರೆಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ರುದ್ರರು, ಭೂರಿ, ಭೂರಿಶ್ರವಾ, ಶಲ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇವನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಭೂರಿಶ್ರವ ರಾಜನು ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ರುದ್ರರ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ವರ ಬಲದಿಂದಲೂ, ಪರಮಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತನಾಗಿ ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾದನು. ವರಬಲವೇನೆಂದರೆ; ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮದತ್ತನು ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತಹಾ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ರುದ್ರದೇವರು, "ನಿನ್ನ ಶತೃವನ್ನು ಮರ್ದನ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ಗುಣ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೂರಿಶ್ರವಾ ಎಂಬ ಮಗನು ಹುಟ್ಟುವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆವೇಶವೂ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಭೂರಿಶ್ರವನು ಅಷ್ಟು ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಿಷ್ಕಂಭನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಶರದ್ವಾಂಸ್ತು ತಪಃ ಕುರ್ವ್ ದದರ್ಶಸಹಸೋರ್ವಶೀಂ ॥ ಚಸ್ಕಂದ ರೇತಸ್ತಸ್ಯಾಥ ಶರಸ್ತಂಬೇ ॥ತತೋ ಭವತ್ ॥೫೭ ॥ ವಿಷ್ಕಂಭೋನಾಮರುದ್ರಾಣಾಂ ಭೂಭಾರ ಹರಣೇಽಂಗತಾಂ ॥ ಹರೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ತಥಾತಾರಾ ಭಾರ್ಯಾಯಾಹಿ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ॥೫೮ ॥ ತಾವುಭೌಶಂತನುರ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ

ಕೃಪಾವಿಷ್ಟಃ ಸ್ವಕಂಗೃಹಂ ॥ ನಿನಾಯ ನಾಮಚಕ್ರೇಥಕೃಪಾಯಾವಿಷಯೌ ಯತಃ ॥೫ ॥ ಕೃಪಃ ಕೃಪೀತಿ" ಶರದ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಊರ್ವಶಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಇವರ ರೇತಸ್ಸು ಸ್ಖಲನವಾಗಿ ಶರಸ್ತಂಬದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಾಗ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಬೀಳಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಗಂಡು, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು, ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆ ಇಬ್ಬರ ಪೈಕಿ ಮಗನು ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಕಂಭನೆಂಬ ರುದ್ರನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೂಭಾರಹರಣ ಮಾಡಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವನು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಅಂಗಭೂತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಮಗಳು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಜನಿಸುವರೆಂದು ಅವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ತಾರೆಯು ದ್ರೋಣ ಪತ್ನಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಳು. ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಮೃಗ ಬೇಟೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಶಂತನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕರುಣದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದು ಕೃಪಾವಿಷಯರಾದುದರಿಂದ ಗಂಡಿಗೆ ಕೃಪನೆಂತಲೂ, ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೃಪೆ ಎಂತಲೂ, ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರೆ ವಿಷ್ಕಂಭನೆಂಬ ರುದ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಯದ್ಯಪಿ ೧೧೦ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ನಿಷ್ಕಂಭ ಇವರು ಶೇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ರುದ್ರರು ಯಾರೆಂದರೆ, ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ರುದ್ರರಿರುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನರಿವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಗವತ ಷಷ್ಟಸ್ಕಂಧ ೬ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಭೂತಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ಭೂತಾಯಾ ರುದ್ರಾವೇಕಾದಶಸ್ಮೃತಾಃ ॥ ಸುರೂಪ್ಯಾs ಸೂತ ಭೂತಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ರುದ್ರಾಂಶ್ಚ ಕೋಟಿಶಃ ॥೧೭ ॥ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನು ಪ್ರಾಚೇತಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ೬೦ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರ ಪೈಕಿ ಭೂತ ಎಂಬವರಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಭೂತೆ ಮತ್ತು ಸುರೂಪೆ ಎಂದು ಅವರ ಪೈಕಿ ಭೂತೆ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶ (೧೧) ರುದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಸುರೂಪೆ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಶಃ ರುದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಕಂಭಾದಿಗಳು ಆ ರುದ್ರಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸೋಮದತ್ತರೂಪವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅವತಾರವು ಉಂಟು. ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನು ಸಹದೇವನೆಂಬವನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಇತಿಸ್ಮ ಭೀಮಂಪ್ರತಿಯೋಧನಾಯ ಸಂಗೃಹ್ಯರಾಜಾ ಸಜರಾಸುತೋ ಬಲೀ ॥ ರಾಜ್ಯೇ ನಿಜಂಚಾತ್ಮಜಮಭ್ಯಷಿಂಚತ್ ಪುರಾಖ್ಯಾತಂ ಪತ್ರತಾಪಾಖ್ಯರುದ್ರಂ ॥೧೫೦ ॥" ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನ ಮೂವರೂ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಮೂವರ ಪೈಕಿ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಲು, ಭೀಮಸೇನನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಜರಾಸಂಧನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವನೇ ಸಹದೇವನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸಂಹಾರವಾದ ಕೂಡಲೆ "ಸುತೋಯಯೌಶರಣಂ ತಾನ್ ರಮೇಶ ಭೀಮಾರ್ಜುನಾನ್ ಸಹದೇವೋಸ್ಯಧೀಮಾನ್ ॥" ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಭೀಮಸೇನನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಲು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನು ಕೃಷ್ಣ ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕನು. ಅಲ್ಲದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ರಥವನ್ನೂ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಭೀಮಸೇನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಭೀಮಸೇನದೇವರು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಹದೇವನಿಗೆ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಹದೇವನೆಂಬ ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನೇ ಪತ್ರತಾಪಾವತಾರನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಅಂತು ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಹದೇವ, ಸೋಮದತ್ತನೆಂಬ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರನ್ನೂ ಅವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಶಕ್ರನುರುಕ್ರಮಾ ಮಿ
ತ್ರಾವರುಣ ಪರ್ಜನ್ಯ ಭಗ ಪೂ
ಷಾವಿವಸ್ವನು ಸವಿತೃಧಾತಾ ಅರ್ಯಮತ್ವಷ್ಟ ॥
ದೇವಕೀಸುತನಲ್ಲಿ ಸವಿತೃ ವಿ
ಭಾವಸೂಸುತ ಭಾನು ಎನಿಸುವ
ಜ್ಯಾವನಪಯುತ ವೀರಸೇನನು ತ್ವಷ್ಟ್ರನಾಮಕನು ॥ ೨೮ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ದೇವ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮನಾದ, ಶಕ್ರ=ಶಕ್ರನೆಂಬ ಇಂದ್ರದೇವನು, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಭಗ, ಪೂಷಾ, ವಿವಸ್ವಾನ್, ಸವಿತಾ, ಧಾತಾ, ಆರ್ಯಮಾ, ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂದು ೧೨ ಆದಿತ್ಯರು (ಅದಿತಿಯ ಮಕ್ಕಳೆಂದರ್ಥ) ಈ ೧೨ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಸವಿತೃ ವಿಭಾವಸು=ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ದೇವಕೀಸುತನಲ್ಲಿ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ, ಸುತ=ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭಾನುಯೆನಿಸುವ=ಭಾನು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾದನು. ಜ್ಯಾವನಪಯುತ=ಯಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ತ್ವಷ್ಟ್ರನಾಮಕನು=ತ್ವಷ್ಟ್ರ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ವೀರಸೇನನು=ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನ ರಾಜನೆಂದೆನಿಸಿದನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅದಿತಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ಆದಿತ್ಯರು ೧೨ ಜನರು ಶಕ್ರ, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಭಗ, ಪೂಷಾ, ವಿವಸ್ವಾನ್, ಸವಿತಾ, ಧಾತಾ, ಆರ್ಯಮಾ, ತ್ವಷ್ಟೃ ಎಂದು ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಕೃಷ್ಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಭಾನು ಎಂದು ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ವಿವಸ್ವತೋಽಯೋಽವರಜೋಽದಿತೇಃ ಸುತೋ ಖ್ಯಾತಶ್ಚನಾಮ್ನಾಸವಿತೇತಿಕೃಷ್ಣಾತ್ ॥೧೪೧ ॥ ಜಾತಃ ಸಸತ್ಯಾಜಠರೇತ್ರ ನಾಮ್ನಾಭಾನುಶ್ಚ" ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ತಮ್ಮನಾದ ಸವಿತಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಭಾನು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಯಮನ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ವೀರಸೇನನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಸುತಾಪಾಂಡ್ಯರಾಜೇನದತ್ತಾ ॥೧೬೦ ॥ ಸಂವತ್ಸರಾಂತೇ ಫಲ್ಗುನಸ್ಯಾನುರೂಪಾ ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ವೀರಸೇನೇನತೋಷಾತ್ ॥ ಸವೀರಸೇನೋ ತ್ವಷ್ಟೃರಂಶೋ ಯಮಸ್ಯಾಪ್ಯಾವೇಶಯುಕ್ ॥" ಎಂಬೀ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ, ಅರ್ಜುನನ ಹೆಂಡತಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಗೆ ತಂದೆಯಾದ, ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದವನು ವೀರಸೇನನೆಂತಲೂ, ಇವನು ಯಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಉಳಿದ ಆದಿತ್ಯರ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಮರುತ್ತುಗಳ ಅವತಾರವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡಧಿಕದಶಸೂರ್ಯರೊಳು ಮೂ
ರೆರಡು ಜನರುತ್ತಮ ವಿವಸ್ವನು
ವರುಣ ಶಕ್ರನುರುಕ್ರಮನು ಪರ್ಜನ್ಯ ಮಿತ್ರಾಖ್ಯ ॥
ಮರುತನಾವೇಶಯುತ ಪಾಂಡೂ
ವರಪರಾವಹನೆಂದೆನಿಪ ಕೇ
ಸರಿಮೃಗಪ ಸಂಪಾತಿಶ್ವೇತತ್ರಯರು ಮರುದಂಶ ॥ ೨೯ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಎರಡಧಿಕ ದಶಸೂರ್ಯರೊಳು=೧೨ ಸೂರ್ಯರೊಳಗೆ, ಮೂರೆರಡು ಜನರುತ್ತಮ=೬ ಜನಮರುತ್ತಮರು, (ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೇದ ೫ ಜನರುತ್ತಮರು ಒಬ್ಬನು ಅಂದರೆ ಪರ್ಜನ್ಯನು ಗಂಗೆಗೆ ಸಮನು ಅಂತು ೬ ಮಂದಿಯರು ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿಯರಿಗೆ ಸಮರಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆ) ವಿವಸ್ವಾನ್, ವರುಣ, ಶಕ್ರ, ಉರು, ಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ ಇವರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಪರ್ಜನ್ಯನ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವರು. ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿ ಸೂರ್ಯರು ಸಮರೆಂಬ ಭಾವ. ವರಪರಾವಹನು= ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಾವಹನೆಂಬುವನು, ಮರುತನಾವೇಶಯುತ=ವಾಯು ದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪಾಂಡೂ ಎಂದೆನಿಪ=ಪಾಂಡುರಾಜನೆಂದವತರಿಸಿದನು. ಕೇಸರಿಮೃಗಪ=ಕೇಸರಿ ಎಂಬ ಕಪಿಯು, ಸಂಪಾತಿ=ಸಂಪಾತಿ ಎಂಬ ಕಪಿಯು, ಶ್ವೇತ= ಶ್ವೇತನೆಂಬ ಕಪಿ, ತ್ರಯರು=ಕೇಸರೀ, ಸಂಪಾತಿ, ಶ್ವೇತನೆಂಬ ಮೂವರು ಕಪಿಗಳೂ, ಮರುದಂಶ=ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದ್ವಾದಷಾದಿತ್ಯರ ಪೈಕಿ ಹಿಂದೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿವಸ್ವಾನ್, ವರುಣ, ಶಕ್ರ, ಉರುಕ್ರಮ, ಮಿತ್ರ ಇವರು ಐವರೂ ಉತ್ತಮರು. ಪರ್ಜನ್ಯನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಗಂಗೇಗೆ ಸಮನು. ಉಳಿದ ೬ ಮಂದಿಯರು ಸಮರು. ಏಕೋನಪಂಚಾಶತ್ (೪೯) ಮರುದ್ಗಣಗಳ ಪೈಕಿ ಪರಾವಹನೆಂಬುವನು ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಪಾಂಡು ರಾಜನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಕೇಸರಿ, ಸಂಪಾತಿ, ಶ್ವೇತ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕಪಿಗಳ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ನಿರ್ಣಯ ೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪವನಗಣವರಾಂಶೌ ಶ್ವೇತಸಂಪಾತಿನೌ ಚ" ಮತ್ತೂ ಕೇಸರೀತಿಪ್ರಮರಮಥ ಮರುತ್ಸುಪ್ರಾಸ್ಯದೇರ್ತಾಮುಖೇಸಃ ॥೧೦೬ ॥ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ, ಕೇಸರೀ ಮೂವರೂ ಪವನಗಣವರಾಂಶರು ಅಂದರೆ ಮರುದ್ಗಣರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೆಸರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಾರ್ಯರೂ ಹೆಸರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಮರುದ್ಗಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಕೆಲವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಭವಾತನು ಚೇಕಿತಾನವಿ
ಪೃಥುವೆನಿಸುವನು ಸೌಮ್ಯಮಾರುತ
ವಿತತ ಶರ್ವೋತ್ತುಂಗ ಗಜನಾಮಕರು ಪ್ರಾಣಾಂಶ ॥

ದ್ವಿತಿಯಪಾನ ಗವಾಕ್ಷ ಗವಯನು
ತೃತಿಯ ವ್ಯಾನ ಉದಾನ ವೃಷಪ
ರ್ವತುಳ ಶರ್ವತ್ರಾತ ಗಂಧಸುಮಾದನರು ಸಮಾನ ॥ ೩೦ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಪ್ರತಿಭವಾತನು=ಪ್ರತಿಭನೆಂಬ ಮಾರುತನು, ಚೇಕಿತಾನನು= ಚೇಕಿತಾನನೆಂಬ ಯಾದವನು, ಸೌಮ್ಯಮಾರುತ=ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ಮಾರುತನು, ವಿಪೃಥುವೆನಿಸುವನು=ವಿಪೃಥು ಎಂಬ ಯಾದವನು, ವಿತತ, ಶರ್ವೋತ್ತುಂಗ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಯದುವಂಶದವರು; ಗಜನೆಂಬವನು ಕಪಿ; ಇವರು ಮೂವರೂ= ಪ್ರಾಣಾಂಶಾ=ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಮಾರುತನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು, ದ್ವೀತೀಯ=ಎರಡನೆಯವನಾದ, ಅಪಾನ= ಅಪಾನ ಮಾರುತನು ಗವಾಕ್ಷನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ತೃತೀಯ=ಮೂರನೆಯವನಾದ, ವ್ಯಾನ=ವ್ಯಾನನಾಮಕ ಮಾರುತನು, ಉದಾನ=ಉದಾನ ನಾಮಕನಾದ ಮಾರುತನು, ವೃಷಪರ್ವ=ವೃಷಭನೆಂಬ ಕಪಿಯು, ಅತುಳ= ಪರಾಕ್ರಮ ಶಾಲಿಯಾದ ಶರ್ವತ್ರಾತ= ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಮಗನೂ, ಗಂಧಸುಮಾದನರು= ಗಂಧಸುಮಾದನೆಂಬ ಕಪಿಯೂ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಸಮಾನ=ಸಮಾನ ಮಾರುತನ ಅವತಾರಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ವೇತಾದಿಗಳು ಮರುದ್ಗಣ ಪ್ರವಿಷ್ಟರೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುವುದು, ಆದುದರಿಂದ ಮೊದಲು ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳ ಹೆಸರು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಬರೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಮರುದ್ಗಣರ ಹೆಸರುಗಳು

೧ ಪ್ರಾಣ, ೨ ಅಪಾನ, ೩ ವ್ಯಾನ, ೪ ಉದಾನ, ೫ ಸಮಾನ, ೬ ನಾಗ, ೭ ಕೃಕಲ, ೮ ಕೂರ್ಮ, ೯ ದೇವದತ್ತ, ೧೦ ಧನಂಜಯ, ೧೧ ಪ್ರವಹ, ೧೨ ವಿವಹ, ೧೩ ಶಂಯು, ೧೪ ಸಂವಹ, ೧೫ ಪರಾವಹ, ೧೬ ಉದ್ವಹ, ೧೭ ಆವಹ, ೧೮ ಶಂಕು, ೧೯ ಕಾಲ, ೨೦ ಶ್ವಾಸ, ೨೧ ನಲ, ೨೨ ಅನಿಲ, ೨೩ ಪ್ರತಿಭ, ೨೪ ಕುಮುದ, ೨೫ ಕಾಂತ, ೨೬ ಶುಚಿ, ೨೭ ಶ್ವೇತ, ೨೮ ಅಜಿತ, ೨೯ ಗುರು, ೩೦ ಝುಂಝು, ೩೧ ಸಂವರ್ತಕ, ೩೨ ಕೀಲ, ೩೩ ಜಿತ, ೩೪ ಸೌಮ್ಯ, ೩೫ ಕಪಿ, ೩೬ ಜಡ, ೩೭ ಮಂಡೂಕ, ೩೮ ಸಂಹತ, ೩೯ ಸಿದ್ಧ, ೪೦ ರಕ್ತ, ೪೧ ಕೃಷ್ಣ, ೪೨ ಪಿಕ, ೪೩ ಶುಕ, ೪೪ ಯತಿ, ೪೫ ಭೀಮ, ೪೬ ಹನು, ೪೭ ಪಿಂಗ, ೪೮ ಅಹಂಕಾರಿಕ, ೪೯ ಕಂಪನ. ಹೀಗೆ ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ೧೫ನೆಯ ಮರುತ್ತು ಪರಾವಹನು ಪಾಂಡುರಾಜನು. ೨೭ನೆಯ ಶ್ವೇತನೆಂಬುವನು ಸಂಪಾತಿ, ಕೇಸರಿ ಎಂದು ಎರಡವತಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವನು. ೨೩ನೆಯ ಪ್ರತಿಭನೆಂಬ ಮಾರುತನು ಚೇಕಿತಾನನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಮರುತ್ಸುನಾಮ ಪ್ರತಿಭೋ ಯದುಷ್ವಭೂತ್ ಸಚೇಕಿತಾನೋ ಹರಿಸೇವನಾರ್ಥಂ ॥೧೦೩ ॥" ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭನೆಂಬವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೇಕಿತಾನನೆಂದು ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಸೌಮ್ಯನಾಮಕನಾದ ೩೪ನೆಯ ಮಾರುತನು ವಿಪೃಥು ಎಂಬ ಯಾದವನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ನಿರ್ಗತ್ಯಪುರ್ಯಾವಿಪೃಥುಂ ದದರ್ಶ ರಾಮೇಣ ಪುರ್ಯಾ ರಕ್ಷಣೇ ಸನ್ನಿಯುಕ್ತಂ ॥ ಏಕೋಹ್ಯಸೌ ಮರುತಾಂ ಸೌಮ್ಯನಾಮಾ ಶುಶ್ರೂಷಾರ್ಥಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಜಾತಃ ॥೧೯೩ ॥ ಅರ್ಜುನನು ಸನ್ಯಾಸವೇಷದಿಂದ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಬಂದು ಸುಭದ್ರೆಯಿಂದ ಸೇವಿತನಾಗಿದ್ದು ಬಲರಾಮ ಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲರೂ ರೈವತ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವಾಗ ಕೃಷ್ಣಾನುಮತಿಯಿಂದ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು ದ್ವಾರವತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋರಟು ಹೋಗುವಾಗ ವಿಪೃಥು ಎಂಬ ಯಾದವನು ದ್ವಾರರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅವನು ಬಲರಾಮನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಪುರರಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮರುದ್ಗಣರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ೩೪ನೆಯ ಸೌಮ್ಯನೆಂಬ ಮಾರುತನು. ವಿಪೃಥು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಆದುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಸಂಗಡ ಕಪಟದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ವಿಪೃಥು ಎಂಬುವನು ಯಾದವನೆಂತಲೂ, ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದವನೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿತತ, ಶರ್ವೋತ್ತುಂಗ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಗಜನೆಂಬಕಪಿ ಒಬ್ಬ, ಅಂತು ಮೂವರೂ ಮೊದಲನೆಯವನಾದ ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎರಡನೆಯವನಾದ ಅಪಾನನು ಗವಾಕ್ಷನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ಮೂರನೆಯ ವ್ಯಾನನು ಗವಯನೆಂಬ ಕಪಿಯು. ನಾಲ್ಕನೆಯವನಾದ ಉದಾನನು ವೃಷಭನೆಂಬ ಕಪಿಯಾದನು. ೫ನೆಯ ಸಮಾನನು, ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಮಗನ ಅವತಾರ ಒಂದು; ಗಂಧಮಾದನನೆಂಬ ಕಪಿ ರೂಪ ಒಂದು ಅಂತು ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ ನಿರ್ಣಯ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಗಜೋಗವಾಕ್ಷೋ ಗವಯೋವೃಷಶ್ಚ ಸಗಂಧಮಾದಾ ಧನದೇನ ಜಾತಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯಃ ಪಂಚಮರುತ್ಪ್ರವೀರಾಃ" ಗಜ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗವಯ, ವೃಷಭ, ಗಂಧಮಾದನ ಈ ಐವರು, ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನರೆಂಬ ಐದು ಮರುತ್ತುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಮಾನಮಾರುತನು ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ಮಗನಾಗಿ ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಭೀಮಸೇನೋರಥಂಸ್ವಂ ॥ ಆರುಹ್ಯ ಕಾಶೀಶ್ವರ ಪೂಜಿತಶ್ಚ ಯಯೌಕಾಲ್ಯಾಶಕ್ರಸನಾಮಕಂ ಪುರಂ ॥೨೭ ॥ ತಸ್ಯ ತ್ರಿಲೋಕಾಧಿಕ ರೂಪಸದ್ಗುಣೈರಾಸಮ್ಮಿತಾಯಾಂ ರಮಮಾಣಃ ಸುತಂಚ ॥ ಶರ್ವತ್ರಾತಂನಾಮ್ನಾಽ ಜನಯತ್ಪುರಾಯಃ ಸಮಾನವಾಯುರ್ಬಲವೀರ್ಯಯುಕ್ತಃ ॥೨೮ ॥" ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಕಾಶೀಶ್ವರನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಯನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಮಾಗಧಾದಿ ಸಮಸ್ತರಾಜರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಾರತೀ ಅವತಾರಳಾದ ಕಾಲಿಯ ಸಮೇತರಾಗಿ ಕಾಶೀಶ್ವರನಿಂದ ಪೂಜಿತರಾಗಿ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದು ಲೋಕೈಕಸುಂದರಿಯಾದ ಆಕೆಯಿಂದ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಶರ್ವತ್ರಾತನೆಂಬ ಸುತನನ್ನು ಪಡೆದರು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ವಾಯು. ಸಮಾನ ವಾಯುವೆ ಬಲವೀರ್ಯಯುಕ್ತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಶರ್ವತ್ರಾತನು ಭೀಮಸೇನದೇವರ ಮಗನೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ನಾಗಕೃಕಲ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಐವರೊಳಗೆ ಕುಂತೀಭೋಜನು
ಆವಿನಾಮಕ ನಾಗಕೃಕಳನು
ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯರು ಅವತಾರವರ್ಜಿತರು ॥
ಆವಹೋದ್ವಹ ವಿವಹ ಸಂವಹ
ಪ್ರಾವಹೀಪತಿ ಮರುತ ಪ್ರವಹನಿ
ಗಾವಕಾಲಕು ಕಿಂಚಿದಧಮರು ಮರುದ್ಗಣರೆಲ್ಲಾ ॥ ೩೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಐವರೊಳಗೆ=ನಾಗಾದಿಐವರೊಳಗೆ ಆವಿನಾಮಕ=ಕೂರ್ಮ ನಾಮಕನಾದ ಮಧ್ಯದವನು (೮ನೆಯವನು) ಕುಂತೀಭೋಜನು=ಕುಂತೀಭೋಜರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. ಮಿಕ್ಕ, ನಾಗ, ಕೃಕಳನು, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯರು ಇವರು ನಾಲ್ವರು, ಅವತಾರವರ್ಜಿತರು=ಅವತಾರವಿಲ್ಲದವರು. ಆವಹ, ಉದ್ವಹ, ವಿವಹ, ಸಂವಹ (ಮೊದಲಾದ) ಮರುದ್ಗಣರೆಲ್ಲಾ, ಪ್ರಾವಹೀಪತಿ ಮರುತ ಪ್ರವಹನಿಗೆ, ಮತ್ತೂ (ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನಿಗೂ ಸಹ) ಕಿಂಚಿದಧಮರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ೮ ನೆಯವನಾದ ನಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ೩ ನೆಯವನಾದ ಕೂರ್ಮನು ಶೂರರಾಜನ ಸಖನಾದ ಕುಂತೀಭೋಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಇವನು ಶೂರರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಕುಂತೀದೇವಿಯನ್ನು ಸಾಕಿ ಕುಂತೀ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟವನು. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಂತೀದೇವಿಗೆ ಪೃಥಾ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. ನಾಗ, ಕೃಕಳ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯರಿಗೆ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹವಾಯು (೪೪, ೧೧, ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರು) ಇವರಿಬ್ಬರಿಕಿಂತಲೂ, ಮಿಕ್ಕ ಆವಹಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಮರುತ್ತುಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಪ್ರಾಣಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸ
ಮಾನರೈವರನುಳಿದು ಮರುತರು
ಊನರೆನಿಪರು ಹತ್ತು ವಿಶ್ವೇದೇವರಿವರೆಂದ ॥
ಸೂನುಗಳು ಎನಿಸುವರು ಐವರು
ಮಾನಿನಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಕೆಲವರು
ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳು ಕೈಕೇಯರೆನಿಪರು ಎಲ್ಲಕಾಲದಲಿ ॥ ೩೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಐವರನುಳಿದು= ಈ ಐವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮರುತರು=ಉಳಿದ ಮರುತ್ತುಗಳು ಸಮರು. ಇವರಿಂದ= ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಐವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹತ್ತು ವಿಶ್ವೇ ದೇವರು=ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ೧೦ ಜನರು, ಊನರೆನಿಪರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಎನಿಪರು. ಮಾನಿನೀ ದ್ರೌಪದಿಗೆ=ಲೋಕಮಾನ್ಯಳಾದ ದ್ರೌಪದೀ ದೇವಿಗೆ, ಐವರು=ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ೧೦ ಜನಗಳಪೈಕಿ ಐದು ಜನರು, ಸೂನುಗಳುಯೆನಿಸುವರು=ಮಕ್ಕಳೆನಿಸುವರು. ಕೆಲವರು=ಉಳಿದ ಐದುಜನರು, ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲೂ, ಕೈಕೇಯರೆನಿಪರು=ಕೈಕೆಯರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಉತ್ತಮರು. ಉಳಿದ ೪೭ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬೈವರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ "ಮರುತಶ್ಚ ಸಮಾಃ ಸರ್ವೇಸ್ವತತೇಷುಪ್ರಧಾನಕಾಃ" ೪೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರು. ಅವರ ಪೈಕಿ ೭ ಜನರು ಪ್ರಧಾನರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ 'ಪವನಗಣವರಾಂಶೌಶ್ವೇತ್ ಸಂಪಾತಿನೌಚ ॥ ಕೇಸರಿತಿ ಪ್ರವರಮಥಮರುತ್ಸು" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ವೇತ, ಸಂಪಾತಿ, ಕೇಸರಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕಪಿಗಳು ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಟರಾದವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮರುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲರು ಸಮಾನರಲ್ಲವೆಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ತಾರತಮ್ಯ ಉಂಟೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅದು ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಏಳುಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿರುವರು. ಅವರಾರೆಂದರೆ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ ೧ ಪ್ರವಹ ಪ್ರಾಣ ೨ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನಾದಿ ಐವರು; ಅಂತು ೭ ಜನರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಉಳಿದವರು ಸಮಾನರು. ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಾದರೂ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಐವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ೧೦ ಮಂದಿಗಳು. ಪುರೂರ, ಆದ್ರವ, ಕಾಲ, ಕಾಮ, ಧೂತ, ಲೋಚನ, ದಕ್ಷ, ಕ್ರತು, ಸತ್ಯವಸು, ಎಂದು. ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರಾದ ಐವರು, ದ್ರೌಪದೀ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ೫ ಪಾಂಡವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ೫ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಉಳಿದ ಐವರು ಕೈಕೆಯರೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದ್ರೌಪದೀ ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರ ಕೈಕೇಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ವಿಶ್ವೇಷಾಂದೇವಾನಾಮಮಾತಾರಾಹಿ ಪಂಚ ತೇ ಕೈಕಯಾಃ ಭ್ರಾತರೋ ಸ್ಯಾಃಹರೇಶ್ಚ ॥ ಭಕ್ತಾನಿತ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾನಾಂಚ" ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಮಕ್ಕಳೂ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟ ಮಹಾಮಹಿಷಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ಭದ್ರೆಯೆಂಬಾಕೆಯ ಸಹೋದರರೂ ಆದ ಕೈಕೆಯರೆಂಬ ಐದು ಮಂದಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರದವರು. ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಇವರೈವರೂ ಮಾತೃಷ್ವಸಾ ಅಂದರೆ ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದರ್ಥ. ಕೈಕೆಯರ ತಾಯಿಯೂ ಪಾಂಡವರ ತಾಯಿಯಾದ ಕುಂತೀದೇವಿಯೂ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಬೇಕಾದವರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶೈಬ್ಯನೂ ಪಾಂಡವರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಕೈಕಯರು ಇಂತಹವರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಯಿತು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ದ್ರೌಪದೀ ಮಕ್ಕಳ ವಿವರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಶ್ರುತಸೋಮ ಶ್ರುತಕೀ
ರುತಿ ಶತಾನೀಕ ಶ್ರುತಿಕರ್ಮ ದ್ರೌ
ಪದಿ ಕುವರರಿವರೊಳಗೆ ಅಭಿತಾಮ್ರಪ್ರಮುಖ ಚಿತ್ರ ॥
ರಥನು ಗೋಪಕಿಶೋರ ಬಲರೆಂ
ಬತುಲರೈಗಂಧರ್ವರಿಂದಲಿ
ಯುತರು ಧರ್ಮ ವೃಕೋದರಾದಿಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು ॥ ೩೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಶ್ರುತಸೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ, ಶತಾನೀಕ, ಶ್ರುತಕರ್ಮ, ಈ ಐದು ಮಂದಿಗಳೂ, ದ್ರೌಪದೀ ಕುವರರು=ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಕ್ಕಳು. ಇವರೊಳಗೆ=ಈ ಐವರೊಳಗೆ ಅಭಿತಾಮ್ರ, ಪ್ರಮುಖ=ಗಂಧರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಚಿತ್ರರಥ, ಗೋಪ, ಕಿಶೋರ, ಬಲರೆಂಬ ಅತುಲ=ಸಮರಹಿತರಾದ (ಅಂದರೆ ಗಂಧರ್ವರ ಪೈಕಿ ಈ ಐವರಿಗೆ ಐವರೇ ಸಮರೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ ಅಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ) ಐಗಂಧರ್ವರಿಂದಲಿ=ಐದು ಗಂಧರ್ವರಿಂದಯುತರು ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು, ಧರ್ಮವೃಕೋದರಾದಿಜರೆಂದು=ಈ ಐವರೂ ಧರ್ಮರಾಜ, ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ, ಸಹದೇವ, ಈ ಐವರದೆಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು, ಕರೆಸುವರು=ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ೫ ಮಂದಿ ಪಾಂಡವರದೆಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ೫ ಮಂದಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ೫ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು, ಈ ಐವರಲ್ಲಿ ಐದುಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವರ ಆವೇಶವೂ ಇರುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅಸ್ಕೃಷ್ಣಾಯಾಃ ಪಂಚಸುತಾ ಗುಣಾಢ್ಯಾಃ ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ ಪಂಚಗಂಧರ್ವ ಮುಖ್ಯೈಃ ॥ ೧೧ ॥ ಆವಿಷ್ಟಾಸ್ತೇ ಚಿತ್ರರಥಾಭಿತಾಮ್ರ ಕಿಶೋರ ಗೋಪಾಲ ಬಲೈಃ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯಃ ಶ್ರುತಸೋಮಃ ಶ್ರುತಾಖ್ಯೋಕೀರ್ತಿ ಶ್ರುತಾನೀಕ ಉತಶ್ರುತ ಕ್ರಿಯಃ ॥೧೨ ॥ ಯುಧಿಷ್ಟಿರಾದ್ಯೈಃ ಕ್ರಮಶಃ ಪ್ರಜಾತಾಃ" ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಐವರು, ೫ ಗಂಧರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಟರ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿದರು ಚಿತ್ರರಥ, ಅಭಿತಾಮ್ರ, ಕಿಶೋರ, ಗೋಪಾಲ, ಬಲ ಎಂಬ ೫ ಗಂಧರ್ವ

ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟರಾಗಿರುವರು. ಈ ಐವರು ಧರ್ಮರಾಜ ಮೊದಲಾದ ಐವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು. ಕ್ರಮವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮರಾಜನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಭೀಮಸೇನನ ಮಗನು ಶ್ರುತಸೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯೆಂಬುವನು ಅರ್ಜುನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಶ್ರುತಾನೀಕನು ನಕುಲನ ಮಗನು; ಶ್ರುತಕರ್ಮ (ಶ್ರುತಕ್ರಿಯ)ನೆಂಬುವನು ಸಹದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದರ್ಥ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯನೇ ಚಿತ್ರರಥನ ಆವೇಶವೂ, ಶ್ರುತಸೋಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿತಾಮ್ರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನೂ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಶೋರನ ಆವೇಶವೂ, ಶ್ರುತಾನೀಕನಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಆವೇಶವೂ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಆವೇಶವು ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಐದುಮಂದಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ದ್ರೌಪದಿ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ೩೨ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ, ದ್ಯಾವಾ, ಪೃಥಿವೀ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಬೇರ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ವಿವಿದ ಮೈಂದರು ನಕುಲ ಸಹದೇ
ವವಿಭು ತ್ರಿಶಿಖಾಶ್ವಿನಿಗಳಿವರೊಳು
ದಿವಿಪನಾವೇಶವಿಹುದೆಂದಿಗು ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥ್ವಿ ಋಭು ॥
ಪವನಸುತ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನುಮಾ
ಕುವರ ವಿಘ್ನಪ ಧನಪ ಮೊದಲಾ
ದವರು ಮಿತ್ರಗೆ ಕಿಂಚಿತಾಧಮರೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಹರು ॥ ೩೪ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ವಿವಿದ ಮೈಂದರು=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕಪಿಗಳು, ನಕುಲ ಸಹದೇವರು, ವಿಭುತ್ರಿಶಿಖರು ಈ ಅವತಾರಗಳು ಅಶ್ವಿನಿಗಳು=ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳು. ಇವರೊಳು, ಎಂದಿಗೂ= ಯಾವಾಗಲೂ ದಿವಿಪನಾವೇಶ= ದೇವೇಂದ್ರನಾವೇಶವೂ ಇಹದು=ಇರುವುದು. ದ್ಯಾವಾ, ಪೃಥಿವಿ ಋಭು, ಪವನಸುತ= ವಾಯುಕುಮಾರನಾದ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನು, ಉಮಕುವರವಿಘ್ನಪ=ಪಾರ್ವತಿಯ ಮಗನಾದ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನು, ಧನಪ=ಕುಬೇರ, ಮೊದಲಾದವರು ಮಿತ್ರಗೆ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕಿಂಚಿತಾಧಮರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳುತಿಹರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ರಾಮಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ವಿವಿದ ಮೈಂದರೆಂಬ ಕಪಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೆಂಬುವರು ಕುದುರೆಯ ೨ ಮೂಗುಗಳ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಸಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಾದುದರಿಂದ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಬ್ಬರು ಒಂದೇರೂಪ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಇರುವರು. ಎಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿಜನಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಾಸತ್ಯ, ದಸ್ರರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ವಿವಿದ ಮೈಂದರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. "ಅಶ್ವಿನೌಚ ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರೌ ವಿವಿದಶ್ಚ ಮೈಂದಃ" ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ದೆಶೆಯಿಂದ ತಾವೇ ನಕುಲ ಸಹದೇವರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ನಿರ್ಣಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಮಂತ್ರಂಸಮಾದಾಯಚ ಮದ್ರಪುತ್ರೀವ್ಯಚಿಂತಯತ್ಸ್ಯಾನ್ನು ಕಥಂದ್ವಿಪುತ್ರೀ ॥ ಸದಾಽವಿಯೋಗೌ ದಿವಿಜೇಷುದಸ್ರೌ ನ ಚೈತಯೋರ್ನಾಮ ಭೇದಃ ಕ್ವಚಿದ್ಧಿ ॥೧೨೪ ॥ ಏಕಾಭಾರ್ಯಾ ತ್ವೇತಯೋರ ಪ್ಯುಷಾಹಿ ತದಾಯಾತಃ ಸಕೃದಾವರ್ತನಾದ್ವೌ ಇತೀಕ್ಷಂತ್ಯಾಽಽಕಾರಿತಾವಶ್ವಿನೌತೌ ಶೀಘ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ತೌಪುತ್ರಕೌ ತತ್ರಸೂತೌ ॥೧೨೫ ॥ ತಾವೇವ ದೇವೌ ನಕುಲಃ ಪೂರ್ವ ಜಾತಃ ಸಹದೇವೋಭೂತ್ವಶ್ಚಿಮಸ್ತ್ವೌಯಮೌಹಿ ॥" ಪಾಂಡುರಾಜನಿಗೆ ಕುಂತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ, ಭೀಮಸೇನ, ಅರ್ಜುನನೆಂಬ ಮೂವರು ಯಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ ಈ ಮೂವರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ, ಮಾದ್ರಿಗೆ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂತಾನ ಪ್ರದವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡೆಂದು ಪಾಂಡುರಾಜನು ಹೇಳಲು, ಕುಂತೀಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರಲಾರದೆ ಮಂತ್ರವು ಒಂದೇ ಆವೃತ್ತಿ ಫಲಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಮಾದ್ರಿಗೆ ಉಪದೇಶವಿತ್ತಳು. ಮಾದ್ರಿಯು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಒಂದೇ ಸಲ ನನಗೆ ಮಂತ್ರವು ಫಲಿಸುವುದು, ನನಗೆ ಒಂದೇ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉಪಾಯವು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿರುವರು. ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬರು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಉಷೆ ಎಂಬ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ ಇರುವಳು. ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕರೆದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಎರಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆದಳು. ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನಕುಲನೂ, ಆಮೇಲೆ ಸಹದೇವನೂ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅವಳಿ ಜವಳಿಗಳೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ನಕುಲ ಸಹದೇವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿಭು ತ್ರಿಶಿಖ(ವಿಶಿಖ) ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪೂರ್ವೇಂದ್ರಾ ಮಾರುತ ವೃಷ ನಾಸತ್ಯಾಂ ಶ್ಚ ತುರಸ್ಥಿರ್ತಾ ॥೪೨॥ ಪೂರ್ವ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದ ವಾಯುದೇವರು ಯಮಧರ್ಮ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೀರ್ವರು ಅಂತು ನಾಲ್ವರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೂ ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಆ ಇಂದ್ರರು ಯಾರು? ಏನು ಹೆಸರು? ಯಾವ ಕಾಲವೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವಾಧಾರ:– (ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ೨೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ) ಚತುರ್ಥಸ್ತಾಪಸೋ ನಾಮ್ನಾ ಹ್ಯುತ್ತಮಸ್ಯಾನು ಜೋಮನುಃ ॥ ನಾಸತ್ಯೋ ವಿಶಿಖ್ಯೋ ನಾಮ್ನಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಐಂದ್ರಪದಂ ಸುರಾಃ ॥೨॥ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು ಉತ್ತಮನ ತಮ್ಮನಾದ ತಾಪಸನೆಂಬುವನು ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ನಾಸತ್ಯನೆಂಬುವನು ವಿಶಿಖನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಇರುವುದು. ಆದರೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಹೆಸರು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಬರಬಹುದು. ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಚತುರ್ಥಉತ್ತಮ ಭ್ರಾತಾಮನುನಾಮ್ನಾಚ ತಾಪಸಃ ॥ ಸತ್ಯಾಕಾ ಹರಯೋ ವೀರಾದೇವಾಸ್ತ್ರಿಶಿಖ ಈಶ್ವರಃ ॥" ನಾಲ್ಕನೆ ಮನು ಉತ್ತಮನ ತಮ್ಮನು ತಾಪಸನೆಂಬುವನು ಸತ್ಯಕಾ ಹರಿ, ವೀರ ಮೊದಲಾದವರು ದೇವತಾಗಣಗಳು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದು ದೇವೇಂದ್ರನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಹೀಗೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದೇ ಇರುವುದು ದಾಸಾರ್ಯರು ತ್ರಿಶಿಖನೆಂದೇ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಖನೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಅಥವಾ ಪಾಠಭೇದವಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ೨ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು, ೫ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿಗಳ ಪೈಕಿ ದಸ್ರನೆಂಬುವನು ವಿಭು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಭಾಗವತಾಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಪಂಚ ಮೋರೈವತೋನಾಮಮನುಸ್ತಾಪಸಸೋದರಃ ॥ ವಿಭುರಿಂದ್ರಃ" ೫ನೆಯ ಮನುತಾಪಸನ ತಮ್ಮನು ರೈವತನೆಂಬುವನು. ದೇವೇಂದ್ರನು ವಿಭು ಎಂಬುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಆಧಾರಗಳಮೇಲೆ ವಿಭುತ್ರಿಶಿಖರೀರ್ವರೂ ಪೂರ್ವೇಂದ್ರರೆಂತಲೂ ಅಶ್ವಿನೀ ಅವತಾರದವರೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇವುರುಗಳ ಪೈಕಿ ವಿವಿದನೆಂಬ ಕಪಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾವೇಶವಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ 'ಅಶ್ವಿನೌಚ ಬಭೂವತುಸ್ತೌವಿವಿದಶ್ಚ ಮೈಂದಃ ॥ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಭವೌತೌ ಪುನರೇವಸೂರ್ಯಾದ್ಭಭೂವತು ಸ್ತತ್ರಕನೀಯಸಸ್ತು ॥ ಆವೇಶ ಐಂದ್ರೋವರದಾನತೋ ಭೂತ್ತತೋ ಬಲೀಯರ್ಾ ವಿವಿದೋಹಿ ಮೈಂದಾತ್ ॥೭೩॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಮಕ್ಕಳು. ಮತ್ತೂ ಸೂರ್ಯನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವರೇ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಮೈಂದ ವಿವಿದರೆಂದು ಕಪಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾದ ವಿವಿದನೆಂಬುವನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾವೇಶವೂ, ವರಬಲವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮೈಂದನಕಿಂತಲೂ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿದ್ದನು, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ, ಋಭುಗಣದವರು, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ವಿಘ್ನೇಶ, ಕುಬೇರ, ಮೊದಲಾದವರು ಮಿತ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮನುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮನುಗಳು, ಮತ್ತೂ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಪಾವಕಾಗ್ನಿ ಕುಮಾರನೆನಿಸುವ
ಚಾವನನುಚಥ್ಯಮುನಿ ಚಾಕ್ಷುಷ
ರೈವತಸ್ವಾರೋಚಿಷೋತ್ತಮ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರೇಂದ್ರ ॥
ದೇವ ಧರ್ಮನು ದಕ್ಷನಾಮಕ
ಸಾವರಣಿ ಶಶಿಬಿಂದು ಪೃಥುಪ್ರೀ
ಯವ್ರತನು ಮಾಂಧಾತ ಗಯನು ಕಕುಸ್ಥ ದೌಷ್ಯಂತಿ ॥ ೩೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಅಗ್ನಿ ಕುಮಾರನೆನಿಸುವ=ಅಗ್ನಿಯ ಹಿರಿಯ ಮಗನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ, ಪಾವಕ=ಪಾವಕನು, ಚಾವನ, ಉಚಿಥ್ಯರೆಂಬ, ಮುನಿ=ಋಷಿಗಳೀರ್ವರು, ಚಾಕ್ಷುಷಮನು ರೈವತ, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ, ಉತ್ತಮ, ಈ ೪ ಮನುಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮ=ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ರುದ್ರ=ರುದ್ರ ಸಾವರ್ಣಿ, ಇಂದ್ರ=ಇಂದ್ರ ಸಾವರ್ಣಿ, ದೇವ=ದೇವ ಸಾವರ್ಣಿ, ಧರ್ಮನು=ಧರ್ಮ ಸಾವರ್ಣಿ, ದಕ್ಷನಾಮಕನು=ದಕ್ಷ ಸಾವರ್ಣಿ, ಎಂಬುವನು, ಸಾವರ್ಣಿ ಈ ಏಳು ಮನುಗಳು ಶಶಿಬಿಂದು, ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು, ಪೃಥು=ಪೃಥು ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತನು, ಮಾಂಧಾತ, ಗಯನು, ಕಕುಸ್ಥ, ದೌಷ್ಯಂತಿ=ದುಷ್ಯಂತನ ಮಗನಾದ ಭರತನು.

ಭರತ ಋಷಭಜ ಹರಿಣಿಜಾದ್ವಿಜ
ಭರತ ಮೊದಲಾದಖಿಳರಾಯರೊ
ಳಿರುತಿಹದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರಾಣಾವೇಶ ಪ್ರತಿದಿನದಿ ॥
ವರದಿವಸ್ಪತಿಶಂಭುರದ್ಭುತ
ಕರೆಸುವನು ಬಲಿವಿಧೃತ ಶುಚಿ
ಸರೆಯೆನಿಪ ಋತಧಾಮ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಗಂಧರ್ವ ॥ ೩೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಋಷಭಜ=ಋಷಭ ದೇವರ ಮಗನಾದ, ಭರತ=ಭರತ ರಾಜನು, ಹರಿಣಿಜ=ಜಿಂಕೆಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭರತನ ಎರಡನೆಯ ರೂಪವು, ದ್ವಿಜ =ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಭರತನ ಮೂರನೆಯ ರೂಪವು, ಅಂತು ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಭರತ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳರಾಯರೊಳು ಪ್ರತಿದಿನದಿ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರಾಣಾವೇಶ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಮತ್ತು ವಾಯು ದೇವರ ಆವೇಶವು ಇರುತಿಹದು. ವರ=ಉತ್ತಮನಾದ, ದಿವಸ್ಪತಿ=ದಿವಸ್ಪತಿ ಎಂಬ ದೇವೇಂದ್ರನು, ಶಂಭು, ಅದ್ಭುತ, ಬಲಿ, ವಿದೃತ, ಶುಚಿಸರೆಯೆನಿಪ=ಇವರಿಗೆ ಸರಿ ಎನಿಸುವ, ಋತಧಾಮ= ಋತಧಾಮ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಮಂದಿ, ಕರೆಸುವರು=ಇಂದ್ರರೆನಿಸುವರು. ಈ ಏಳು ಇಂದ್ರರು ಅಷ್ಟಗಂಧರ್ವ=೮ ಮಂಧಿ ಗಂಧರ್ವರು.

ಅರಸೆನಿಪ ಕರ್ಮಜರು ವೈಶ್ವಾ
ನರಗಧಮ ಶತಗುಣದಿ ವಿಘ್ನೇ
ಶ್ವರಗೆ ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಕಡಿಮೆ ಬಲಿಮುಖ್ಯ ಪಾವಕರು ॥
ಶರಭಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ ಮೇಘಪ
ತರಣಿಭಾರ್ಯಾ ಸಂಜ್ಞೆ ಶಾರ್ವರಿ
ಕರನಪತ್ನಿಯು ರೋಹಿಣೀಶಾಮಲೆಯು ದೇವಕಿಯೂ ॥ ೩೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಅರಸೆನಿಪ=ಶಶಿಬಿಂದು, ಮಾಂಧಾತ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ, ಕರ್ಮಜರು=ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು, ವೈಶ್ವಾನರ=ಅಗ್ನಿಗೆ, ಶತಗುಣದಿ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಧಮ= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಬಲಿಮುಖ್ಯ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರರು, ಪಾವಕ, ಉಚಿಥ್ಯ, ಮೊದಲಾದವರು, ವಿಘ್ನೇಶ್ವರಗೆ, ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಕಡಿಮೆ=ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯು. ಶರಭಪರ್ಜನ್ಯಾಖ್ಯ=ಶರಭನೆಂಬ ಕಪಿರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ, ಮೇಘಪ=ಮೇಘಾಧಿಪತಿಯು, ತರಣಿ=ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ, ಭಾರ್ಯಾ= ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಸಂಜ್ಞೆ=ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯೂ, ಶಾರ್ವರೀಕರನ ಪತ್ನಿಯು=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ರೋಹಿಣಿಯು, ಶಾಮಲೆಯು=ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಾಮಲಾ ದೇವಿಯು.

ಅರಸಿಯೆನಿಪಳು ಧರ್ಮರಾಜಗೆ
ವರುಣಭಾರ್ಯೋಷಾದಿಷಟ್ಕರು
ಕೊರತೆಯೆನಿಪರು ಪಾವಕಾದ್ಯರಿಗೆರೆಡುಗುಣದಿಂದ ॥
ಎರಡುಮೂರ್ಜನರಧಮಸ್ವಾಹಾ
ಕರೆಸುವಳುಷಾದೇವಿ ವೈಶ್ವಾ
ನರನಮಡದಿಗೆ ದಶಗುಣಾವರಳಶ್ವಿನೀಭಾರ್ಯ ॥ ೩೮ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ದೇವಕಿಯು=ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಪದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೇವಕಿಯೆಂಬಾಕೆಯು, ಶಾಮಲಾದೇವಿಯ ಅವತಾರದವಳು. ಈಕೆಯು ಧರ್ಮರಾಜಗೆ, ಅರಸಿಯೆನಿಪಳು=ಪತ್ನಿಯೆನಿಸುವಳು. ಈ ದೇವಕಿಯು, ವರುಣಭಾರ್ಯಾ= ಗಂಗೆಯು,

ಉಷಾದಿಷಟ್ಕರು=ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಯರು, ಪಾವಕಾದ್ಯರಿಗೆ=ಅಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ, ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ=ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕೊರತೆಯೆನಿಪರು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಎರಡು ಮೂರ್ಜನರ=ಪರ್ಜನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಜನರಕಿಂತಲೂ, ಸ್ವಾಹಾ=ಅಗ್ನಿ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು, ಅಧಮ=ಕಮ್ಮಿಯು, ಅಶ್ವಿನೀಭಾರ್ಯಾ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಉಷಾದೇವಿ=ಉಷಾದೇವಿಯೆಂದು, ಕರೆಸುವಳು= ಹೆಸರುಳ್ಳಾಕೆಯು, ವೈಶ್ವಾನರ ಮಡದಿಗೆ=ಅಗ್ನಿ ದೇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗೆ, ದಶಗುಣ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅವರಳು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ೩೫ನೆಯ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೩೮ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಆಗುವ ೪ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಾಂತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ೪ ಪದ್ಯಗಳಿಗೂ ಶೇರಿಸಿ ಒಂದೇ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು; ಆದುದರಿಂದ ಆ ೪ ಪದ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಗೆ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ಪಾವಕನೆಂಬುವನು; ಚಾವನ, ಉಚಿಥ್ಯರೆಂಬ ಋಷಿಗಳೀರ್ವರು ಚಾಕ್ಷುಷ=೬ನೆಯ ಮನ್ವಂತರಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮನು, ರೈವತ=೫ನೆಯ ಮನು, ಸ್ವಾರೋಚಿಷ=ಎರಡನೆಯಮನು ಉತ್ತಮ=ಮೂರನೆಯ ಮನು ಅಂತೂ ಇವರು ನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳು; ಬ್ರಹ್ಮಸಾವರ್ಣಿ, ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿ, ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿ, ದೇವಸಾವರ್ಣಿ, ದಕ್ಷಸಾವರ್ಣಿ, ಸಾವರ್ಣಿ ಎಂಬೀ ಏಳು ಮನುಗಳು ಮುಂದಿನ ೮ ನೆಯ ಮನ್ವಂತರ ಮೊದಲು ೧೪ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದವರೆಗೂ ಆಗುವ ಏಳು ಮನ್ವಂತರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳು. ಒಟ್ಟು ಮನುಗಳು ೧೪ ಜನರು. ಅವರಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯಾದ ತಾಪಸನೆಂಬುವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರದವನು. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ರತಿ, ಶಚಿ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಮೊದಲಾದವರ ಸಮನೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು. ವೈವಸ್ವತ ಮನುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲಾದವರ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ೩ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೧೧ ಮನುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶಶಿಬಿಂದು ರಾಜನು ಪೃಥು ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು, ಮಾಂಧಾತ ರಾಜನು, ಗಯ, ಕಕುಸ್ಥ, ದುಷ್ಯಂತರಾಜನಮಗನಾದ ಭರತರಾಜನು, ಋಷಭದೇವರ ಮಗನಾದ ಭರತನಿಗೆ, ಜಿಂಕೆಯ ಜನ್ಮವೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮವೂ ಬಂದಿದ್ದವು. ಈ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಭರತನು, ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಾವೇಶವೂ, ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವೂ ಇರುವುವು. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರರು ೧೪ ಜನರು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭ ಇಂದ್ರರನ್ನು ಉತ್ತಮ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿ ಇರುವರು. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇಂದ್ರನು. ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ರೋಚನರೆಂದು ವಾಯು ದೇವರು ಇಂದ್ರರು. ಉತ್ತಮ ಮನ್ವಂತರ ಅಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂದು ಯಮಧರ್ಮನು ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ತಾಪಸ, ರೈವತರೆಂಬ ೪–೫ ಈ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿಖ, ವಿಭು ಎಂದು ನಾಸತ್ಯ ದಸ್ರರೆಂಬ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ೬ನೆಯ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂತಲೂ, ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಏಳನೆಯ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರನೆಂತಲೂ, ಈ ಇಬ್ಬರು ಇಂದ್ರರೂ ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಪುರಂದರನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂತು ಈ ೭ ಇಂದ್ರರನ್ನು ಹಿಂದೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಉಳಿದವರು ಏಳು ಇಂದ್ರರು. ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ೮ ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗುವವನು. ಅದ್ಭುತನೆಂಬ ಇಂದ್ರನು ೯ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ೧೦ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಶಂಭು ಎಂಬ ಇಂದ್ರನು, ೧೧ನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಧೃತ ಎಂಬ ಇಂದ್ರನು, ೧೨, ೧೩, ೧೪ ಈ ಮೂರು ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಋತಧಾಮ, ದಿವಸ್ಪತಿ, ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮೂವರೂ ಇಂದ್ರರು. ಗಂಧರ್ವರ ಪೈಕಿ ಪ್ರಧಾನರು ೮ ಜನರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರು. ಪಾವಕನನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಸಾವರ್ಣಿ ಪರ್ಯಂತರವಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವ ಶಶಿಬಿಂದು ಮೊದಲಾದ ರಾಜರು, (ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಮೊದಲು ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೆಂದರ್ಥ.) ಮತ್ತು ದಿವಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರರು ಗಂಧರ್ವರೆಂಟು ಜನರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿಗೆ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನಕಿಂತಲೂ ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪಾವಕ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಮೇಘಾದಿಪತಿಯಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬುವನು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನು. ಇವನಿಗೆ ಶರಭನೆಂಬ ಕಪಿಯ ಅವತಾರವು ಬಂದಿರುವುದು. ರಾಮಾಯಣ ಬಾಲಕಾಂಡ ೧೭ನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ "ಶರಭಂಜನಯಾಮಾಸ ಪರ್ಜನ್ಯಸ್ತು ಮಹಾಬಲಃ ॥" ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಪರ್ಜನ್ಯನು ಶರಭನೆಂಬ ಕಪಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಈ ಪರ್ಜನ್ಯನೊಬ್ಬರು (೧) ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ (೨) ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ರೋಹಿಣಿ, (೩) ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಶಾಮಲಾದೇವಿ, (೪) ವರುಣನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಗಂಗೆ, (೫) ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ ಉಷೆ, (೬) ಇವರಾರು ಮಂದಿಗಳು ಪಾವಕ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ, ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರ ಪೈಕಿ ಯಮನ ಹೆಂಡತಿ ಶಾಮಳೆಗೆ ದೇವಕೀ ಎಂದು ಒಂದು ಅವತಾರ ಉಂಟು. ಅಂದರೆ ವಸುದೇವನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ದೇವಕಿಯಲ್ಲ. ಈಕೆಯು ಧರ್ಮರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, "ಅಥೋಪಯೇಮೇ ಶಿಶುಪಾಲಪುತ್ರೀಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರೋ ದೇವಕೀನಾಮ ಪೂರ್ವಂ ॥ ಸ್ವೀಯಾಂಭಾರ್ಯಾಂ" ಧರ್ಮರಾಜನು ಶಿಶುಪಾಲನ ಮಗಳಾದ ದೇವಕಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡನು, ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಯಮನ ಹೆಂಡತಿಯು; ಯಮನೇ ಧರ್ಮರಾಜನಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಾಕ್ಯವು ಶಾಮಲೆಯು ಶಿಶುಪಾಲನ ಮಗಳಾದ ದೇವಕೀ ಅವತಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪರ್ಜನ್ಯಾದಿ ೬ ಜನರಕಿಂತಲೂ ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳು ಅಧಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಬುಧ, ಶನಿ, ಪುಷ್ಕರ, ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ಉಷಾ ದೇವಿಯ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಸುದರುಶನ ಶಕ್ರಾದಿಸುರಯುತ
ಬುಧನುತಾನಭಿಮನ್ಯುವೆನಿಸುವ
ಬುಧನಗಿಂದಾಶ್ವಿನೀಭಾರ್ಯಾ ಶಲ್ಯ ಮಾಗಧರಾ ॥
ಉದರಜೋಷಾದೇವಿಗಿಂದಲಿ
ಅಧಮನೆನಿಪಶನೈಶ್ಚರನು ಶನಿ
ಗಧಮ ಪುಷ್ಕರ ಕರ್ಮಪನು ಎನಿಸುವನು ಬುಧರಿಂದ ॥ ೩೯ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಸುದರುಶನ=ಚಕ್ರವು, ಶಕ್ರಾದಿಸುರಯುತ=ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅಂದರೆ ಯಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ, ಚಂದ್ರ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಬುಧನು, ತಾನು ಅಭಿಮನ್ಯುವೆನಿಸುವ=ಅರ್ಜುನನ ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು. ಶಲ್ಯಮಾಗಧರ=ಶಲ್ಯ, ಜರಾಸಂಧ ಇವರ, ಉದರಜಾ=ವೀರ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಶ್ವಿನೀಭಾರ್ಯಾ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ಬುಧನಗಿಂದ, ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವಳು. ಉಷಾದೇವಿಗಿಂದಲಿ ಶನೈಶ್ಚರನು ಅಧಮನೆನಿಪ, ಪುಷ್ಕರ ಕರ್ಮಪನು=ಪುಷ್ಕರನೆಂಬ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು, ಶನಿಗೆ=ಶನಿಯಕಿಂತಲೂ, ಬುಧರಿಂದ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನು ವಿಶೇಷವಾದ ಚಂದ್ರಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ಭಗವಚ್ಚಕ್ರದ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ಯಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ ಇವರ ಆವೇಶದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸುಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ತೇಷಾಂದ್ವಯೋಶ್ಚಾವರ ಜೋಭಿಮನ್ಯುಃ ॥ ಚಂದ್ರಾಂಶ ಯುಕ್ತೋತಿತರಾಂಬುಧೋಽಸೌಜಾತಸ್ಸುಭದ್ರಾಜಠರೇಽರ್ಜುನೇನ ॥ ಧರ್ಮೇರಶಕ್ರಾಂಶಯುತೋಶ್ವಿನೋಶ್ಚ ತಥೈವ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಚ ಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ ॥" ॥೨೧೩ ॥ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ಅಭಿಮನ್ಯುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನವೂ ಉಂಟೆಂದು ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷೆಯು ಬುಧನಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಮಳೆನಿಸುವಳು. ಈಕೆಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳುಂಟು. ಶಲ್ಯನ ಮಗಳೂ, ನಕುಲನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ಕರೇಣುಮತಿಯ ಅವತಾರ ಒಂದು; ಜರಾಸಂಧನ ಮಗಳೂ, ಸಹದೇವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ವಿಜಯಾ ಎಂಬ ರೂಪ ಒಂದು ಇವೆರಡೂ ಉಷಾದೇವಿಯ ಅವತಾರವು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ಉಷೆ ಎಂಬ ಒಬ್ಬಳೇ ಭಾರ್ಯಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಕುಲ ಸಹದೇವರು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬಾಕೆಯೇ ಎರಡು ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪತ್ನಿಯಾದಳೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಭೀಮಃ ಕನ್ಯಾಂ ಸಹದೇವಸ್ಯ ಹೇತೋಸ್ಸಮಗ್ರಹೀದನುಜಸ್ಯಾತ್ಮನಸ್ಸ॥ ನಕುಲಸ್ಯಾದಾನ್ಮದ್ರರಾಜೋಹಿಪೂರ್ವಂಸ್ವೀಯಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ಸಾತಥೈಷಾಪ್ಯುಷಾಹಿ ॥" ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನು ಒಂದು ರಥವನ್ನೂ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಭೀಮಸೇನ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕನೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ನಿರ್ಣಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಶ್ಲೋಕವು ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪತ್ರತಾಪನೆಂಬ ರುದ್ರನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಇದೇ ಸಂಧಿ ೨೭ನೆಯ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದರರ್ಥವೂ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ:– ಭೀಮಸೇನ ದೇವರು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನು ಕೊಟ್ಟ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಹದೇವನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ಸಹದೇವನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು; ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಶಲ್ಯನು ತನ್ನ ಸೋದರಳಿಯನಾದ ನಕುಲನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆ ಶಲ್ಯನ ಮಗಳೂ, ಈ ಸಹದೇವನ ತಂಗಿಯೂ, ಜರಾಸಂಧನ ಮಗಳೂ ಆದ ಇಬ್ಬರೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಉಷಾದೇವಿಕಿಂತಲೂ ಶನೈಶ್ಚರನು ಅಧಮನು. ಅವನಕಿಂತಲೂ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ಅಧಮನೆನಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಉದ್ವಹಾ ಮರುತಾನ್ವಿತ ವಿರಾ
ಧ ದ್ವಿತಿಯಸಂಜಯನು ತುಂಬರು
ವಿದ್ವದುತ್ತಮ ಜನಮೇಜಯತ್ವಷ್ಟ್ರಯುತ ಚಿತ್ರರಥ ॥
ಸದ್ವಿನುತ ದಮಘೋಷಕ ಕಬಂ
ಧದ್ವಯರು ಗಂಧರ್ವ ದನು ಮನು
ಪದ್ಮಸಂಭವಯುತಾಕ್ರೂರ ಕಿಶೋರನೆನಿಸುವನು ॥ ४೦ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತುಂಬರು=ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ, ವಿರಾಧ=ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪ ಒಂದು, ದ್ವಿತೀಯ=ಎರಡನೆಯದಾದ, ಉದ್ವಹಾಮರುತಾನ್ವಿತ= ಉದ್ವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಂಜಯನು= ಸಂಜಯನ ರೂಪ ಒಂದು, ಅಂತು ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ವಿದ್ವದುತ್ತವ=ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ, ಜನಮೇಜಯ= ಜನಮೇಜಯ ರಾಜನು, ತ್ವಷ್ಟ್ರಯುತ=ತ್ವಷ್ಟ್ರವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಚಿತ್ರರಥ=ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವು. ಸದ್ವಿನುತ=ಸಜ್ಜನರಿಂದ ವಂದಿತನಾದ, ದಮಘೋಷಕ= ದಮಘೋಷರಾಯನ ಅವತಾರ ಒಂದು; ಕಬಂಧ=ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರೂಪ ಒಂದು, ದ್ವಯರು=ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ದನು ಗಂಧರ್ವ=ದನುವೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರಗಳು. ಮನು=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಪದ್ಮಸಂಭವಯುತ=ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕಿಶೋರನು=ಕಿಶೋರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಅಕ್ರೂರನೆನಿಸುವನು=ಅಕ್ರೂರನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ವಿರಾದನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪ ೧, ಎರಡನೆಯದು ಸಂಜಯನೆಂಬುವನ ರೂಪವು ೧. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳು. ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ವಿರಾಧನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, "ರಾಮೋಪಿ ತತ್ರ ದದೃಶೇ ಧನದಸ್ಯಶಾಪಾದ್ಗಂಧರ್ವ ಮುರ್ವಶಿರತೇರಥ ಯಾತುಧಾನೀಂ ॥ ಪ್ರಾಪ್ತಂದಶಾಂ ಸಪದಿತುಂಬರು ನಾಮಧೇಯಂ ನಾಮ್ನಾ ವಿರಾಧಮಪಿ ಶರ್ವವರಾದವಧ್ಯಂ ॥೨೦ ॥" ರಾಮದೇವರು ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿ ದಂಡಕಾರಣ್ಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿವಸ ಕುಬೇರನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಊರ್ವಶಿಯು ಕುಬೇರನ ಮನೆಗೆ ಅವಸರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ತಾನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶೇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದನ್ನು ಕುಬೇರನು ತಿಳಿದು ನೀನು ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟೆಂದು ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅವನೇ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ರುದ್ರದೇವರ ವರದಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡದವನಾಗಿದ್ದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವು. ಇದೇ ತುಂಬರು ಸಂಜಯನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ "ಗವದ್ಗಣಾದಾಸ ತಥೈವಸೂತಾತ್ಸಮಸ್ತಗಂಧರ್ವಪತಿಃ ತುಂಬರುಃ ॥ ಯಉದ್ವಹೋ ನಾಮ ಮರುತ್ ತದಂಶಯುಕ್ತೋ ವಶೀ ಸಂಜಯನಾಮಧೇಯಃ ॥೧४೩ ॥" ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಗವದ್ಗಣನೆಂಬ ಸೂತಜಾತಿಯವನ ದೆಶೆಯಿಂದ ತುಂಬರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಉದ್ವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಂಜಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ತ್ವಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದೃಪದರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ, ಜನಮೇಜಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಅಗ್ರತಸ್ತುಶಿಖಂಡ್ಯಾಗಾದ್ರಥೋದಾರಃ ಶರಾನ್ ಕ್ಷಿಪನ್ ॥ ಜನಮೇಜಯಸ್ತ ಮನ್ವೇವಪೂರ್ವಂ ಚಿತ್ರರಥೋಹಿಸಃ ॥೭೧ ॥ ತ್ವಷ್ಟ್ರುರಾವೇಶಸಂಯುಕ್ತಃ ಸಶರಾನಭ್ಯವರ್ಷತ ॥" ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ದೃಪದ ರಾಜನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ತಂದು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ದೃಪದರಾಜನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಲು ದೃಪದನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಶಿಖಂಡಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂದೆ ಹೊರಟನು. ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಜನಮೇಜಯನು ಬಾಣಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಬಂದನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು. ತ್ವಷ್ಟನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. "ದಮಘೋಷ ಕಬಂಧೌದನುಗಂಧರ್ವ ಉಚ್ಯತೆ" ಎಂಬ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರಿಂದ ಮೃತನಾದ ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಪತಿಯಾದ ದಮಘೋಷ ರಾಜನೂ, ದನುವೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ರೂಪಗಳು. "ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ವಾಯಂಭುವಾವಿಷ್ಟೋಹ್ಯಕ್ರೂರಃ ಪ್ರಾಕ್ಕಿಶೋರಃ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಿಶೋರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಅಕ್ರೂರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ವಾಯುಯುತ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ದಿವಿಜರ
ಗಾಯಕನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ನಕ್ರನು
ರಾಯದ್ರುಪದನವಹವಿಶಿಷ್ಟಾ ಹೂಹು ಗಂಧರ್ವ ॥
ನಾಯಕ ವಿರಾಡ್ವಿವಹಯುತ ಹಾಹಾ
ಗೇಯವಿದ್ಯಾಧರನೆಯಜಗರ
ತಾನೆನಿಸುವನು ಉಗ್ರಸೇನನೆ ಉಗ್ರಸೇನಾಖ್ಯ ॥ ೪೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ=ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ, ದಿವಜರಗಾಯಕನು=ದೇವ ಗಂಧರ್ವನು, ವಾಯುಯುತ= ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ= ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನು. ನಕ್ರನು=ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕ್ಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೊಸಳೆಯು, ರಾಯದೃಪದನು=ದೃಪದರಾಯನು, ಆವಹವಿಶಿಷ್ಟ=ಆವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಹೂಹು ಗಂಧರ್ವ=ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರಗಳು. ನಾಯಕವಿರಾಟ= ವಿರಾಟರಾಜನು, ವಿವಹಯುತ=ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಹಾಹಾ= ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವು. ಗೇಯವಿದ್ಯಾಧರನೆ=ಗಾಯಕನಾದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನೇ, ಅಜಗರ=ನಂದಗೋಪನನ್ನು ನುಂಗಿದ ಅಜಗರವು. ಉಗ್ರಸೇನಾಖ್ಯ= ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಉಗ್ರಸೇನನೆನಿಸುವನು= ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನೆಂದೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ಅಭೂಚ್ಚತಸ್ಯಾಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಮಕೋ ಗಂಧರ್ವರಾಟ್ ಪವನಾವೇಶಯುಕ್ತಃ"॥ ೧೨೯ ॥ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜನಾಗಿ ಅಂಬಿಕೆ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮೊಸಳೆಯು ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದ "ಯೋಸೌಗ್ರಾಹಃ ಸದ್ಯೈಸದ್ಯಃ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯ ರೂಪಧೃಕ್ ॥ ಮುಕ್ತೋದೇವಲಶಾಪೇನ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವಸತ್ತಮಃ" ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಶೀಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಆ ಮೊಸಳೆಯಾಗಿದ್ದವನು, ಆ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೂಪದಿಂದ ನಿಂತನು. ಅವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೂಹೂ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನಾಗಿದ್ದು, ಗಾನದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಮರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಲ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಅವರು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಶಾಪದಿಂದ ಮೊಸಳೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಈಗ ಆ ಶಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಹೂ ಹೂ ಗಂಧರ್ವನೆ ಆವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ದ್ರುಪದ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಕಾಲೇಚತಸ್ಮಿನ್ಪೃಶತೋನಪತ್ಯೋ ವನೇತುಪಾಂಚಾಲಪತಿಶ್ಚಕಾರ ॥ ತಪೋ ಮಹತ್ತಸ್ಯ ತಥಾವರಾಪ್ಸರಾವಲೋಕನಾತ್ಸ್ಕಂದಿತ ಮಾಶುರೇತಃ ॥೬೭ ॥ ಸತದ್ವಿಲಜ್ಜಾವಶತಃ ಪದೇನ ಸಮಾಕ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಬಭೂವಸೂನುಃ ॥ ಹೂಹೂಸ್ತುನಾಮಾಸ ವಿರಿಂಚಗಾಯಕೋ ನಾಮ್ನಾऽವಹೋಯೋ ಮರುತಾಂತದಂಶಯುಕ್ ॥೬೮ ॥ ಪದೇದ್ರುತತ್ವಾದ್ದ್ರುಪದಾಭಿಧೇಯಃ" ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ಪೃಷತ ರಾಜನು ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವನದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರೂಪವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ರೇತಸ್ಸು ಸ್ಖಲನವಾಯಿತು. ಅವನು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಲಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಚ್ಚಿದನು. ಅದರಿಂದಲೆ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿದುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದ್ರುಪದನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ವಿರಾಟರಾಜನು ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು. ನಿರ್ಣಯ ೧೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ತೇಷಾಂ ಸಮಾನೋವಯಸಾ ವಿರಾಟಸ್ತ್ವಭೂದ್ಧಾಹಾನಾಮವಿಧಾತೃಗಾಯಕಃ ॥ ಮರುತ್ಸುಯೋ ವಿವಹೋನಾಮತಸ್ಯಾಪ್ಯಂಶೇನ ಯುಕ್ತೋ ನಿಜಧರ್ಮವರ್ತೀ॥ ೭೨ ॥" ದೃಪದರಾಜ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾನನಾದವನು ವಿರಾಟರಾಜನು. ಇವನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯಕನಾದ ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ವಿವಹನೆಂಬ ಮರುತ್ತಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ಗಾಯಕನಾದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು ಅಜಗರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ೩೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಪ ಮೊದಲಾದ ಗೋಪಾಲಕರೆಲ್ಲರೂ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರಿಂದ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ದೇವ ಯಾತ್ರೆ ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ರಾತ್ರೀಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಜಗರನು ನಂದಗೋಪನನ್ನು ನುಂಗಿತು. ಅದರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾದದಿಂದ ಆ ಸರ್ಪವನ್ನು

ಒದೆಯಲು ತಕ್ಷಣ ಆ ಸರ್ಪದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯರೂಪಧರನಾಗಿ ನಿಂತನು. ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀನಾರೆಂದು ಕೇಳಲು "ಅಹಂವಿದ್ಯಾಧರಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸುದರ್ಶನ ಇತಿಶ್ರುತಃ ॥ ಶ್ರಿಯಾಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ಯಾ ವಿಮಾನೇನಾಚರ್ರದಿಶಃ ॥೧೨ ॥ ಋಷೀನ್ ವಿರೂಪಾನಂಗಿರಸಃ ಪ್ರಾಹಸಂ ರೂಪದರ್ಪಿತಃ ॥ ತೈರಿಮಾಂಪ್ರಾಪಿತೋ ಯೋನಿಂ" ನಾನು ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು. ಸುದರ್ಶನನೆಂದು ನನ್ನ ಹೆಸರು. ಬಹು ರೂಪ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನು. ಒಂದು ದಿವಸ ಕುರೂಪಿಗಳಾದ ಅಂಗಿರಸರೆಂಬ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಅವರನ್ನು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿ ಅವರ ಶಾಪದಿಂದ ಈ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆನೆಂದು ಆ ಸರ್ಪನು ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರನು ಅಜಗರನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿರುವನು. "ಯ ಉಗ್ರಸೇನಃ ಸುರಗಾಯಕಃ ಸ ಜಾತೋ ಯದುಷ್ವೇವ ತಥಾಭಿಧೇಯಃ" ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕಾಧಾರವು.

ಭಿಸಜಸಂಭವ ಯುಕ್ತ ವಿಶ್ವಾ
ವಸು ಯುಧಾಮನ್ಯುತ್ತಮೌಜಸ
ಬಿಸಜಮಿತ್ರಾರ್ಯಮಯುತ ಪರಾವಸು ಎನಿಸುತಿಪ್ಪ ॥
ಅಸಮಮಿತ್ರಾನ್ವಿತನು ಸತ್ಯಜಿ
ದ್ವಸುಧಿಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನಮೃತಾಂ
ಧರಸರಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲದಲಿ ॥ ೪೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಭಿಸಜಸಂಭವಯುಕ್ತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ವಿಶ್ವಾವಸು=ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಯುಧಾಮನ್ಯು=ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗನಾದ ಯುಧಾಮನ್ಯು ಎಂಬ ರಾಜನಾದನು. ಆರ್ಯಮ= ಆರ್ಯಮನೆಂಬ, ಬಿಸಜಮಿತ್ರಯುತ= ಕಮಲ ಸಖನಾದ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪರಾವಸು=ಈ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗಂಧರ್ವನು, ಉತ್ತಮೌಜಸ ಯೆನಿಸುತಿಪ್ಪ=ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅಸಮ=ಸಮರಹಿತನಾದ (ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ) ಚಿತ್ರಸೇನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು, ಮಿತ್ರಾನ್ವಿತನು=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ವಸುಧಿಯೊಳು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯಜಿತ್=ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದ್ರುಪದರಾಜನ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಆವಕಾಲದಲೀ=ಅನಾದ್ಯನಂತ ಕಾಲದಿಂದಲೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗಂಧರ್ವರೆಲ್ಲರೂ, ಅಮೃತಾಂಧಸರ=ಅಮೃತವೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳ ಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯುಧಾಮನ್ಯು, ಉತ್ತಮೌಜಸ, ಸತ್ಯಜಿತ್ ಎಂಬ ಮೂವರೂ ದೃಪದರಾಜನ ಮಕ್ಕಳು. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತ, ಆರ್ಯಮ, ಮಿತ್ರರೆಂಬ, ಸೂರ್ಯರು ಇವರುಗಳ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾವಸು, ಪರಾವಸು, ಚಿತ್ರಸೇನರೆಂಬ ಗಂಧರ್ವರೆಂದು, ನಿರ್ಣಯ ೧೮ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ಚಕ್ರರಕ್ಷೌತು ತಸ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಯುಧಾಮನ್ಯೂತ್ತಮೌಜಸೌ॥ ಧಾತ್ರರ್ಯಮಾವೇಶಯುತೌ ವಿಶ್ವಾವಸುಪರಾವಸೂ ॥೭೩॥ ಸುತೌತಸ್ಯಮಹಾವೀರ್ಯೌಸತ್ಯಜಿತ್ತ್ವಷ್ಟತೋಭವತ್ ॥೬೯॥ ಸಮಿತ್ರಾಂಶಯುತೋ ವೀರಶ್ಚಿತ್ರಸೇನೋ ಮಹಾರಥಃ ॥೭೦॥" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬುವನು ಯುಧಾಮನ್ಯುವೆಂತಲೂ, ಆರ್ಯಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಾವಸು ಎಂಬುವನು ಉತ್ತಮೌಜಸ್ ಎಂತಲೂ, ಮಿತ್ರಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿತ್ರಸೇನನು ಸತ್ಯಜಿತ್ತೆಂತಲೂ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇವರೆಲ್ಲರು ದೇವಗಂಧರ್ವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಳಿದಗಂಧರ್ವರುಗಳೆಲ್ಲರು
ಬಲಿಮೊದಲು ಗೋಪಾಲರೆನಿಪರು
ಇಳಿಯೊಳಗೆ ಸೈಳೇಂದ್ರಿಪಿಂಗಳೆಯಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ॥
ತಿಲೋತ್ತಮೆಯು ಪೂರ್ವದಲಿ ನಕುಲನ
ಲಲನೆ ಪಾರ್ವತಿಯೆನಿಸುವಳು ಗೋ
ಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲ ಶಬರೀ ಮುಖ್ಯರಪ್ಸರರು ॥ ೪೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಉಳಿದ ಗಂಧರ್ವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವರೆಲ್ಲರೂ, ಬಲಿಮೊದಲು ಗೋಪಾಲರೆನಿಸುವರು=ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಖರಾದ ಬಲಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಇಳಿಯೊಳಗೆ= ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ. ಸೈಳೇಂದ್ರೀ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ತ್ರಿವಕ್ರೆ ಎಂಬ ಸೈರಂಧ್ರಿಯು, ಪಿಂಗಳಾ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯೂ,

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ನಕುಲನ, ಲಲನೆ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯು ಪೂರ್ವದಲಿ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ಎನಿಸುವಳು. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ, ಶಬರೀ= ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಶಬರೀ ಎಂಬಾಕೆಯು, ಮುಖ್ಯರು=ಇವರು ಮೊದಲಾದವರು, ಅಪ್ಸರರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:–ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಧಾನ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಗಂಧರ್ವರು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಲಿ ಮೊದಲಾದ ಗೋಪಾಲಕರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯೆಯು ವಿದೇಹ ದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದು, ಕಡೆಗೆ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ವೇಶ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಪತಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಳು. ಈಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯು. ಪಿಂಗಳೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯ ೧೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ಯಾಪಿಂಗಳಾನ್ಯಭವ ಆತ್ಮನಿ ಸಂಸ್ಥಿತಂ ತಂಸಂಸ್ಮೃತ್ಯ ಕಾಂತಮುರುಗಾಯಮಭೂತ್ತ್ರಿವಕ್ರಾ" ಎಂಬ ೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನಕುಲನಿಗೆ ಶಲ್ಯನ ಮಗಳಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ವತೀ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ಎಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯು. ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ ೨೨ನೆಯ ಆಧ್ಯಾಯದ "ಪಾರ್ವತೀನಕುಲಸ್ಯಾ– ಸೀದ್ಭಾರ್ಯಾಪೂರ್ವಂತಿಲೋತ್ತಮಾ" ॥೫೬ ॥ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಿಂದಲೂ, ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ನಿರ್ಣಯ ೧೩ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ "ಗೋಪಾಂಗನಾಅಪಿಪುರಾ ವರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ ॥ ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋನೋಭೂಯಾತ್ತವೇತಿ ವರಮಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ಯಾಃ ॥೫೧ ॥" ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ಇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ "ನಿನಗೆ ಉಪನಯನವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂಗವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದು ಸಿದ್ಧ–ವಾಗುವುದು. ಮತ್ತೂ ಶಬರಿಯು ಅಪ್ಸರೆ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ "ದೃಷ್ಟ್ವಾತಮೇವಶಬರೀ ಪರಮಂಹರಿಂಚ ಜ್ಞಾತ್ವಾವಿವೇಶದಹನಂ ಪುರತೋಸ್ಯ ತಸ್ಯೈ ॥ ಪ್ರಾದಾತ್ಸ್ವಲೋಕಮಿಮವೇವಹಿ ಸಾಪ್ರತೀಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ವಂಮತಂಗವಚನೇನ ವನೇತ್ರಸಾಭೂತ್ ॥೪೪ ॥ ಶಾಪಾದ್ವರಾಪ್ಸರಸಮೇವಹಿತಾಂ ವಿಮೋಚ್ಯ ಶಚ್ಯಾಕೃತಾತ್ವತಿಪುರಸ್ತತಿದರ್ಪಹೇತೋಃ ॥೪೫ ॥ ಶ್ರೀರಾಮನು ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ ಬರುತ್ತಿರುವಗ ಶಬರಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಂಡು ತಾನು ರುಚಿ ನೋಡಿ, ರುಚಿಯಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ರಾಮನಿಗೆಂದು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆಕೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಳಾದ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯು; ಒಂದು ದಿವಸ ದೇವೇಂದ್ರನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಶಚೀದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ಈ ಅಪ್ಸರೆಯು ಅತಿ ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಶಚಿಯು ಕೋಪದಿಂದ ಶಾಪವನಿತ್ತಳು. ಆ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು ಶಾಪದಿಂದ ವಿಮೋಚನಮಾಡಿಸಿದರೆಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ೧೬೧೦೦ ಮಂದಿಯರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–

ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮನ ಸುತರೊಳಗೆ ಶತ
ದ್ವ್ಯಷ್ಟಸಾವಿರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರ
ವಿಷ್ಟಳಾಗಿ ರಮಾಂಬ ತತ್ತನ್ನಾಮರೂಪದಲಿ ॥
ಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಷಿಯರೊಳಗೆ ಇಪ್ಪಳು
ತ್ವಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರಿ ಕಶೇರು ಇವರೊಳು
ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಪಳು ಉಳಿದಋಷಿಗಣ ಗೋಪಿಕಾಸಮರು ॥ ೪೪ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮನ=ಅಗ್ನಿಯ, ಸುತರೊಳಗೆ=ಮಕ್ಕಳಪೈಕಿ, ಶತದ್ವ್ಯಷ್ಟ ಸಾವಿರ ಸ್ತೀಯರಲ್ಲಿ=೧೬ ಸಾವಿರದ ೧೦೦ ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಷಿಯರೊಳಗೆ, ರಮಾಂಬ=ರಮಾ ದೇವಿಯರು, ತತ್ತನ್ನಾಮರೂಪದಲಿ= ಆಯಾ ಹೆಸರು, ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾಗಿ, ಇಪ್ಪಳು=ಇರುವರು, ಇವರೊಳು, ತ್ವಷ್ಟೃಪುತ್ರಿ=ತ್ವಷ್ಟೃವಿನ ಮಗಳಾದ, ಕಶೇರು=ಕಶೇರು ಎಂಬಾಕೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಪಳು. ಉಳಿದಋಷಿಗಣ=ಕಶೇರು ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ಋಷಿಗಣರು, ಗೋಪಿಕಾಸಮರು=ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಮರು.

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಕೃಷ್ಣ ಪತ್ನಿಯರಾದ ೧೬ ಸಾವಿರದ ೧೦೦ ಮಂದಿಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರಾದ ಋಷಿಗಳು; ಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ವರ ಪಡೆದು ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯರಾದರು. ಇವರ ಪೈಕಿ ತ್ವಷ್ಟೃನ ಮಗಳಾದ ಕಶೇರು ಎಂಬಾಕೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠಳು. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಮರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯ ೨೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ೧೬,೧೦೦ ರಾಜಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನೆಂಬ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ "ದ್ವ್ಯಷ್ಟೌಸಹಸ್ರಾಣಿಶತಂಚ ರೂಪಶೀಲೋದಾರಾಃ ಅಕ್ಷತಾಃ ಸದ್ವ್ರತಸ್ಥಾಃ॥ ಕಾಶ್ಚಿತ್ತತ್ರಾಸ್ರ್ ದೇವಗಂಧರ್ವಕನ್ಯಾಃ ತಾಸಾಂ ಪ್ರಧಾನಾತ್ವಷ್ಟೃಪುತ್ರೀಕಶೇರುಃ ॥೧೧೨ ॥ ಪುತ್ರಾ ಅಗ್ನೇಃ ಪೂರ್ವಮಾಸಂಶ್ಚತೇಽಥ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈಚಕ್ರುರುಗ್ರಂ ತಪಶ್ಚ ॥ ಭಾರ್ಯಾರ್ತ್ವಾರ್ಥೇ ವಾಸುದೇವಸ್ಯಯೋಷಿತ್ತನುಂತಾ– ಸಾಮಿಚ್ಛತೀನಾಂಸಮೀರಃ ॥೧೧೩ ॥ ಅದಾದ್ವರಂ ತಪಸಾರಾಧಿತಃ ಸಸ್ತ್ರೀಭೂತಾಸ್ತೇ ಬದರೀಂ ಸಂಪ್ರಜಗ್ಮುಃ ॥ ನಾರಾಯಣಂ ತತ್ರಶುಶ್ರೂಷಮಾಣಾಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪ್ಸರಸ್ತ್ವಂ ರಾಜಕುಲೇಷುಜಾತಾಃ ॥೧೧೪ ॥" ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರುದ್ಧರಾದ, ರೂಪ ಶೀಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ೧೬,೧೦೦ ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸದ್ವ್ರತಉಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ದೇವಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ಗಂಧರ್ವ ಕನ್ಯೆಯರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ರಾಜ ಕನ್ಯಯರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟೃನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಶೇರು ಎಂಬಾಕೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸುವಳು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೇವರ ಮಕ್ಕಳು; ಇವರು ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ವಾಯುದೇವರು ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ವರವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವರನ್ನು ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. "ಕಾಶ್ಚಿತ್ಸ್ವರ್ಗೇ ತಾನಿಶಾಮ್ಯೈವಕೃಷ್ಣಂವವ್ರುಃ ಪತಿಂಸರ್ವಗುಣಾಭಿರಾಮಂ॥ ಆಜಾನದೇವ್ಯೈಃ ಸರ್ವಗುಣ್ಯೈಃ ಸಮಾಸ್ತಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋಥೇಂದಿರಾವೇಶತೋಽತಃ ॥೧೧೫ ॥ ಗುಣಾಧಿಕಾಸ್ತಾಃ ಶಿಬಿಕಾಸು ಕೃಷ್ಣಃ ಆರೋಪಯಿತ್ವಾ– ಪ್ರಾಹಿಣೋದ್ದ್ವಾರವತ್ಯೈ ॥ "ಕೆಲವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ವಿಶೇಷವಾದ ರಮಾದೇವಿಯರ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರಾಗಿದ್ದರು. ರಮಾವೇಶದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಗುಣಗಳಿದ್ದವು. ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ದ್ವಾರವತಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೂನುಗಳು ಎನಿಸುವರು ದೇವಕೃ
ಶಾನುವಿಗೆ ಕ್ರತುಸಿಂಧು ಶುಚಿಪವ
ಮಾನಕೌಶಿಕರೈದು ತುಂಬರು ಊರ್ವಶೀಶತರೂ ॥
ಮೇನಕೀ ಋಷಿರಾಯರುಗಳಾ
ಜಾನಸುರರಿಗೆ ಸಮರೆನಿಪರು ಸು
ರಾಣಕರಸಾಖ್ಯಾತದಿವಿಜರ ಜನಕರೆನಿಸುವರು ॥ ೪೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ದೇವಕೃಶಾನುವಿಗೆ=ಅಗ್ನಿದೇವರಿಗೆ, ಕ್ರತು, ಸಿಂಧು, ಶುಚಿ, ಪವಮಾನ, ಕೌಶಿಕರೆಂದು, ಐದು=೫ ಜನರು, ಸೂನುಗಳು ಎನಿಸುವರು=ಮಕ್ಕಳೆನಿಸುವರು. ಇವರೈದು ಜನರು ತುಂಬರುಶತರು=ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು, ಊರ್ವಶೀಶತರು=ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಅಪ್ಸರರು, ಮೇನಕೀ= ಮೇನಕೆ ಮೊದಲಾದವರು, ಋಷಿ=ಹಿಂದೇ ಹೇಳಿದ ವಶಿಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ರಾಯರುಗಳು= ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳು ಹೊರತು ಉಳಿದ ರಾಜರುಗಳು, ಆಜಾನಸುರರಿಗೆ=ಆಜಾನದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸಮರೆನಿಪರು. ಸುರಾಣಕರು=ಆಜಾನಜರಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತರೆಂಬ ದೇವತಾ ಸಮೂಹವು, ಅನಾಖ್ಯಾದಿವಿಜರ=ಅಪ್ರಖ್ಯಾತ ದೇವತೆಗಳ, ಜನಕರೆನಿಸುವರು= ತಂದೆ ಎನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಅಗ್ನಿದೇವರಿಗೆ ಕ್ರತು, ಸಿಂಧು, ಶುಚಿ, ಪವಮಾನ, ಕೌಶಿಕರೆಂದು ೫ ಮಕ್ಕಳಿರುವರು. ಇವರೈದು ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦, ಊರ್ವಶೀ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರರು ೧೦೦, ಮೇನಕೆ, ವಶಿಷ್ಠಾದಿಗಳು ಹೊರತು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ರಾಜರುಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನಜರು ಎನಿಸುವರು. ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ

"ಪವಮಾನಕ್ರತೌದ್ವೌಪ್ರಾಕ್ ಪವಮಾನೋಗ್ನಿಜಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ಕೌಶಿಕೋಥಾಗ್ನಿಜಃ ಸಿಂಧುಃ ಶುಚಿಃ ಪ್ರಾಕ್‌ಶುಚಿರಗ್ನಿಜಃ ॥ ತುಂಬರ್ವಾದಿ ಶತಂಚೌವ ಊರ್ವಶ್ಯಾದ್ಯಪ್ಸರಾಸ್ತಥಾ ॥ ಋಷಯಶ್ಚ ವಶಿಷ್ಠಾದೀನ್ಯತೇ ಆಜಾನಜಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ" ಪವಮಾನನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪವಮಾನ, ಕ್ರಧರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು. ಕೌಶಿಕ, ಸಿಂಧು, ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಗ್ನಿಯ ಮಕ್ಕಳು. ಶುಚಿ ಎಂಬಗ್ನಿಗೆ ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮಗನೊಬ್ಬನು ಅಂತು ಐವರು ಅಗ್ನಿ ಪುತ್ರರು; ತುಂಬರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು, ಊರ್ವಶೀ, ಮೇನಕೆ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ೧೦೦, ವಶಿಷ್ಠಾದಿ ಉತ್ತಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದ ಋಷಿಗಳ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಋಷಿಗಳು, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಸುರಾಣಕಾಂಸ್ತಮೋನೇತುಂತತ್ಯಾಜೀವಸಜಾನಕೀಂ" ಸುರಾಣಕರೆಂಬ ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿದರೆಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸುರಾಣಕರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸುರಾಣಕಾ ಅಂದರೆ ದೇವತಾ ಸಮೂಹವೆಂದರ್ಥ; ಈ ದೇವತಾ ಸಮೂಹದವರು ಆಜಾನಜರಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನಾಖ್ಯಾಃ (ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಂದೆ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಉಳಿದ ಆಜಾನಜರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಅವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಾವಕರಗಿಂದಧಮರೆನಿಸುವ
ದೇವಕುಲಜಾನಾಖ್ಯ ಸುರಗಣ
ಕೋವಿದರು ನಾನಾಸುವಿದ್ಯದಿ ಸೋತ್ತಮರನಿತ್ಯಾ ॥
ಸೇವಿಪರು ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ
ಸ್ವಾವರರಿಗುಪದೇಶಿಸುವರು ನಿ
ರಾವಲಂಬನ ವಿಮಲಗುಣಗಳ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿ ॥ ೪೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ದೇವಕುಲಜ=ದೇವತಾ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗದ ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂಬುವರು, ಪಾವಕರಗಿಂದ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಗ್ನಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ಅಧಮರೆನಿಸುವ=ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಾನಾಸುವಿದ್ಯದಿ=ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳೆನಿಸುವರು. ನಿತ್ಯ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸೋತ್ತಮರ= ತಮ್ಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸೇವಿಪರು. ನಿರಾವಲಂಬನ=ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸದ ಜಗದೀಶ್ವರನ, ವಿಮಲಗುಣಗಳ=ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವಾವರರಿಗೆ=ತಮ್ಮಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರಿಗೆ, ಉಪದೇಶಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತಲೂ ಅನ್ಯಾಖ್ಯಾತರಾದ ಆಜಾನಜರು ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾಗಿ ತಮ್ಮಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಭಾವ ವಿಶೇಷ ಒಂದುಂಟೆಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುರರೊಳಗೆವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳೆಂ
ಬೆರಡುಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲತಮ್ಮೊಳು
ನಿರುಪಮರುಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬರು ತಾರತಮ್ಯದಲಿ ॥
ಗುರುಶಿಷ್ಯತ್ವವುಈಋಷಿಗಳೊಳ
ಗಿರುತಿಹದು ಆಜಾನಸುರರಿಗೆ
ಚಿರಪಿತೃಶತಾಧಮರೆನಿಸುವರು ಏಳುಜನರುಳಿದು ॥ ೪೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಸುರರೊಳಗೆ=ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳೆಂಬ= ವರ್ಣ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಗಳು, ಆಶ್ರಮ=ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಮೊದಲಾದ ಆಶ್ರಮಗಳೆಂಬ, ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮೊಳು ತಾರತಮ್ಯದಲಿ, ನಿರುಪಮರು=

ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವರು ಎಂದು ಎನಿಸಿಕೊಂಬರು. ಋಷಿಗಳೊಳು ಗುರು, ಶಿಷ್ಯತ್ವವು ಇರುತಿಹದು. ಆಜಾನಸುರರಿಗೆ=ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಏಳು ಜನರುಳಿದು=ಏಳು ಜನ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಚಿರಪಿತೃ=ಉಳಿದ ಚಿರಪಿತೃಗಳು, ಶತಾಧಮರೆನಿಸುವರು=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂಬ ಜಾತಿಭೇದವಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಗೃಹಸ್ಥರೆಂಬ ಆಶ್ರಮ ಭೇದವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ, ಆದುದರಿಂದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಉತ್ತಮರು ಇವರು ಅಧಮರೆಂದಿಲ್ಲದೆ, ನಿರುಪಮರೆನಿಸುವರು ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಿಂದ ತಾರತಮ್ಯವು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆಂದು ಯಾರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಇದೆಯೋ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಮವೆಂದು ಹೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ, ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು ಸಮರು; ಇವರಿಗೆ ಉಪಮಾನ ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ಸಮರು; ಇವರನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲು ಯಾರು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಗುರುಗಳು ಇವರು ಶಿಷ್ಯರು ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಉಂಟು. ಪಿತೃಗಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳು ಪಿತೃಗಳೆಂದು ಶೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಚಿರಪಿತೃಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಚಿರಪಿತೃಗಳಿಂದಧಮಗಂಧ
ರ್ವರುಗಳೆನಿಪರು ದೇವನಾಮಕ
ಕೊರತೆಯೆನಿಸುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಂದ ಗಂಧರ್ವ ॥
ನರರೊಳುತ್ತಮರೆನಿಸುವರು ಹ
ನ್ನೆರಡು ಎಂಭತ್ತೆಂಟುಗುಣದಲಿ
ಹಿರಿಯರೆನಿಪರು ಕ್ರಮದಿದೇವಾವೇಶಬಲದಿಂದ ॥ ೪೮ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಚಿರಪಿತೃಗಳಿಂದ, ದೇವನಾಮಕ ಗಂಧರ್ವರುಗಳು=ದೇವ ಗಂಧರ್ವರು ಅಧಮರೆನಿಪರು. ಕೊರತೆಯೆನಿಸುವ=ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಂದ, ಗಂಧರ್ವ=ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಹನ್ನೆರಡು ಎಂಭತ್ತೆಂಟು ಗುಣದಲಿ=೧೨, ೮೮=೧೦೦=ಇಂತೀ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಹಿರಿಯರೆನಿಸುವರು= ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ನರರೊಳುತ್ತಮರೆನಿಸುವರು=ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು; ಈ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಕಿಂತಲೂ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಹಿರಿಯರೆನಿಸುವರು. ಕ್ರಮದಿ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ, ದೇವಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ=ದೇವತೆಗಳ ಆವೇಶವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚಿರಪಿತೃಗಳಕಿಂತಲೂ ದೇವಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು; ಅವರುಗಳಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು; ಅವರಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯದ "ಪಿತೃಭ್ಯೋ ದೇವಗಂಧರ್ವಾ ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತಂ ವಿನಾ ॥ ತೇಭ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವಾಸ್ತೇಭ್ಯೋನಾಶ್ಚಕ್ರವರ್ತಿನಃ ॥ ತೇಭ್ಯಸ್ತುಮಾನುಷಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಕ್ರಮಾಚ್ಛತಗುಣಾವರಾಃ ॥" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ದೇವ ಗಂಧರ್ವರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳ ಕಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿದ ೧೦೮ ಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಗಂಧರ್ವರೆಂದರ್ಥ. ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾವೇಶಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದೇವತೆಗಳಿಂ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆನಿಪರು
ದೇವಗಂಧರ್ವಗಳವರಿಂ
ದಾವಕಾಲಕು ಶಿಕ್ಷಿತರುನರನಾಮಗಂಧರ್ವ ॥
ಕೇವಲತಿಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ
ಯಾವದಿಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಾಮಕ
ಶ್ರೀವರನೆ ಎಂದರಿತು ಭಜಿಪರು ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು ॥ ೪೯ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ದೇವತೆಗಳಿಂ=ದೇವತೆಗಳಿಂದ=ದೇವಗಂಧರ್ವರುಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೆನಿಪರು=ಆಜ್ಞಪ್ತರಾಗುವರು, ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ದೇವ ಗಂಧರ್ವರೆಂದರ್ಥ. ಅವರಿಂದ=ದೇವ ಗಂಧರ್ವರಿಂದ ನರನಾಮಗಂಧರ್ವ=ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಆವಕಾಲಕು=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಶಿಕ್ಷಿತರು=ಉಪದೇಶ ಹೊಂದುವರು, ಅಥವಾ ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವರೆಂದರ್ಥ. ಕೇವಲತಿಸದ್ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ=ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾದ ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವದಿಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಾಮಕ=ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರೇರಕನು=ಶ್ರೀವರನೆ ಯೆಂದರಿತು=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಭಜಿಪರು, ಭಜಿಸುವವರು, ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರೆನಿಸಿ ಅವರ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕರಾಗಿರುವವರು ದೇವಗಂಧರ್ವರು. ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೂ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕರೂ ಆದವರು ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು. ಇತರ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅತ್ಯಂತ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಚಿಂತಿಸುವವರು ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿನ "ಸಾಕ್ಷಾದ್ದೇವ ಮುಖಾತ್ಪ್ರೇಷ್ಯಾಃ ದೇವಗಂಧರ್ವನಾಮಕಾಃ ॥೮೩ ॥ ಏಗಂಧರ್ವಮುಖಪ್ರೇಷ್ಯಾಃ ಗಂಧರ್ವಾಮಾನುಷಾಸ್ಮೃತಾಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆದಾರವಾಗಿರುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ, ಗರುಡ ಪುರಾಣ, ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕೂ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿ ಇರಬಹುದು. ಆ ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಾದರಾಯಣ ಭಾಗವತಮೊದ
ಲಾದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುವಿಧ
ದ್ವಾದಶದಶ ಸುಪಂಚವಿಂಶತಿಶತಸಹಸ್ರಯುತ ॥
ಭೇದಗಳಪೇಳಿದನು ಸೋತ್ತಮ
ಆದಿತೇಯಾವೇಶಬಲದಿ ವಿ
ರೋಧಚಿಂತಿಸಬಾರದು ಸಾಧುಜನಸಮ್ಮತವು ॥ ೫೦ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಬಾದರಾಯಣ=ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರು, ಭಾಗವತ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಸೊತ್ತಮ=ಅವರವರಕಿಂತಲೂ, ಉತ್ತಮರಾದ, ಅದಿತೇಯಾವೇಶಬಲದಿ= ದೇವತೆಗಳ ಆವೇಶ ಬಲದಿಂದ, ಬಹು ವಿಧ ಭೇದಗಳ ಪೇಳಿದನು=ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ೧೨ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೧೦೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ. ದ್ವಾದಶ=೧೨, ದಶ=೧೦, ಪಂಚವಿಂಶತಿ=೨೫, ಶತ=೧೦೦, ಸಹಸ್ರ=೧೦೦೦, ಆಯುತ=೧೦,೦೦೦, ಈ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಅನಂತವಾಚಕವೆಂದು "ದಶ ಶಬ್ದೋನಂತವಾಚೀ, ಶತಶಬ್ದೋನಂತವಾಚೀ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ, ವಿರೋಧಚಿಂತಿಸಬಾರದು=ಎರಡರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಇದು ಸಾಧುಜನ ಸಮ್ಮತವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಗೂ, ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಗುಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಗೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿ ಇರಬಹುದು. ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಪರಸ್ಪರ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿ ಬರುವುದು, ಆದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ; ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ವಾಕ್ಯ "ಉಕ್ತ ಸಂಖ್ಯಾಧಿಕತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಯಾಸಾವೇಶ ವಿಶೇಷತಃ ॥ ಶತಂದಶಸಹಸ್ರಂಚ ನೈವ ತನ್ಮಾತ್ರವಾಚಕಂ ॥ ಅವಿರೋಧಸ್ತತೋಜ್ಞೇಯೋ ನಾನಾವಾಕ್ಯೇಷುಶರ್ವಶಃ" ೧೦, ೧೦೦, ೧೦೦೦ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು, ೧೦,೧೦೦ ಎಂದೆ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ೧೦ ಎಂದರೂ, ೧೦೦ ಎಂದರೂ ಅನಂತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಚಕವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೆ ಸಾಧುಜನ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇವರುಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂಬರು
ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳ ಪರಮೋ
ತ್ಸವದಿ ಮಾಡುತ ಕೇಳಿನಲಿಯುತ ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥ ॥
ತ್ರಿವಿಧಫಲಗಳಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶ್ರೀ
ಪವನಮುಖ ದೇವಾಂತರಾತ್ಮಕ
ಪ್ರವರತಮ ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟದಾಯಕನೆಂದುಸ್ಮರಿಸುವರು ॥ ೫೧ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದು, ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇವೆರಡನ್ನು ಪರಮೋತ್ಸವದಿ=ಪರಮಾನಂದದಿಂದ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆನಂದ ಪಡುವಂತೆ ಎಂದರ್ಥ) ಮಾಡುತ, ಕೇಳಿ= ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಆನಂದದಿಂದ, ನಲಿಯುತ=ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತ, ಧರ್ಮ, ಕಾಮ, ಅರ್ಥ, ತ್ರಿವಿಧಫಲಗಳ=ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಪವನ=ವಾಯುದೇವರು, ಮುಖ=ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವ= ದೇವತೆಗಳ, ಅಂತರಾತ್ಮಕ=ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಪ್ರವರತಮ=ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠತಮನಾದ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಪವನಮುಖದೇವಾಂತರಾತ್ಮಕ ಪ್ರವರತಮ=ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರು ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪ್ರವರತಮನೆಂದರೆ=ಶ್ರೇಷ್ಠತಮನಾದ, ಶಿಷ್ಟೇಷ್ಟದಾಯಕ=ಶಿಷ್ಟರಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸುವವರು, ಇವರು=ಇಂತಹಾ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವರೇ, ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂಬರು= ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿ, ಆನಂದದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುತ್ತಾ, ಮನನಾದಿ ಎಂಬ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸ್ಮರಣೆ ಮೊದಲಾದ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಷ್ಣೋಃಸ್ಮರಣಂ, ಪಾದ–ಸೇವನಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಂ" ॥ ಎಂಬ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಡದೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಸಕಲ ದೇವತಾ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನೆಂದು ಸರ್ವದಾ ಹರಿಯನ್ನು ಮರಿಯದೆ ಚಿಂತಿಸುವವರಾರೋ, ಅವರೆ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳುಗುಣದೋ
ಷಾತ್ಮಕರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದಿವಿಜರು
ಭೃತ್ಯರೆಂಬರು ರಾಜನೋಪಾದಿಯಲಿ ಹರಿಯೆಂಬ ॥
ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀವಿ
ಷ್ಣುತ್ರಯರು ಸಮ ದುಃಖಸುಖವು
ತೃಪ್ತಿಮೃತಿಭಯಪೇಳುವರು ಅವತಾರಗಳಿಗೆಸದಾ ॥ ೫೨ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳ=ರಾಜಸರಾದ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರುಗಳು, ಗುಣದೋಷಾತ್ಮಕರು= ಗುಣದೋಷ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವರು. ಇವರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ:– ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದಿವಿಜರು=ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಭೃತ್ಯರೆಂಬರು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಆದರೂ ಹರಿಯು, ರಾಜನೋಪಾದಿಯಲಿ=ರಾಜನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಧಿಪತಿಯೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು, ಎಂಬ=ಅನ್ನುವರು. ಕೃತ್ತಿವಾಸನು=ಚರ್ಮವೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತ್ರಯರು=ಇವರು ಮೂವರೂ, ಸಮ=ಸಮರು, ಅವತಾರಗಳಿಗೆ=ಪರಮಾತ್ಮನ

ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ದುಃಖ, ಸುಖ, ಉತ್ಪತ್ತಿ=ಹುಟ್ಟುವುದು, ಮೃತಿ=ನಾಶಹೊಂದುವುದು, ಭಯ ಇವುಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಪೇಳುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಗುಣದೋಷ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರು. ಇವರ ಉಪಾಸನೆಯ ಪ್ರಕಾರವು, "ತತ್ರ ಸಂಸೃತಿಬದ್ಧಾಸ್ತು ಗುಣದೋಷೋಭಯಾತ್ಮಕಾಃ ॥ ತತ್ರೋಚ್ಚಾರಾಜವದ್ವಿಷ್ಣೋ, ಸರ್ವಾಧಿಕ್ಯೇತುಸಂಶಯಾಃ ॥ ಜಾನಂತ್ಯಥಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವಾನಾಂಪರಿವಾರತಾಂ" ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂಬುವರು ಗುಣದೋಷಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಮಿಶ್ರವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾಧಾರಣ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಂತೆ ಪ್ರಜಾಧಿಪತಿ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವರು. ಅಂದರೆ ರಾಜರಿಗೆ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೇಗಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪ್ರೇರಕರು ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಸರ್ವಾಧಿಕ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ಥರಾಗಿರುವರು. ಆದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿವಾರರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರು. ಎಂಬ ಸತ್ತತ್ವರತ್ನ ಮಾಲೆಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮರು; ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಾಶ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳುಂಟೆದು ಭಾವಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರ ರೂಪವಾದ ಸಾಂತಾನಿಕ ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದು, ಅಲ್ಲಿ ಸುಖ, ದುಃಖ ಮಿಶ್ರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಧಮರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ
ಸೂರಿಗಳನಿಂದಿಸುತ ನಿತ್ಯದಿ
ತೋರುತಿಪ್ಪರು ಸುಜನರೋಪಾದೆಯಲಿ ನರರೊಳಗೆ ॥
ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಶ
ರೀರಪೋಷಣೆಗೋಸುಗದಿ ಸಂ
ಚಾರಮಾಳ್ಪರು ಅನ್ಯದೇವತೆ ನೀಚರಾಲಯದಿ ॥ ೫೩ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ=ಇವರು ಉತ್ತಮರು, ಇವರು ನೀಚರೆಂಬ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಸೂರಿಗಳ=ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು, ನಿತ್ಯದಿ, ನಿಂದಿಸುತ=ದೂಷಿಸುತ್ತ, ನರರೊಳಗೆ=ಮನುಷ್ಯರೊಳಗೆ, ಸುಜನರೋಪಾದೆಯಲಿ= ಬಹು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸಾಧುಜನರಂತೆ ತೋರುತಿಪ್ಪರು, ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಸಕ್ತರಾಗಿ=ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ ಭಜನೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಶರೀರಪೋಷಣೆಗೋಸುಗದಿ=ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಅನ್ಯದೇವತೆನೀಚರಾಲಯದಿ=ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀಚರಾದ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಗಳ ಆಲಯಗಳಲ್ಲೂ, ಅಥವಾ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳ ಆಲಯವು, ದುಡ್ಡಿಗೋಸ್ಕರ ನೀಚ ಜನರ ಮನೆಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಳ್ಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಮನುಷ್ಯಾಧಮರು, ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಾ ನೋಡಿದ ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಹು ಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆಯೂ, ತಪಸ್ವಿಗಳಂತೆಯೂ, ತೋರಿಕೊಳ್ವರು. ಅವರ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ರೂರತರವಾಗಿರುವುದು. ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೊಟ್ಟೆಗೋಸ್ಕರ ನೀಚ ಜನರ ಮನೆಮನೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವರು. "ಯಸ್ತಾದ್ವೇಷ್ಟಿಸಮಾಂದ್ವೇಷ್ಟಿ ಯಸ್ತಾನನು ಸಮಾಮನು" ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವರು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ದ್ವೇಷ ಮಾಡೇ ಮಾಡುವರು. ಅದರಿಂದ ಅಧೋಗತಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹರಿ ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಶಪ್ರಮತಿಯ ಮತಾಬ್ಧಿಯೊಳು ಸುಮ
ನಸರೆನಿಪ ರತ್ನಗಳನವಲೋ
ಕಿಸಿತೆಗೆದುಪ್ರಾಕೃತ ಸುಭಾಷಾತಂತುಗಳರಚಿಸಿ ॥
ಅಸುಪತಿ ಶ್ರೀರಮಣಗೆ ಸಮ
ರ್ಪಿಸಿದೆ ಸಜ್ಜನರಿದನು ಸಂತೋ
ಷಿಸಲಿದೋಷಗಳೆಣಿಸದಲೆ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ನಿತ್ಯ ॥ ೫೪ ॥

www.vijayadasaru.net www.sudhama.org www.sarvamoola.org

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ದಶಪ್ರಮತಿಯಮತ=ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತವೆಂಬ, ಅಬ್ಧಿಯೊಳು=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಸುಮನಸರೆನಿಪ=ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು, ಅವಲೋಕಿಸಿ=ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾತಂತುಗಳ= ಪ್ರಾಕೃತವೆನಿಸುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಎಂಬ ದಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿ, ರಚಿಸಿ=ಮಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅಸುಪತಿ=ಪ್ರಾಣಪತಿಯಾದ, ಶ್ರೀರಮಣಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ, ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆ; ಸಜ್ಜನರು, ದೋಷಗಳೆಣಿಸದಲೆ, ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ=ಇದರಲ್ಲಿ ಏನು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾರದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಿಸಲಿ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿರುಪಮಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಲಕುಮೀ
ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ವಾಯುವಾಣೀ
ಗರುಡಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು ಪಾರ್ವತಿಶಕ್ರಸ್ಮರಪ್ರಾಣ ॥
ಗುರುಬೃಹಸ್ಪತಿ ಪ್ರವಹಸೂರ್ಯನು
ವರುಣನಾರದ ವನ್ಹಿಸಪ್ತಾಂ
ಗಿರರು ಮಿತ್ರರು ಗಣೇಶಪೃಥುಗಂಗಾಸ್ವಾಹಾ ಬುಧನು ॥ ೫೫ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ನಿರುಪಮ=ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವನಾದ (ಸಮರಹಿತನಾದ) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು; ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ವಾಯು, ವಾಣೀ=ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿ–ಯರು, ಗರುಡ=ಗರುಡಶೇಷ ರುದ್ರರು, ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ೬ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಾರ್ವತೀ=ಸೌಪರ್ಣೀ, ವಾರುಣೀ, ಪಾರ್ವತೀ ಇವರು ಮೂವರು, ಶಕ್ರ=ದೇವೇಂದ್ರನು, ಸ್ಮರ=ಮನ್ಮಥನು, ಪ್ರಾಣಾ=ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು, ಗುರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಪ್ರವಹ, ಸೂರ್ಯನು, ವರುಣ, ನಾರದ, ವನ್ಹಿ=ಅಗ್ನಿಯು, ಸಪ್ತಾಂಗಿರರು=ಅಂಗಿರ, ವಶಿಷ್ಠ, ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ಏಳು ಜನರು, ಮಿತ್ರ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಗಣೇಶ, ಪೃಥು=ಪೃಥು ಮೊದಲಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಜರುಗಳು, ಗಂಗಾ, ಸ್ವಾಹಾ, ಬುಧನು.

ತರಣಿತನಯಶನೈಶ್ಚರನು ಪು
ಷ್ಕರನಜಾನಜ ಚಿರಪಿತರುಗಂ
ಧರುವರೀರ್ವರು ದೇವ ಮಾನುಷ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ॥
ನರರೊಳುತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಾಧಮ
ಕರೆಸುವರು ಮಧ್ಯೋತ್ತಮರು ಈ
ರೆರಡು ಜನ ಕೈವಲ್ಯ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೆಂದಾನಮಿಪೆ ॥ ೫೬ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:– ತರಣಿತನಯ=ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ, ಶನೈಶ್ಚರನು, ಪುಷ್ಕರ, ಅಜಾನಜ=ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳು, ಚಿರಪಿತರು, ದೇವಮಾನುಷ ಗಂಧರ್ವರೀರ್ವರು= ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ನರರೊಳುತ್ತಮ= ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು, ಅಧಮರು, ಕರೆಸುವರು=ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರು, ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಮನುಷ್ಯ ಮಧ್ಯಮರು, ಹೀಗೆ ಈರೆರಡು ಜನ= ಈ ೪ ಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದವರು, ಕೈವಲ್ಯ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೆಂದು= ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದು, ಆನಮಿಪೆ= ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು. ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸಂಧಿಯ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದೆಂತೆನೆ= "ವಿಷ್ಣುಃ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾವಾಣೀಶೋನೀಲೋಮೇಂದ್ರಸ್ಮಗುರೋಃ ॥ ಪ್ರವಹಸೂರ್ಯವರುಣೌ ನಾರದೋಗ್ನಿರ್ವಶಿಷ್ಠಕಃ ॥ ಮಿತ್ರವಿಘ್ನೇಶ್ವರೌಚೈವ ಪೃಥುರ್ಗಂಗಾ ಚ ಕೇಚನ ॥ ಸ್ವಾಹಾ ಬುಧೋಷಾಶನಯಃ ಪುಷ್ಕರಾಜಾನದೇವತಾಃ ॥ ಪಿತರೋ ದೇವಮನುಜ ಗಂಧರ್ವಾಶ್ಚಕ್ರವರ್ತಿನಃ ॥ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ ಪರ್ಯಂತಾಃ ಪ್ರೀಯಂತಾಂ ಗುರವೋಮಮ ॥" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:– ಫಲಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾರಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂ ಬೃಹ
ತ್ತಾರತಮ್ಯವನರಿತು ಪಠಿಸುವ
ಸೂರಿಗಳಿಗನುದಿನದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಪೂರೈಸಿ ॥
ಕಾರುಣಿಕ ಮರುತಾಂತರಾತ್ಮಕ
ಮಾರಮಣ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಠಲ
ತೋರಿಕೊಂಬನು ಹೃತ್ಕಮಲದೊಳು ಯೋಗ್ಯತೆಗಳರಿತು ॥ ೫೭ ॥

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:–ಸಾರಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನದಿಂ=ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢತರವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ, ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯ, ಸಾರವನರಿತು, ಪಠಿಸುವಸೂರಿಗಳಿಗೆ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲೂ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಪೂರೈಸಿ, ಕಾರುಣಿಕ=ಮಹಾ ಕರುಣಾಳುವಾದ, ಮರುತಾಂತರಾತ್ಮಕ=ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ, ಮಾರಮಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಠಲನು, ಯೋಗ್ಯತೆಗಳರಿತು=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಹೃತ್ಕಮಲದೊಳಗೆ=ಹೃದಯ ಕಮಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ತೋರಿಕೊಂಬನು=ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:– ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಆರಂಭ ಮಾಡಿ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯವೆಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಠಲನು ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅವರ ಧರ್ಮ, ಕಾಮಾದಿ ೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವನು ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುವರೆಂದರ್ಥ.

ಬೃಹತ್ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೨೧ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು.

॥ ಶ್ರೀ ಕೃ ಷ್ಣಾ ರ್ಪ ಣ ಮ ಸ್ತು ॥